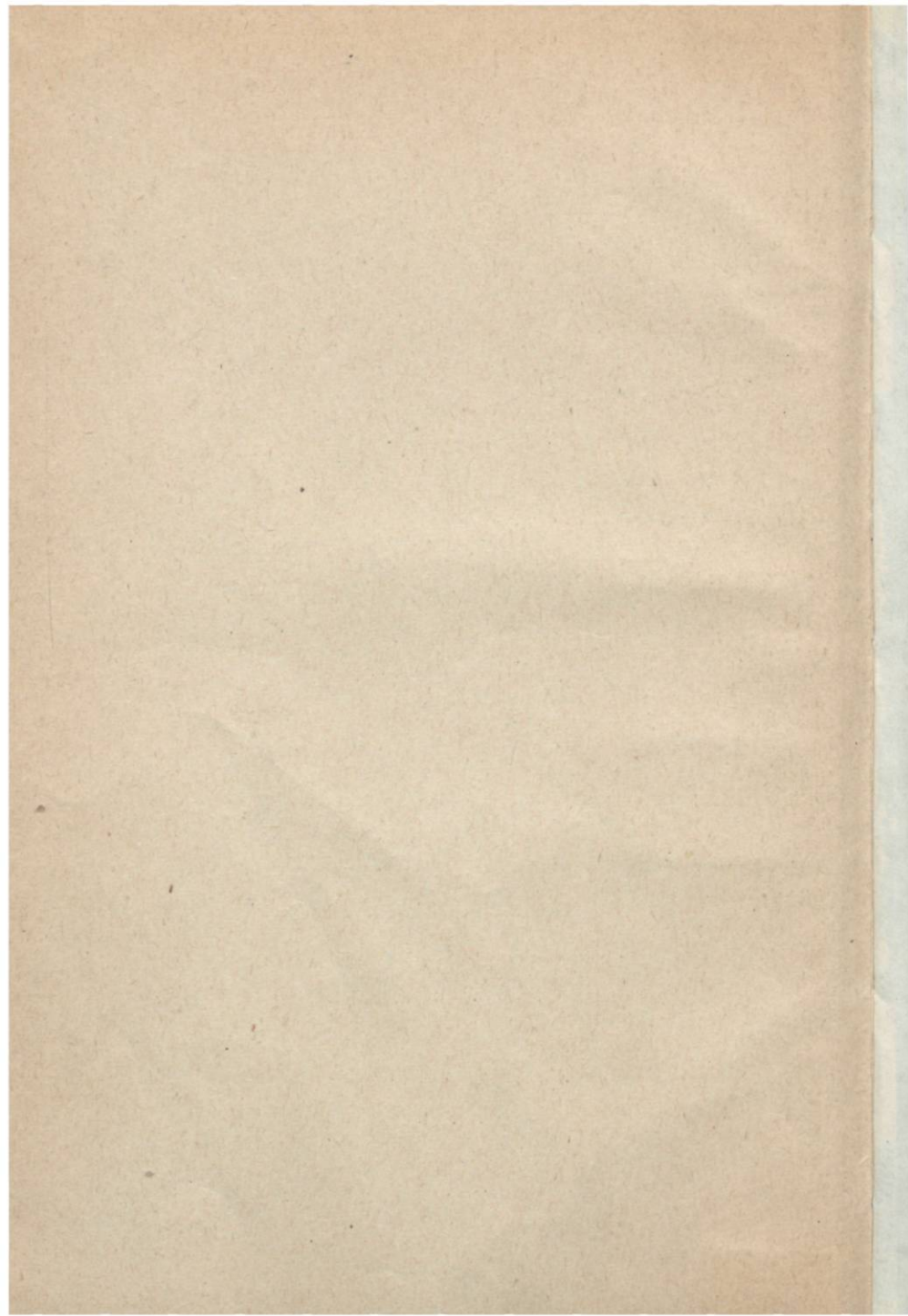

P.2073

502075.
Wilhelm.

Wana ja noorele

pääwa raskuse jahutuseks.

J. Pärn.

Tartus,

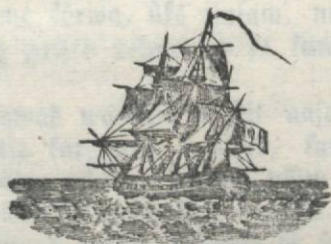
Trüffliud ja müka G. Laafmann'i juures.

1879.

Wilhelm.

Wana ja noorele pääwa raskuse jahutusets.

H. Laakmanni
tükik. kingi 1878

J. Pärn.

Tartus, 1878.

Trükitud ja müüa S. Laakmann'i juures.

Wiltshire

Wiltshire

Benfuri poolest lubatud. — Tallinnas, 28. Jaanuaril 1879.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

23600

28781, 28782

28781, 28782

Looduse loomad ei muretsse ühtegi, neil on iga pääw täieline töö, naad kurvastawad aga kui nende käsi pahaSte käib, ehk kui naad wanast arjunud kohast, omakstest lahkuwad, muret ei tunne nemad. Ka Kristus surub oma kõne läbi „lindudest ja lillikestest,“ muretssemist maha ja näitab selgeste, et ta mitte Jumalast ei ole. Oma mure läbi ei paranda meie oma elu mitte karwa wäärt, waid teeme seda üfsinda mõruks, haruks ja wedame oma selged meelt, mele ärakehtmisele, ehk tõise sõnaga: meie tahame elust lahkuda ja surma kambri pageda.

Kewade oli loodust wangist päästnud, aga üks inimene, nimega Wilhelm, kaupmees esimeses kildis Gestimaa kõige ilusamas linnas, seisib sügawas mure wangis. Tema ei muretsenud mitte raha ega waranduse pärast, neid oli temal enam, kui ta tarwitas, waid ta muretses oma järeltulewate pärast, see on oma laste pärast, seda temal weel ei olnutki. No taga tõelan, laste pärast, seda temal weel ei olnud? küsib mõni lugija!

Jaa, Wilhelm elas juba kuuet aastad abielus aga ilma lasteta. Tuhandid oleks ta rõõmu sõnume kuulutajale finfinud, kes tõega oleks wõinud ette öölda, et ta weel oma lapsi oma käte pääle saab wõtma.

Aeg arututab asja, ütleb wana sõna, ja toob ette, mis weel ilma pääl ei olnud. Ka Wilhelmile tõi aeg aegamööda noortsugu majasse ja enne kui ta oma hõbepulmi oma armsa abikaasaga pidas jooksiwad kaks poega ja üks tütar mööda tuba. Kes wõis nüüd õnnelikum olla kui Wilhelm ja tema tõine pool Alma. Wilhelmi kauba aegamine kaswis iga pääwaga suuremaks ja tema nimi sai kuulsamaks. Suur kui weike põllumees ametmees, kui saunamees, tõtasiwad oma suurt ehk weikest maja tarwitust tema poodist ostma, selle üle nurisesiwad kül tõised kaupmehed ja mõnetki soowisiwad Wilhelmit senna, kus kuud ega pääwa ei paista, aga mis wõisiwad nemad senna parata, kui rahwas nende kauba majadest mööda jooksis ja Wilhelmi poodi ja tasku täitis.

No mis wägi tõmbas siis rahwast Wilhelmi poodi? No mis wägi, seda ei wõi mina just karwa päält öölda, aga Wilhelm, kui ka tema abilised olid iga ühe wastu lahked, ei naernud ega pilganud ühtegi inimest ei poodis ega taga selja ja mis kõige ülem asi oli, kauba hinnad seisiwad kindlad, kaal enam ostja kui müüa poole ja iga kaup ühe sõnaga häa.

Mitmes tõistes poodis küsiswad kaupmehed liias ette ja kui siiski kaupja sündis, tehti kaalumise juures jälle walskust. Naela hind sai kül maksetud, aga säält puudus mõni lood, ehk kes kakskümmend künart riet ostis, sai wabest aga üheksatõistkümmend ehk kül kahelümne eest raha maksis. Tubal niisutati weega ja külwati tuhka pääle nõndasama solgiti iga kauba, aga Wilhelmi poodis oli asi tõine. Kes raha maksis, sai ka selle eest täielist mõdetu ja selged kaupja. No kas Wilhelmi poodis siis sugugi ette ei küsitud?

Armas lugija, mitte sugugi. Igal kauba asjal oli oma hind pääle kirjutud ja sest ei jäänud enam poost kopikud järele, ega mõdetud enam. Uega mõõda arjus rahwas nõnda ära, et ise asja päält hinda ära luges ja ilma suu pruukimata raha maksis. Kui mõni ometigi hinnast maha tahtis tingida, ütles Wilhelm: Armas mees ära tingi, sa tiid et minu poodis seda ette ei tule. See asi maksab kül nõnda ja nõnda palju ja nii ja niipalju saan mina säält juurest kasu, sest ilma selleta ei wõi mina mitte elada. Wõtta nüüd ehk jätta. Sa enamast pidas ostja suud ja ostis raha.

Wilhelm oli iga ühe ostja hää tutwa aga ei kellegi sõber ja see oli temale kõige armsam, kes kõige enam ostis.

Uma sellide üle waltwas ta kotsa silmadega ja häda sel-
lele, kes rahwa wastu ennast tore ehk ülekohtune näitas, see oli wiimast tundi tema leiwas, kus ta midagi kõwerust tundis. Selle pärast auustadi Wilhelmi poodi igast rahwa sugust ja tema rifus kaswis iga päawaga.

Uga ei mite üksinda kauplemises, waid ka omas koduses elus elas Wilhelm õnnelikult. Tema abikaasa, nimega Alma oli ühe sõnaga maja luf ja seespidine ilu. Tuba Alma silma-dest wõis iga inimese tundja lahket meelt, töö himu, puhtuse armastust, surmani truust oma mehe wastu lugeda ja ta kõnest ja tasafest häälest wõis iga üks midagi õpetada.

Uma rifuse juures kandis ta igapäaw enam alatud, kui kõrfid riided, aga iga tüf oli wiisi pärast õmelsdud ja puhas, Tüdrufuid ei pidanud Alma ka sugugi üle liiga, waid just niipalju, kui hädaste majas tarwis läks ja kes ford tema orjusse jubrus, see ka senna niikauaks jäi, kui aeatik pulmapäaw teda säält, ehk wiimne kofilane, ära kutsus.

Mõnel muul kaupmehe abikaasal tõi iga suu tõist tüdrufut majasse ja mõnikord weel enam, aga Alma õpetas iga

unt majasse tulejad ja kannatas nendega, kui just iga ford tema tahtmise järele tallius ei sündinud. Ja waata, juba mõne kuu järele oli, endisest laisast wirt, hooletumast, hoolikas, nuustuse armastajast pühas inimene kaswanud.

Oma mehe wastu oli Alma igas tüüis tõe sõnnas naene. Tuli Wilhelm õhtu, ehk muul ajal kortsus fulmul kodu siis tõttas Alma lahkel meelel temale wastu ja küsis: Armas Wilhelm, mis sulle täna on juhtunud? Wist on pahast waimust inimesed sind täna pahandanud? aga jätta mured muredeks ja pahandust pahadele, tule ja aeame tunni jutu. Tihti wõtis ta Wilhelmi ümber kaela finni ja andis tema kortsus fulmule suud, kus jälle päike selgemalt paistma hakkas ja pahane rõõmuks ümber muuterud sai.

Oma lapsi kaswatas Alma igas tüüis armastusega, kannatusega ja kui tarwis ka karistusega. Sõna kuulmine pidi nende juures esite pea asi olema ja iga inimest pididwad nemad inimeseks pidma ja ka mitmes tüüis teenijate sõna kuulama. Wilhelm ja Alma elasidwad kulsed maapäälis elu.

Ära kiita pääwa enna looja minekut ütleb wana sõna, ega inimese elu tema kewadel. Tsegu torm rahe ja pirkse nooled kõige ilusamat, wagamat suwe ilma abastuse oruks muudab, nõnda tormab inimese elus õnnetus sääli sisse kust meelgi ei wõelnud, ega südame saladus ette kuulutanud; Wilhelmi kauba aeamine kaswis iga päänaga ja sellega ka tema sõbrade hulk ei mitte üllinda Europas, waid ka tõistes maailma maa jagudes. Tsearanis oli temal uue maailma ehk Amerika maaga tihti tegemist. Puumill, hea tubakas, suhtur, wärwipuu ja weel mitmed muud kauba kraamid pidid üle mere toodud saama ja tihti uuis pool Wilhelmi warandust wee pääl. Sel ajal ei olnud weel wee ega maa päälisid waranduse finnituse kassasid, waid kui tuul, torm ja mere laened wõidu oma käte kistustimad, siis oli täna miljonar homme sandi ksepikandja, kui ta mitte oma kätega midagi ei mõistnud forda saata, kus endale, kui ka tõiste inimestele kasu tuleb.

Ka Wilhelmi warandus uuis tihti wee pääl, aga iga ford tõiwad laewad teda rikymata sadamasse ja iga korraga kaswis raha kassas. Wilhelm ei pannud aga oma südant mite oma raha külge, waid jagas täi pihuga, kus waja oli ja selle eest tänasidwad teda wäesed ja õnnistasidwad tema maja elu forda, mis wist taewas paremat wilja kandis, kui mõne

maapäälfi wiitse jumala õnnistus, mis ta tihti raha eest saada on.

Kaksikümme aastat mure liust elu aegast olid tuule tiimul mööda jõudnud, Wilhelmi esimene poeg õpis gymnasiumi tšises klassis, tõine neljandamas ja tema ainukene tütar walmistas ennast suure tütarlaste kooli wastu kodu, kuhu ta pääle Jaanipääwa lootis wastuwõetud saada, sest elementarehk alustuse kooli oli ta juba läbi teinud. Suwe päike paisis soojaste ja tõmbas iga inimest toast õue luhwtisse.

Ka Wilhelm istus omas ilusas rohu aedas tugewa pärna puu all ümarguse laua ääres, mis kohwi riistadega täidetud oli, kelle sisse praegu Alma kohwimärga walas ja oma lapsi jooma kutkus. Päägi istus terwe Wilhelmi perekond koos ja aegiswad ühest ja teisest asjast juttu. Lapsed lahkusiwad warsi jälle wanemate juurest ja Wilhelm ütles Almale: Aga sul on õige kena tütar, kui mina weel noor mees oleks, siis tuleks kohe sinu juurde kosja. Ära oma last kenaks hiiua wastas Alma tasaselt, kes täab mittu tuult weel Selma, nõnda oli tütre nimi, jala alt läbi puhuwad enne kui pulma tuul teda meie majast ära puhub. Ta on weel alles laps.

Ta muidugi laps, wastas Wilhelm, aga kui ta seda moodu edasi tärkab, siis saab temast pai laps.

Täta nali tšiseks forraks, wastas Alma, waata jäl tuleb postifirjakandja meie rohu aeda, wist toob meile firjasid.

Ta muidugi firjasid, wastas postifandja, kes wiimist sõna Alma suust oli kuulnud ja päälegi wäga palju, ning luges wiis firja laua pääle.

Wilhelm waatas firjad wäljas poolt läbi ja ütles: See firi on Peeterburgist, see firi Hamburgist, kolmas Parisist, aga see näitab koguni Amerikast tulnud olewad. Ta luges esite lähemalt saadut firjad läbi ja ütles: Tühjad paljat wabrikute kuulutused, kes oma tööd minule kaubelda pakuwad, aga need jääwad wastamata, seda sugust fraami on minul juba küllalt, aga mis tuleb kaugelt maalt. Nende sõnadega tõmbas ta firja lahti luges mõned ridad ja ütles: Kuule imet Alma, üks Amerika suure maa pidaja palub mind tänawu suwel weel tema juurde külaliseks tulla, lubab minu senna- ja tagasi reisi omast taskust tasuda, otsegu ta mind enda sauna meheks armab, ja tahab minuga puuwilla kaupja sobida, kus juures ta minule ime odawalt müüa tahab. Tema elab kolm

penifoormad New Orleansi linnast kaugel. Ta annab väga selgeste oma nimekirja täada ja palub mind väga tema palvet mite kuulmata jäta. Suba mõne aasta eest tahtsin mina seda reisi ette võtta, ja nüüd tuleb ta kutsumata ette. Alma, mis sa arvad sellest nõust? Ära aea tühja juttu, armas Wilhelm, mõtle, sa oled juba pää viiskümmend aastad wana ja tahad pitka waevalist mere sõitu ette võtta. Paljugi on Ameerikamaale purjutanud, aga mitmed ka senna oma elu jäänud.

Naeste rahwal on ifa surmaga tegemist, wastas Wilhelm, otse kui oleks surmal võimud meie üle iga tahtmise järele meid siit ilmast ära kutsuda. Mina arwan, et pea asi ühe suure walitseja käes seisab, kes oma teendri surmale käsku annab, seda ehk tõise inimese elu küinalt igaweste ära kustutada, ja kui tal siis luba käes ei küsi surm sugugi, kas tema ohwer maa või mere pääl, oma armsamate ligi, ehk neist kaugel wana woi noor on, waid lõikab taine ära, mis siis aega mööda närtsub. Surma ei ole meil tarwis sugugi karta, waid enam seda, kes surmale võimust annab elu kustutada. Ja mis on siis surm?

Alma, üks lahkimine waimulikust, ihust üks priiks saamine wangi kojast, muld saab mullale jälle tagasi antud, ja waim, elu elule. Kus se elu jälle edasi elab, mis suguses olekus, mis suguses töös ja tallituses, selle üle on paksud raamatud kirjutud ja elawad inimesed oma mõtlemist aastate ajad wae wanud, aga weel keegi tõe põhja pääle juhtunud. Kõik, mis meie sellest täame, on aga arwamine, pimesas krobamine ühe uffe kallal seda aga wist surelikud inimesed iialgi ei leia. Usu õpetajad näitawa ühte, loomu uurijad tõestud uffe poole, aga finni on üks mõlemate eest ja tee kaotab ennast igawese laande.

— Üksinda surm näitab meile wiimaks selged teed, aga surub meie uuled finni, et elawatele ühtegi täädust meie ei wõi jäta, ja segab teeradad nõnda segamine, kust ükski enam teed omakste juurde tagasi ei leia. Wai on sinule Alma mõni elaw hing, ehk nimi täada, kes surma orust tagasi on pööranud ja meile täädust toonud mis sääl pool surma usti sünnib? Kõik, mis selle poolest ülewal seisab on aga suur arwamine. Seepärast ära karda minu reisi üle ühtegi, kui minu pääwade aru täis ei ole, siis tulen mina terwelt jälle sinu hõlma tagasi ja jutustan sulle mis film näinud ja kõrre kuulnud. —

Wilhelm, sa tahad tõeste minust ja omast lastest, omast kodu paigast ja isamaast lahkuda, meid kurvastuse ja votamise ahastusse jätta, üksinda oma hõimu täitmise, oma aaliku kasu pärast. Keelda ei taha mina sind sugugi, sest kõik mis mina praega olen, on sinu anne, sinu käest olen mina seda kuldset aaliku elu saanud, sa oled mind madalusest ja wärsusest oma auu järje pääle tõsinud.

Armas Alma, jätta wanad meelde tuletused, ma ei ole ilmaski weel kahetsenud, et ma sind, kui maha rõhutat taime, oma külge olen sidunud. Mo naabrid naersiwad mind kül kolmekümne aasta eest, aga nende naer on kahetsemiseks ümber muudetud. Mina olen armastuse pärast sind leidnud, aga mitte raha ega waranduse pärast. Ja mis aitaks minule mo warandus, kui sind saäl sees kui ilgawad teamanti ma ei leiaks.

Ea oled tõt rääkinud Wilhelm, minu wara poolest, aga teamandi kiwiks so elus ei ole ma weel jõudnud saada, ehk mina kül seda iga pääw olen püüdnud saada, wastas Alma alandlikult.

Siis oled sa täna selleks ennast näitnud, jää ka wiimse lahkimiseni selleks, siis olen mina juba maa pääl õnnelik.

Purjuta siis armas Wilhelm üle mere, kui so süda sind kodu ei lase elada, aga mõtle ka kangel oma Alma pääle, kellel iga sinu ära oleku tund aastaks saab wenima, kus mina iga tundi ära arwan millal sina jälle siin pärna al, ehk toas laua ääres minu kõrwal seisad. See kõige wägewam walitseja hoitku sind iga õnnetuse eest.

Wilhelm tõmbas oma armast Almat wastu rindu ja üks hiilgaw wee pisar mõlemate silmist finnitask armastuse sidet weel kõwemine.

Wilhelm oli omas ette wõtmises kaljune, selle pärast toimetask ta juba pääle selle kõne omad asjad waga korra pääle, andis walitsust oma kõige ustawama selli kätte ja purjutas esimese kindla laewaga Amerikamaa poole. Lahkumine oli omakest wäga raske, ja Alma kui tema tüttar Selma nutsiwad mõnda pääwa lahkunud isa järele. Pojad näitasiwad siin juures mehist meelt ja püütsiwad murelist mitme suguste trööstimistega lahutada.

II.

Amerika maal.

Wilhelmi teereis üle Atlandia mere läks häa ilmade ja laewade kasutoowa tuuledega hästi korda. Laew purjutas kobe teed New Jorki linna alla, kuhu Wilhelm mõnda kirjade läbi tutwad kaupmeest waatama tahtis minna ja pääle selle oma teed New-Orleangi ette võtta. Igal pool New-Jorkis võeti Wilhelmid auustusega vastu, sobiti uusi kauplemisi ja aeti mõndagi tundi Europa ja Ameerika asjade üle magusad juttu. Mitme asja poolt näitas Ameerikamaa Wilhelmile parem kui Europa, aga kui ta oma sõbradega üle turu tõtas, pidi ta wägise seisma jääma ja järestusega inimese kaupa waatama jääma. Siin istusiwad wanad ja noored neegrid oma isandate wahi al turu pääl, neid katsuti kui elajaid tugewuse järele ja makseti selle järele hinda. Wägise tükiswad pisarad tema silma, ja tihti ütles ta omas südames: Eks need ole ka inimesed! Omalt isa maalt weetakse neid wägise ära, ei küsita, mehe ega naese, lapse ega wanemate armastuse järele, waid kui palju raha mina nende eest saan. Inimese olif on siin lõpnud ja elajatest wähem olif alanud. Raha, seda teed lõik sina! Kui juba siin inimese kaup nii õitseb, mis sugune saab ta weel New-Orleangis olema. Wa pööran parem selga selle maale ja tõttan jälle omaiste juurde, mõtles Wilhelm edasi, ja see oli jumalik mõte aga warsti tegi tõine hää selle mõtte otsa. Sa oled kord Ameerikas, siis toimetata siin omad asjad korda, tõist korda ei tule sa jälle nii pea siia. Mõne pääwa järele oli tema toimetus siin linnas otsas ja ta purjutas laewaga New-Orleangi poole. Mida lähemale ta linnale jõudis seda raskemaks läks ta süda. Alma ja Selma seisiwad tihti ta silme ees ja mitu kord õitas ta õõsil nende nimesid, aga ümber pööramine oli nüüd hiljaks jäänud. New-Orleangis oli temal weel enam kauba tutwaid kui New-Jorkis, mistärast teda siin wäga auustaste vastu võeti ja armsaks peeti. Siit tutwate läbi kuulas ta istanifu Kungru järele, kes temale mõne nädala eest kirja oli saatnud ja sai kuulda, et ta tõeste

wäga rikas mees olla, kellel sadanded päris orjad hõd ja pääwad raha koguda. Poole maailmale läkitada Kungru härra puuwillu ja osta iga neegri laada aéal kõige enam neegri orje ja ta kaotada neid iga aasta surma läbi kõige rohkem. Naest ei olla temal mitte waid üks ainufene truu teener, kes igal pool tema käsusid täita.

Kungur olla alles arwata kolmekümne wiie aastane mees ja mõne kümne aasta kohta Põhne Amerikamaast põhjatu rikusega siia tulnud.

Seltslikus elus olla ta esimene mees. Üks kaupmees, kelle juures Wilhelm jälle Kungrust rääkis patus ennast temale seltsimeheks ja juhtis Kungru istantikutesse?

Korraga läks üks lahti ja üks tugewa kehaga, punase läbi lõikawa silmadega mees jahi riides, püstitulid wõõr wäkel astus sisse ja teretas kaupmehe otsogu oma orjasid tugewa kõwa häälega ega wõtnud mütsigi siin juures pääst.

Lühikese kõne järele said Kungur ja Wilhelm tutwaks ja nüüd oli karust lammas ümber muudetud. Wõdi teie olete see rikas kaupmees Wilhelm, Pääne mere kubermangust kellele siit kaupmehed aastas miljonite eest kraami saatwad ja kellel raha sugugi ei puudu.

Urge nõnda mind ülendage, olen oma täädes püüdnud iga ühega õiglikult kaupa edasi aeda ja siin juures on jälle maksmine pää asi. Kui minul ta ise enesel iga kord nii palju raha ei olnud maksa, siis maksis minu nimi seda.

See on mehine, wastas Wilhelm, niisugusi mehi mina armastan. Siin juures laikiswad Kungru silmad tiigri moodu, kes praegu saagi pääle tahab karata, aga warsti oli ta sõine mees ja palus Wilhelmit ennast tõeste waatama tulla. Wilhelmi üle läks otse külma wärin, tiigri filmi nähes, aga ta waigistas ennast, sest niisugusid filmi oli ta enamast iga neegri orja peremehe juures tähele pannud ja ta lubas Kungru juurde sõita.

Seda ei ole teile just waja, et meel hobusid palkate, ma saadan teile oma neegrid homme järele, jääge niikauaks siia kaupmehe juurde, tema tunneb minu loomasid küllalt ja nende pääle wõite ulged olla, et teile mingisugust õnnetust ei juhtu. Kungur soowis hääd rääwa ja kadus mullitsale, Wilhelm ja tema wastuwõtja aegiswad magusad jutu edasi ja unustasiwad peagi Kungrut.

Kungur aga aeas tuhat nelja oma truud teendri Tonkusse juurde, kes ühes joogi majas padja pääl sirutas ja hõiskas juba edemalt. Tonkus, lurjus ta on lõfsu läinud!

Tonkus aeas ennast pool istafile, ja ütles kasi filmadega: Kes on lõfsu läinud, wist Mondra.

Dh lurjus, Mondra maksab mõned rublad, aga lõfsu minija miljonid. Homme laseme teda ära tuua ja siis Tonkus ei pääse ta enne meie küüsi, kunni wiimne kopikas meie kusrus on ja siis müüme teda mõne dolardi eest senna kus ta pääwa ega kuud ei nää.

Kas rikas europlane, kellele wiimati mõne sõna nassa katsaks kirjutasite tõeste siin on, küsis Tonkus püsti karates. Ja muidugi, tema ise!

Disa pois ja tõsta jalga — Massast rikamat ei ole siis enam Amerika maal ja see on kolmaskümnes hiir, kes nõnda lõfsu läheb.

Pida suu lurjus, karatjes Kungur, säh siin on raha, ela sellega kuidagi tahad, aga homme oled sa pükis, sina pääd europlase ära tooma.

See on hää! Disa pois, nüüd saab jälle juua, aga suud ma pidan kui furnu haud.

Wilhelm magas õõ rahulikult kaupmehe juures ja tõisel pääwal enne kui päike kesi hommikus seisis wuras nelja hobuse tõld ukse ette. Tonkus kargas musta kutsari kõrvalt maha ja palus alandliku häälega Wilhelmit tõlda astuda, sest tema massa wotata neid lõuneks wõerusele.

Wilhelm jätis hää sõbra jumalaga, tänas ülespidamise eest, pistis kaupmehe teendrile mõne kümmend kopikud peusse, astus tõlda ja ruunab ringutasiwad teda hääste tehtud tee pääl Kunguru istantifude poole.

Wilhelmile tõusiwad tõllas mitme sugused mõted. Kartus ja looius wõitlesiwad tõine tõisega. Ta säädis oma rewolweri täiesti lorda, pistis teda põue tasku ja ütles: Kui kõik inimese abi pääks kaduma siis aitab weel armas Jumal, aga omalt poolt tahan teha mis wõimalik. Aga tühi kartus. Kungur näitab walge inimene olema ja tahab minuga kaupa sobida, kui mind aga indianlased kellest siin maal puudu ei ole tahtwad ära kaotada, ehk riisuda siis ehk aitab tule riist. Ma tahan nii lühikest aega Kunguru juures elada, kui wõimalik ja kui aiandused toimes siis pööran jälle omaiste juurde tagasi.

Lõuna aal pidasivad hobused Kungru maja ees finni, mis tellis kividest väga kunstlikult näitis ehitut olema ja Konfus tallutas Wilhelmit oma härra ehk kuida neid Amerika maal hüütakse massä juurde.

Kungur wõtis oma wõerast ime lahkest wastu ja Wilhelm kadus hää lõuna söögi ja mõne klaasi weini maitsemise järele wiimne salaja kartus südamest ja ta pidas Kungrut omaks sõbraks ning arutas omas lahkses mõndagi saladust, kellest ta suu sõnakestki ei oleks tohtinud avaldeleda.

Kungur naeratas tihti ülemata rõõmuga ja palus oma wõerast puhkama minna ning mõnest pääwast ehk ka nädalast tema juurde jääda.

Wilhelm tänas hää wastuwõtmise eest ning soovis et Kungru teda ka Europamaale waatama tuleks kus ta temale seda jälle wõiks tasuda.

Uga misugust saladust ei oleks Wilhelm mitte Kungrule pidanud avaldelema.

Need näitawad mõnele üsna weiksed olema, aga Kungrule kõige ülemad. Kungur täadis nüüd selgeste misuguste kaubamajadega Wilhelm igal maal kõige enam kauples, kus ta omad rahasummad Amerikamaale massä lastis, kui palju need temale raha wõiswad anda j. n. e.

See oli, kuida lugijad Konfusje ülemisest ehk aru said, juba kolmas kümnes kaupmees, ehk raha mees kes Kungru lõksu läks ja oma saladust temale ilmutas.

Wilhelm jäi pääle lõuna söögi väga uniseks ja palus puhkamise paika mis temale Kungur kohe näitis.

Üks uhkeste ehitud kamber, siidi ees rietega sameti ja fullaga ehitud tooli ja väga süntsa sängitega melitasivad Wilhelmil karmata puhkama heitma. Oma rewolvri säadis ta kül seinä poole padja kõrwa, aga seda ei olnud temal tarwis ki teha, sest une kuub katis pää teda finni ja ta norskas et seinad wärisefiswad. Kui ta jälle ülesse ärkas ja oma tasku kella pääle waatas imeteles ta väga, et kel ükskümmend näitas ja weel päike kõrgel taewa fülles paistis.

Ta pani ennast riide ja astus tõise tuppa. Siin istus Kungur söögi laua taga, kes wõerast nähes ülesse tõusis ja naeruga ütles: No europlane, teie uni on Amerikamaal väga hää olnud ja ligi kakskümmend neli tundi kestnud. Aga ärge

selle pärast turvastage, tulge ja istuge lauale, tulub jo wist ära.

Wilhelm lõi filmad wägise maha, laskkümmed neli tundi mõttes tema, nii sügawat und ei olnud ta veel maganud. Kunguru poole pöördes ütles ta: Kuus härra teie eelne wein on wist seda teinud ja seda und tahan mina oma pääwa raamatusse tähendada.

Järke tühi lapse meel maha wastas Kungur. Niisugust tühja juhtumist ei maksa kehelgi pääwa raamatusse kirjutada, veel wähem teil, tulge kinnitage ihu ja siis sobime puu willa kaup. Eoidame minu wabrikutesse, seda wiite ennemalt pääwa raamatusse tähendada.

Pääle söögi sõitsiwad mõlemad härrad wabrikusse. Juba edemalt kolas kisa hoigamine, piitsa plakkumine ja mõne massina kiinumine Wilhelmi kõrwu ja kui ta töö rahwa hulgas oli, oleks ta ennemast ennast tuhat wersia sesti häda orust edemale soowinud. Siin laotas ennast maapääline põrgu tema ees wälja felle hulgas Kungur wana peltsepub ise ja tema ülewaatajad wanapaganad oliwad.

Kül oli Wilhelmi film ka Gestimaa inimeeste waewamist suurte mõisate pääl näinud, aga selle piinamise wastu näitas Gestimaa veel taewariik olema. Sadandet mustad inimesed, pool palja ihuga tegiwad tööd, kui oleks kõige suurem tuli kustutada olnud ja siin juures laskusid kujukade piitsad weel mõõda waeste selgasid. Üks wana mees wedas ennast waewaga Kunguru jalku ette ja palus endale wähe aega anda puhkamisele, aga Kungur lükas teda kui koera jalaga edemale karjudes: Raibe, so pääwad on õhtus, tee et sina minema saad oma töö juurde ja andis temale tugewa piitsa hoobi, kus juures weri maha woolas. Neeget karjatas ja wedas ennast mõruda näoga töö juurde, kus ta juba enne pääwa loja minekut ka oma elu lõpetas. Ühe noore neegri naese, kelle mees ka siin tööd tegi laskis Kungur ära müüa, sest ta mees olla laesaks läinud. Mõlemad abielu rahwas palusiwad wäga Kungrut, aga ta süda jäi liigutamata ja juba tõisel pääwal, weeti noorik New Orleangi turule. Tema mees kui meeletst ära püüdis ära põgeneta, toodi aga warsti tagasi ja piinati pool surnuks. Wilhelmil ei olnud enam ühtegi rõõmu nii werise hinnaga lunastud puu willu osta, aga wiimati mõistis Kungur teda, ometigi nõnda meelitada et ta

viie sadatuhande rubla eest ostis. Willad weeti kohe New Orleangi linna ja pakiti laewadesse, mis Kungur juba tellinud oli ja Wilhelm kirjutas maksmise weksli ühe oma wälja maksmise maja pääle ja kinnitas teda Amerikamaa kohtu läbi.

Kui kõik forras oli palus Kungur Wilhelmit weel temaga ühte trahteri tulla ja kauba lõpetuseks pudel weini juua. Wilhemi süda seisis kül wastu, aga ta andis wiimaks järele ja läks.

Trahteris jõid naad weini ja ajaswad magusad juttu, saäl astus Donkus sisse ja palus härrasid tõlda astuda ta tahta neid laewa sadamasse sõitutada. Wilhelm ei pannud sugugi wastu waid astus tõlda. Mõne minuti järele weres tõld oma teed, aga ei mitte sadama poole, waid maale. Wilhelm märkas esite seda, kui juba majad silmist kadunud olid, ta küsis oma kõrwas istuma Kunguru käest mis see pidi tähendama, aga sell silmapilgul langes tõlla tagumine pool kummi maha ja enne kui ta asja sai läbi uurinud kuida see wõis võimalik olla, leidis ta enda käed selja pääl siutud ja rätik üle silmade. Kungur kisendas: Wargad, rõõwliid, api! api! kolm püsti pauku kõlastiwad Wilhelmi kõrwu ja siis wuras wanger tuule kiirusega edasi. Siin ei aitnud ükski wõimus, Wilhelm oli wang. Mõnne tunni sõidu järele tõsteti teda wankrist wälja, kistuti riided seljast maha, kallati külma märga üle keha, kui ka üle silmade, lükati teda siis lahtise kättega ühte majasse, ukse lukud kõlisesiwad ja kui ta rätiku oma silme väält ära kiskus, leidis ta ennast täiesti palja ja ühes tühjas kivistes weikses kambris olema.

Tõisel pääwal pääle seda juhtumist jõi Kungur trahteris pudel weini ja kõneles oma sõbradele, kuida ta eucplasele puu willad hea hinna eest olla ära müünud, kes nendega juba täna enne pääwa tõusu olla Europamaa poole purjutamas. Laewad olid ka tõeste sadamast kadunud ja mõne pääwa järele ei rääkinud Wilhelmist New-Orleangis enam keegi, waid Kungrule makseti wiis sada tuhat rubla Wilhelmi weksli eest, ja Kungur ostis endale jälle mõned neegri orjad ja käskis Donkust õige rõõmsaste paari pääwi tema kulu pääl elada. Kes seda endale tõist korda õelda ei lubanud.

III.

S e l m a.

Päikesed kiired langesiwad wiltu maapinna wastu ja ei soendanuwad teda enam, tõrm raputas wiimsed lehed pundeist, linnude laulu elin ja kariaste sarwe hääli oli kadunud. Kurb walt seisis maapind ja hootas walget waipa. Ka mõnegi inimese majas, kus enne rõõmu hõiskamine wastu kõlas, astus sügise elu olekusse ja sundis rõõmu otsegu igaweste norutuse puhkusele. Meie tuntud Wilhelmi majas istus kurptuses mustas riidis fahwatanud näoga naesterahwas ja waltis kord korralt Läänemere laenetesse, kes ennast kui fanga trullid mõõda wee pinda rannale weeretasiwad. Tema jalge ees mängis murelikus olekus arwata üh. tõisikümne aastane tütarlaps oma rābalatest õmeldud titefestega ja küsis jälle mõne aja pärast: Armas ema, millal tuleb isa kodu, ja toob mulle paremaid mängu asju? Mis pääle ema pisarail filmil wastas: Ei tea armas tütar. Isa on kangel-maal, kül ta ifka üks kord tuleb.

Laps mängis edasi, sõotis ja jootis oma peret, wõtis neid riideist lahti ja pani magama, kiigutas ja suiigutas neid hāālitseis ja karistas, otse kui oleks iga ühe sees elu olnud. Aga Selma pere jäi tummaks iga tallituse juures. Ka Selma wāsis āra, ta istus oma weifse sohwa pääle pani kāed rūpe otse kui tahaks ta puhata, aga ta mõted lendasid mõõda linna ja wiimaks ühe sadulisepa majasse weifse afna alla, kelle klaaside taga praegu üks noor meeste rahwas arwata wiuetõisikümne aastane weifse laua taga istus ja sügawas järele aurimises feelede juures tõõd tegi.

Mis tõmbas nii noore neiu mõtid faks wersta edemale rāndama? Wist armastus? Ei mo armas lugija, seda tundis Selma kül, aga ei mite noorte meeste rahwa, waid oma wane mate wastu. Ta ometigi nimetas ta selle noore mehe nime jagetaeste ja palus oma emat mitu torda ka Kuusse, nõnda nimetas noormees ennast liignimega, enda juurde külaliseks kutsuda ja kui Kuust majasse astus, jooksis Selma temale

wastu, näitas temale oma kõige paremaid asju ja jagas temale oma koogi kui ka muu magusa asjade warandusest. Ja kui Kuust jumalaga jättis, andis Selma temale surudes kät ja üles; Aga Kuust, Teie tulete warsti jälle meile. Mis Reale Kuusts wastas: Ja Selmakene, kui mo aeg annab, ja teie wanemad mind siin sallivad. — —

Aga kust tõusis Selma ja Kuuse sõbrus? Üksna juhtumise läbi.

Pääle Withelmi Amerika reisi, ühel väga ilusal pääwal, sõitis Selma oma kahe wennaga mere kallast mööda weikses lootsikus, ühe jalutamise platsi poole. Irm oli väga wagane ja soe. Korraga tõusis tuulispast ja wiiskas weikse lootsiku ümber.

Mõlemad wennad uiusiwad kohe lootsiku juurde, hoitsiwad temmast kinni ja kisesidastiwad api. Aga nende sõsar Selma oli kadunud. Mõne minuti pärast jõudis üks teine lootsik nende juurde, wõtis neid enda sisse. Sääal nägi Kuust, kes ka lootsikus istus, mõne sammu lootsikust kaugel ühe kae weest wälja paistwad, ta kargas merde ja tõmbas uiudes tompu oma järele, mis kohe wälja tõmmati ja kes muud keegi ei olnud, kui Selma.

Reha õerumise ja sule kõditamise läbi ninas ja suus ärkas Selma jälle elule, ja noored mehed kantsiwad teda lähema majasse, kus ta kuiwad riided sai ja warsti hobustega kodu sõideti. Oma ehmatuse oli lugu kuuldes suur, aga seda suurem weel tema rõõm, et armas tütar jälle terwelt tema juures oli. Selma ei jänud sugugi haigeks pääle selle juhtumise, aga oma päästja wastu surma suust oli ta ime tänulik, ehk see küll sellest midagi tääda ei tahtnud ja temale otse wastu meelt näitas olema, kui teda jälle kiideti.

Selma ema patus Kuusele pääle selle juhtumise mõne kümefond rublasid raha, aga sai wastuseks: Hoitse armas praua oma raha endale, raha eest ei oleks mina mite oma jalga ega kät liigutanud ja see oli jo minnu kohus nõnda teha. Selle läbi oli Kuust Almale sugu armsaks saanud ja ta kuulas oma pojade läbi sugu Kuuse elu korra, kui ka seisuse järele ning mis ta sellest kuulis, tegi Kuusele Selmale weel armsamaks, nõnda et ta hää meelega nägi, kui Kuust oma töö juurest mõneks tunniks tema katusse alla tõttas. Alma oli Kuuse wastu otse emalik ja see tegi Kuuse südame sojaks, et ta armsa praua mite kui walitseja, endast tuhat korda ülema rahwa otsa ei

waadanud, waid kui oma ema otsa ja Selmada selle läbi sõjarliku armastusega armastas.

Selma istus tüki aega sohwa pääl, fargas ema juurde ja küsis: Armas ema, kas Kuuse tuleb ka täna meile? Ta ei ole enam faks nädalad ennast näitnud, aga täna minu sünnimise pääwal peaksid, armas ema, teda kül siia kutsuma laske. Kui temal aega on, saab ta siia tulema, wastas ema mureliku healega, mina olen teda sinu wenna Kaarli läbi paluda lastnud.

See on hea, et sa, armas ema, Kaarli läbi teda kutsuda lastud, siis tuleb ta tõeste. Rihard ei kutsu teda ometigi, kes täab, mis Rihardil Kuuse wastu on, aga ta on tema wastu wäga külmal ja on mind mõnda forda tõrelnud, et ma Kuuse wasta nõnda hea olen. Aga Kaarel armastab Kuuse ja Kuuse armastab teda.

Kaarel on minu wend, aga Rihard on wana uhke nina.

See on rige, mo tütar, alamaid inimesi ei pea meie mite põlgama, naad nõimad meie palju fasu tuua. Rihard on fugu ferk ja ta teeb teda Kuuse wastu külmaks.

Mina tean küllalt, mispärast Rihard Kuuse põlgab, ütles Selma.

Mispärast siis, tütar?

Ja armas ema, Kuusel on waesed riided, ja ifka ühed ja need samad, tihti lapitud saapad, see mift teeb teda Rihardi silmis halwaks, kellel ifka ilusad riided on. Aga, armas ema, sa tahtsid ferd Kuusele raha anda, mis ta ära põlgas, aga kui sa temale üht ülikonna ilusaid riidid kingisid, rätsepal neid tema forteril laskest wiia, neid ei saaks tema fugugi ära põlgama ja siis oleks meie temale fugu elu päästmise eest head teinud.

See nõu, mo tütar, on jumalik, mõne pääwa järele peab ta ilusas riidis käima ja oma pääd murdma, kes neid temale on saatnud.

Eiis saab Rihard ka tõift nagu tegema, ütles Selma rõõmuga, aga ega minagi Rihardile ega Kuusele ei ütle, kes riidid on fäänud!

Toa uks läks lahti ja Kaarel ja Kuuse astusiwad sisse. Selma jooksis Kuusele wastu, wõitis tema ümbert fiini ja tõmbas teda fär pidi õiates: Tule ja waadake, mis ema täna wõitnud on kinkinud, tona on minu sünnimise pääw, täna fäär mina foksõõfifümend aastad wanaks.

Uga Selma, tõreles Alma, ja oled õisegu meelest ära. Ei anna aega meie armsa külalisele mitte hinge tagasi tõmata ja juba pääb sinuga jooksuma.

Kuust teretas Almat auurakkisult ja tõtas siis Selma järele sündimise pääwa kingituisi vaatama. Weikene laud seisis mitme suguste mängu ja kooli käimise tarvitute asjadega täidetud üks, ilusam toisest. Kuust imeteles asju, mis Selmale kui sula mesi suhu jooksis, wiimaks tõmab Kuust ühe wisse kuld ristikest taskust wälja, sidus seda roosa siidi paela otsa ning ütles: Selma, teile teie kalli kingituste juurde panen mina seda ristikest, ja kui teda arwate kanda kõlbawad, siis mõelge ja mäletage mind, sest täna olen mina wist wiimast korda teie katuse all.

Selma tõmbas ristikest Kuuse käest, waatas terawa silmadega teda igalt poolt läbi, jooksis siis ema juurde ja ütles: Armas ema, waata mis Kuust minule kingis, waata kui kenad roosid siin pääl on, seda risti tahan mina iga pääw koolis ja kodu kanda, kas lubad, ema? Kanna aga pääle, kui ta sulle armas on, aga täna ka ilusast andjat.

Selma jooksis jälle Kuuse juurde, tõmbas ta kätte pibiku ja andis kord käele suud ja ütles: Olge terve, teie olete minule selle ristikest läbi enam rõõmu teinud, kui kõik teised inimesed oma andede läbi. Nende sõnadega sidus ta paela ümber kaela ja ütles: Siin pääb ta iga pääw ripuma ja ta andja pääle pääb mo süda niisama tihti mõtlema.

Kuust seisis pool häbiste silmadega tütarlaps ees ja üks ise äraline tundmine tungis ta läbi oleku. Ta waatas terawa silmadega Selma otsa ja nüüd esite nägi ta, et see laps inglinaugu oli. Üks ärarikumata süda seisis selle rinna sees, üks armastaw hää tegija waim lehtas igaist kõnest igaist suu lahti tegeamisest ta otsa, siin ei olnud kawalust, petust, ei ise enese lugupidamisest, kõrgist meehest, auu püüdmisest, mis mitme niisuguste laste juures juba küllaltki leitakse, mitte sugugi leida, waid terve iga pidi kui Jumala juurest tulnud inimene seisis siin tema ees. Wat oli siin weel tundmata ja kui mis ta tegi oli häa.

Kuust käis selle ärarikumata diega väga mõistnu ja õpetliku mehe wiisi järele ümber. Ükski sõna, mis ta kuust tuli ei olnud närtistaw, waid kosutaw. Kuust pidi kõigeft õbrust kaupmehe proua majasse jääma, ehk tema waimulik töö teda

Kül enam kui kümme kord maenitses kodu tötata. Kell kümme jätis ta maja rahwa jumalaga ja pööris oma kambrikesse sadulsepa majasse, kus ta veel mõne tunni tulewase pääwa õpetuste juures tööd tegi.

Pääle Kuuse lahkumist kaupmehe majast, astus Rihard uhke sammudega ema juurde ja ütles: Armas ema, miks pärast kutsud sina seda talupoja kontrast meie majasse? mina ei saalli teda ilma otsas.

Kuida wõid sina nii jämetaste kõneleda, wastas ema, Kuust on kül talurahwa laps, aga oma õpetuse järele sinuga igas tükis ühe kõrguse pulga pääl, ja ehk veel mõnesti tükist ees. Mõttele ometigi et ta kõigist koolilajatest wäga armastud ja auustud saab.

Kuust on minu sõber, wastas Kaarel waele.

Sa ka minu päästja wee surmast, lisas Selma juurde.

Rihard, Rihard, õhtas ema, sinu sees walitseb wäga kõrk waim, aga kas sina oled ka üks kord järele küsinud, mis rahwa jugust so wanemad on ja mis nende esi wanemad olid. Sina pään ennast puhtaks germanlaseks, et sa selle rahwa keelt kõneled, nõnda sama wõiksid sina ennast wenelaseks pidada, sest selle rahwa keelt mõistad sa nõnda sama häält, aga selle rahwa laps sa dieti oled, selle rahwa pääle waatad sa põlgusega ega taha nende keelest ega meelest ühtegi täada.

Aga armas ema, mis muistena jutufid sina täna ete tood? Niisugused sõnu ei ole mina veel sinu suust kuulnud!

Rihard kuule siis: Sinu wanemad, keda sina wist puhtaks Germanlaseks arwad, ja sellest meid ka iga üks peab, on puhtad ilma segamata Gesslased, ehk Maarahwas. Selle rahwa hulgast on nüüd igas seisuses inimeisi. Rüütlist, kaupmehi, ametmehi, õpetuid mehi ja nõnda edasi, kes aga kõik oma kannule selga pöörwad ja Gesti nimest ennast häbenewad.

Ema, armas ema, risti usk on Gesslast inimese arusse tõsinud wastas Rihard.

Pole tõsi, siis armastaksid sina ka Kuuse, kes jo ka risti inimene on. — Tema armastab sind, aga sina põlgad teda, kes on siin pagan ja kes risti inimene?

Aga ta on jo talupoeg ütles Rihart.

Ei, armas poeg, talupoeg ei ole ta enam sugugi, faks, ega wnelane ka mitte, waid ta on õpetud Gesslane.

Ah, ah, ah! Misfugune loom see on? Õpetud Gesticlane!

Nondasamasugune loom, kui sina wale mõte läbi ennast õpetud Sakslasest ehk Germaanlasest pead, ehk sa õiguse järele ka õpetud Gesticlane oled. Saksa maal räägivad talupojad ka saksa keelt, Prantsuse maal kõik rahwas prantsuse keelt, arwad sina nüüd et Saksa- ehk Prantsuse-maa talupoeg meie maa talupojast, ehk Gestic talupojast sugu parem on. Uusu poeg, mite sugugi. — Õpetus, armas poeg, on kõige suurem wähe tegija. Nüüd küsitakse weel palju selle järele, mis sugusest sugust sa oled, aga üks kord tuleb aeg, kus üksiinda küsitakse: Kui palju oled sa koolis ja elu ajal õpinud! Põllumehe seisus on kõige wanem maailmas ja kõige tõiste seisuste aluskiwi, kus maal põllu töö diiseb, diiseb ka kauplemine ja kõik tõised seisused ja suurem osa maa pinda seisab ju talupojade käes.

Aga talupojad ja iseäranis Gestic talupojad elawad wäga ropuses, wastas Rihard.

Selle poolest on sinul sugu õigust, aga ka siin wõib neid wabandada.

Ei armas ema, siin ei ole sinul ühtegi wabandamist.

Armas poeg, kui sind igapäaw sunnitaks ränka ja ropu tööd tegema, siis so riided saaksivad warsti mustaks, pääw põletaks ka so ihu pruuniks ja kui sina wahede ael ometegi endale puhtad riided ümber panna, saäl juures aga igalt poolt hurjutata saaksid, et sa uhke, tore, kõrk ja ninakas oma puhta riiete sees oleks, poeg, wiimaks arjuksid ka sina mustaga ära ja oleks ehk weel rohem kui meie Gesticlased täna on. Gesticlasele ei too ka puhtus ühestki tüfist tänasel pääwal kasu (lugija pääb ennast 1874-ndamast aastast 80 aastad tagasi mõtlema ja mitte luletust nüütsse aeaga wahetama) waid enam kahju. Läheb Gestic rahwas puhtas riidis püha pääwal kiriku, siin kuuleb ta et ta uhkeks minna, läheb ta puhta riietega mõisa põllule siin sõimatakse teda naeru pärast Saksa, ütle minule, mis pääb ta nüüd tegema, ta jääb igal pool mustaks ja siis ei augutada teda ühelgi pool.

Ea arwad ema mustust wõderast rahwast Gestic rahwa külge sunnitud olema.

Just seda ma arwan. Kalewipoja laulu järele on nääb ennemuiste wäga puhtalt elanud ja ennast kulla, hõbeda ja wasega ehitanud. Oma keha tihti pesunud, mis nemad

nüütki teewad, sest Gesticlane peseb ennast üle kõige teha näda, las vähemalt üks furd.

Aga nii puhtalt kui Sakslased, ei ole nemad ilmaski elanud.

Ütle parem ümber pöördud, nii karu wiisil ei ole Gesticlased mitte elanud kui Sakslased, wastas ema, eks sa ole lugenud, et Sakslased wanas ajas ennast elaja nahadega katfiswad, metsades elaswad ja haritud Roomlased neid päris metsaliiks pidaswad. Nemad on aga omast endisest eluwiiisist wälja astunud ja astunud iga aastaga puhtuse poole, ihu ja waimu poolt, aga Gesticlasi pidab nende teoorjus mustuses finni ja surub neid iga pääwaga enam pori sisse.

Jäägu siis sinule, armas ema, õigus, aga ma tahan selle maa sündnud lugusid enam läbi uurida ja siis kaaluda, kas sina ka igas tüüsis tõi oled rääkinud. See seda, mo poeg, see ei sa sulle sugugi kahju tooma, waid so filmi seletama, et sa tõistwiisi mõtlema hakad ja iga inimest kõhe tema waimusest puhtaks ehk poriseks ei ara, waid lindu tema laulu järele armastad.

Aga ema, sa ütlesid mind Gesticlannust tärgand olevad, kuga olete teie siis näo poolest Sakslaseks saanud, seda tahaks mina heameelega kuulda. Ka seda pääd sa täada saama, aga kahju et minu tõi d lapsed juba magama on lainunud, nemad pääts seda ka täadma. Naad on aga weel wäga noored, siis räägi sina neile, kui naad wannemaks saawad, mis sa nüüd kuuled. Minu isa ja sinu isaisa olid mõlemad Koore küla talupojad ja päälegi päris inimesed, telega nende omanik teha mõis, mis ta tahis.

Meie talud olid wastastiku ja mina sinu isaga lapsest saadik sõbrad. Ühes koos mängisime meie wainu pääl, ühes koos kerjasime aasa päält lillesid, ühe tõisega jagasime paremat suu täit. Ka meie isad olid suured sõbrad ja pidaswad tihti ühes koos nou ja kachaswad üks tõisele oma kibedat elu. Nii palju ma mäletan et ühel õõsil käre külas oli. Rahwas kile das ja jooksis koku, mitmed majad põleswad ja tõisel pööwal peffeti külas hirasaste rahwas. Ka minu ja sinu isaisa said kumki sada hoopu ja suriwad mõlemad kolme pääwa pärast. Meie mõlemite emad jäid raskest aigeks ja suriwad ära. Meie kramm müüdi ära, aga kus raha jäi ei tea ma täna pääwge weel. Meie kerjasime sinu isaga mõõda küla ja

jõutsume mõne nädala järele siia linna. Minu pääle halatas kaupmees Normann ja sinu isa pääle kaupmees Müller. Mülleril ei olnud lapsi, seepärast võtis ta sinu iada kasu lasteks, lastis teda kooliada ja kui ta suri, päris ta kõik tema varandust ja ka seda maja kelle sees meie praegu elame.

Minu kasuwanematel oli kaks tütar ja neid foolitadi kodu, kus ka minule õpetust jagati. Kui sinu isa oma peres mees oli, kosis ta mind ja mina sain tema naeseks. Kere ei olnud minu nooriku elu sugugi, sest iga üks waatas põlastawa silmaga minu pääle, aga aega mööda sain ma igaühele armsaks ja olime ka oma mehega väga õnneliku elu elanud. Rahju et nüüd nii kaugele Amerika maale jääb.

Nüüd tääd poig meie elu lugu lühidelt ja ka kelle võsa sa oled.

Head böb armas ema, seda oleks ma ennemalt täädma pidanud, siis oleks mina hoopis teist wiisi Kuuse vastu olnud ja ka foolis paremast õpinud. Mina olen kuusle palju ülesõhnut teinud, aga ta pääb ka minu sõbraks sama.

Rihard läks magama, aga veel kaua elises ta südames: Mina olen Gestrane ja talupoja poja poeg, ning see mõte surus ka pärast poole igal pool uhkust ja toretust tema sees maha, mis Rihardile suurt kasu tõi.

Alma proua aga mõtles veel kaua oma armia mehe peale ja filmapisarad niisutasiwad sängi patju, kunni uni wiimaks ometegi waewale orsa tegi ja hädaorust paratisti tõstis.

VI.

Mart Kuusk.

Sell samol ajal kui Alma proua oma lastega wagusalt puhkas, pani Mart Kuusk sadulsepa majas weitses kambris omad raamatud koku ja ütles: Olgu tänasest küllalt, ihu tahab ka puhata. Aga kes olen mina, et ma nii ilusas kaubris elan, head sõbn ja joon ja tarfusi õpin, kus minu wõnemad ennast haganatest toidawad ja oma ihu enami furnawad, kui mina oma waimu.

Wiiks pärast lastis mind armas mõisa proua kuue aasta eest sigade juurest, kus ta mööda sõites mind nägi enda juurde

tulla? Miks pärast õpetas ta mind terve aasta oma mõisas? Miks pärast mässab ta minu fooli raha, annab mulle korteri ja kõit mis mina tarwitan? Miks pärast pään mina igal poolel aastal oma fooli tunnistused armsa prouale eite näitama? Miks pärast kuidab ta siis minu edasi jõudmist ja naeratab säält juures nii ise meeliskult? Ma olen ju proua peris orja laps, ja mind armastab ta lapse wiisil. Eks ta oleks wõinud endale kes täab kui suurest sugust kasu last wõta, miks pärast on ta mind endale wälja walitsenud?

Üks saladus on siin warjul, kelle katet mina nüüd ei wõi ära wõta. Aga palju hääd on proua minnule teinud ja ehk saab weel tegema. Tema eest tahan ma Jumalat paluda, teda armastada ja kui tarwis pääks olema, ka kõik tema eest jätma. Ta on mind inimeseks teinud. Tema wara ei himusta mina sugugi, aga ta annab minule enam kui kulda ja hõbedad. Tartusega wõib kõik saada ja seda kingib ta mulle niipalju kui mina aga kanda jõuan. Ma tahan weel wirgemalt õpida ja teda weel enam rõõmustada. Kaupmehe poeg Rihard wihkab mind ja temaga ühes weel mõned laisad tooli lapsed, kellest ma mõõda olen jõudnud, ehk nemad küll suurest soost on. Aga Alma proua armastab mind ja Selma — o Selma! Sa oled weel noor, aga pääks sa täädma kuida mo süda sinu külge on kaswanud. Sinule ei tohi mina seda nüüd awaldada, aga sa armastad ilma täädmata juba mind ja wõid mind üks kord weel ennelikuks teha. Aga Mart! mis mõted tükiwad sinu sisse! Sa perisorja laps! Sa Gesti põlgrud rahwa laps! Kuida tohit ja omad silmad Selma poole ülesse tõsta! Kõik mis sa nüüd mõistad, oled sa armsa proua läbi saanud, ja kes täab, mis ameti reale ta mind wiimaks seada tahab. Kui Jummal terwid annab, käin mina kolme aastaga gymnasiumi läbi ja siis pean proua teenistuse heitma. Ma olen tema pärisori, kellega ta teha wõib, mis ta tahab. Siuderida tahaks mina hea meelega, aga ega armas proua minule niipalju raha ei anna, mina mässan temale juba nüüd enam, kui ma seda omal eluajal tagasi tasuda wõin. Mo isa on waene ja ei wõi minule ühriega anda. Proua paneb mind wist pääle koositamise opmanniks, aga see amet on minule wästo meelt kui karu ohakas ja ega Selma opmanile ometi ei tule. Aga ma waene olen ju ka opmani põlwes isa proua päris ori ja kui ta tahab, wõib tema mind kes teab

misfuguse Raie ehk Maiega laulatada laske ja siis ühte talusse elama panna ja pean temmale pääwi tegema. Oh se on raske! Aga miks pärast foolitab mind proua? Drjaks wist mitte, temal on isefugune nõu minuga. Ega ta ometigi mind — tagane kõrk saadanas — selle tarbes on temal mõisniku sugust lapsi küllalt ja oma sugu weri tõmbab ennast oma sugu poole — ja kes teab kus juba proua mõisate ja wara perija elab ja testamendis kõik finnitud on. Peaks ta mind aga priiks lastma, sest oleks minnule küllalt.

Kui mina Jõulu pühiks kodu sõidan ja ta õige heal meelel on, siis tahan minna põlwili ta ette langeda ja minu priiuse pärast paluda. Kirine peaks ta olema, kui ta mulle seda feelab. Aga kui mina selle läbbi teda pahandaks ja oma õnne õnnetuse rõõpasse weretaksin. Ei Mart, see ei lähe korda, ma tahan temaga ääri weeri mõõda priiusest rääkida, aga paluda ei tohi ma oma priiuse pärast mite.

Miks pärast lubas Selma minu weifest kingitust iga pääw omaš faelas kanda? — Kui proua seda teaks, saaks tema üles wäga furi olema ja mõtlema, kes teab kus mina raha olen saanud, kullasepa maffa. Aga kanna Selma ristifest, ta ei ole mite warastud, waid waewaga teenitud. Peaks mina aga nii palju raha teenida wõima, et mina proua käest enda priiust wõiksin osta. Oh ma rumal, ei üksinda priiust, waid wiie aasta fooli ja sõõgi raha, riide ja raamatude raha peaks ka maffetud jaama. Mart, seda ei jõua sina elodesfi teenida. Sõ jumalaga, priiuse lootus, jå jumalaga, mo ilus Selma teid pean mina igaweste faotama. Surm saab mind priiks tegema ja tõinepoolne elu mind mo armastusega koku siduma. Armastuses sugulased hinged peawad ennast jåäl pool kalmu kungast jålle tundma. Glu, nõua mo käest nüüd ohwrid, neid tahan mina sulle tuwa, aga surm maffa mulle mo ohwride palka. — D, Selma, kui ilus oled sina! Kui roosi õis, kui praegu nupust aeaw roosi õis ja sinu poole tõstab üks päris ori oma filmi. Miks pärast ei ole loodus mind mite suurest soost sündida lastnud? Eks oleks minu elu wõinud ühe paremaks arwatawa mulla tüki sisse tungida? Glu, sa olid enne minu sündimist ühe elu juures, kus sa igale poole wõisid lennata, miks pärast lendasid sina ühe Gesti ära põlgatud orja majasse? Miks pärast waewad sina nüüd ennast minu sees? Tee ennast parem minust lahti, saa jålle priiks ja ela siis

igaweses priiuses, ehk tüki sinna, kus sa paremat hoonet eest leiad.

Aga Mart! Mis mõted sind täna waewavad? Karjatsest on funningad tõusnuvad, mikspärast ei wõi siis orjast mite prii-inimest ja Selma wäärilist saada.

Edasi Mart! On so Jumal sulle täna pääwani armuline olnud, siis saab ta ka edespidi olema. Esimese hoobiga ei laige ükski puu ja ühe pääwaga ei ehitada ühtegi koda. Mart pani raamatud koku ja wistas ennast sängi, aga uni ei tahtnud tulla, nõnda oli ta weri keemas.

Kes oli aga Mart Kuust?

Mart Kuust oli Warusiwere küla peremehe poeg, keda mõisa proua wälja pealt loomade juurest enda juurde oli wõtnud ja teda nüüd oma kulu peal gymnasiumi koolis koolitada laskis. Tema wanemad olid esite proua tahtmise wastu, aga pidid pea järele andma, sest proua oli nende walisaja ja nemad proua päris inimesed. Mis mõted proual Mardiga olid, saawad lugijad warsti kuulda.

Teisel pääwal läks Mart kooli, aga koolmeistrid leitsiwad täna esimest korda tema juurest, et ta ennast wähe ete walmistanud oli, aga et ta ennemalt ifa tubliste õpinud oli, ei tõrelenud ükski teda tänase totruse üle, waid arwasiwad teda haige olema, ja tema nagu oli ka üsna kahwatanud. Tseäraniis head meelt tegi Mardile Rihard, kes täna esimest korda Mardiga mõnda sõna sõbralikult wõhetas ja teda palus pea jälle oma ema juurde wõerufelle tulla. Kõige sõbraliku Rihardi oluku juures tüfisiwad Mardile wägise ometigi mõted ete, kui tahaks Rihard kes teab mis kawaluse pärast ennast tema sõbraks heita ja wastas sellepärast kõigi tema sõnu külmalt. Aga Rihard oli ennast ema kõne pärast tõeste parandanud ja pidas Marti omas südames juba omaks suureks sõbraks. Koolist kodumaines wõtis ta Mardi käest kinni ja ütles: Armas Kuust, mina olen sind mitmes tüfis ennemalt pahandanud ja sinule mõnda tüli walmistanud, aga anna jeda minule andeks, ja pead minus ühte oma truimad sõbra leidma. Ma olen ennast kes teab kui kõrge puu wõsufks arwanud, aga nüüd tean mina selgeste, et mina sinu kännust kaswanud olen.

Rihard, wastas Mart, mis mängu sina minuga ometigi mängid, ära pillka waest inimest, minu sõbraks ei wõi sina eladeski saada, jeda oled sina ennemalt küllalti näitnud. An-

deks wõin mina sulle südamest kõi anda, kui see sinu juures midagi peaks mõema.

Mart, sa tunned mind wäga wähe, wastas Rihard. Karu wõib lamba talleks saada ja minust sinu auustaja. Mart, sa pead näha saama et ma oma sõna pidan, ja sa tead et Gestlane sõna pidaja on.

Rihard, sina Gestlane! Äta waene rahwas pillkamata! Sa muidugi Gestlane just niisama puhtast kannust kui sina, seepärast, siin on Gestlase käsi, jääme sõbraks ja siis armagu meid kes tahab ka minu pärast Türlasteks. Et minu wanemad praegu teist keelt räägiwad ja haritud rahwa riidid kandwad, on naad enne omas noores põlwes küla wainul jooksnuwad, Gestl keelt kõnelenuwad, nende riidid kannuwad, kellest mina eelse pääwani ühtegi ei teadnud, aga nüüd on minu silmad lahti tehud ja oma emale olen mina lubanud sinu sõbraks saada ja täna pakun mina seda juba sulle.

Olgu siis Rihard, aga enne luba mulle sind läbi katsuda, kas sa minu sõbraks kõlbad ja kui see siis sinu tõline südame armastus minu wastu on, siis pead sina minus ka sõbra leidma, ei mite silma firjaks waid suu ees ja selja taga, õnnes kui ka õnnetuses, refuses kui ka waesuses, jumalaga armas Rihard, terwita oma armast ema kudu. Nende sõnadega pööris ta Rihardile selga ja kadus oma maja poole.

Rihard aga wahis kuu tema järele ja mõtles: Tema tahab mind läbi katsuda, kas ma tema sõbraks kõlban! Tema, kes on, ta päris ori ja muud ühtegi! Ja, ja, nõndap see on, tahad sa talupojale head teha, ja tema sõbraks saada, siis saab ta toredaks ja tõstab oma pead pilwetesse ja kühb enne, kas mina tema sõbraks kõlban. Mina, kaupmehe poeg esimeses kildis. Rahju et ma temale ilma aegu oma wanemate lugu awaldasin. Aga mis rahju wõib ta sellega minule teha? Mite midagi. Aga tema lubas refuses kui waesuses minu sõbraks saada!

Di, oi, kentsak Kuusk! Ta mõtleb metsa kuu dega pilwetesse kaswada ja wist minust tord rikamaks saada. Wast, kelle isal miljonid taskus seisawad! Kuusk, sa mõtled wist ümberpöördud, kui sa minu sõbraks saad, siis loodad minu käest mõne kopiku saada, ehk ennast minu teenistuse heita. Rahju et mo armas ema temast palju lugu yidab ja Selma ja Kaarel otse tema sõbrad on. Nende pärast tahtsin temaga

sebrust teha, aga ta tahab mind läbi katsuda. Ehita aga pesa, wana faru, wiimaks ostan so naha ometigi turult ja omad kâpab annab sa oma pärishärrale praadiks.

Nenda mõtles noor Rihard ja mõilewad weel palju noori mehi, kes üksinda oma wanemate raha peale ennast ehitawad ja kui nende tugi üksford eest ära langeb, siis kukuwad igawese sügawusse, kust neid enam ükski ei päästa.

Ka Rihardi ees laotas ennast põhjatu sügawus wälja, aga paks udu pilw seisis selle ees et ta teda sugugi ei näinud waid ennast üksford seal sees leidis.

V.

Sell' Joosep.

Üigi aasta kaupmehe Wilhelmi Europamaalt lahkumisest oli möödas, aga temast ei ühtegi teadust. Tema praua Alma oli hoopis mures ja ta näo mood läks iga pääwaga kahwatanumaks. Ühel pääwal istus ta oma tütre Selmaga omas rohu aedas ja rääkiswad isast, seal astus nende kauba esimine sell aeda ja palus alandlikult prauaga midagi nelja silma all rääkida. Praua saatis oma tütre tuppa ja laskis selli rääkida.

Aunline proua, alustas sell juttu, meie kauba äeamine läheb iga pääwaga head soodu edasi, aga peremees puudub ta juures. Ma olen kõik rebnungid wäga korras pidanud ja mõnetki summad sisse wõtnud ja teie abikaasa nimel mitmed summad maksnud. Täna aga sain ma Amerikamaalt ühe kirja, mis minu juuksed wisse püsti aeab.

Ega ometigi Wilhelm furnud ei ole? küsis praua wärisewa healega.

Surnud küll mite, sellest ei seisa ühtegi kirja sees, waid kirja läbi palutakse New-Orleangi linna ühe meile tutwa kauba konturi 500 tuhat rubla puhast raha saata. Minu peremees olla selle raha eest Ameerikamaal puu willu ülesse ostnud ja laewadega kodu purjutamas.

Makske siis raha, kui wõite, Wilhelm ehk tuleb warssi siis kodu.

Ja seep see asi on, mispärast mina teie jutule tulisin, minu arwamise järele ei tohi meie raha mitte maksa, enne kui

puu willad ja peremees ise kodus on. Ja kui meie kauba maja ka täna peaks pelsati alla pandama, siis ei tohi meie seda suurt summat mite maffa. Waatake praua, mina tahan Londoni kirjutada ja raha mite saata, minul näitab siin juures ühe sala asjaga tegemist olema. Veel parem oleks, kui teie kõik ruhta raha summad warjule saadaksite ja ära oetaks, kunni teie abikaasa kodu tuleb. Maailm on täis kawalaid inimesi, kes teab mis kurja nõu meie kauba maja vastu peetakse. Lubage, armas praua, igapidi suud pidada, ja jätke ennast puhtast minu tallituse peale, ma tahan teie warandusest niipalju peasta kui võimalik, et kui kure maailm tõeste teie vastu kurjaks saab, teile pääwalik leiwapalukene veel järele jäeb.

Aga Zoosep, mis jutu teie aiate? on teile midagi karta, mis meie kauba majale kahju sünnitab? wai olete oma kartust otse tüulest wõtnud?

Ärge ehmatage armas praua, kui mina teile oma kartuse põhja teada annad.

Amerikamaalt on juba mitmed raha järele kirjad teie abikaasa peale tulnud, aga mite nii suured, kui nüüd, seda mina enamast maksnud olen, aga asi näitab minule ometigi liiafs minewad. Maad kurnawad meie kauba maja wiimist were tilka wälja ja siis panewad kauba ukseid peale kauba meil siin finni ja lööwad meie waranduse juures folk. Minu arwamise järele, ärge ehmatage auus praua, on teie abikaasa mõne kurja inimese wõrfu juhtunud, kes teda otse wangis ehk pärisorjuses pidab ja tema nimel meilt raha kurnab.

Alma seisis kui lubjatud sein selli ees, ega saanud esite sõnagi suust, wiimaks ütles ta: Armas Zoosep, teie truus meie vastu on wäga suur olnud, tehke meie majaga, kuidas teie tunnete hea oled, meie saame kõigiga rahul olema, aga mo Wilhelm, mo kallid Wilhelm! nende sõnadega langes ta aea sohwa peale ja kanti pool surnud tuppa.

Zoosep tõttas konteri, korjas siin kõik raha summad koku, wahetas neid intressi kandjateks paberiteks ümber ja peitis seda summa oma majas ühte kindla warjulise kohta. Tegi omad raamatud kõige suurema hoolega iga pidi õigeks ja ootas nüüd aea seletust.

Mõne päewa järele sai ta jälle Amerikamaalt kirja, kus sees temale lühidelt teada anti, et kaupmees Wilhelm puuwilla ostmiseks Amerikamaa kauba majast wiis sadatuhat rublad raha

olla laenanud, selle rahaga ühe instantiku isanda käest puu-
wõllu ostnud ja laewadega kodu poole purjutanud. Laewad
olla aga Atlandi mere peal tormist ära lõhutatud saanud ja
nende koorma peremees wist tüüsis mere põhja hingama läinud.
Raha pidada aga kogu Amerikamaale saadetud saama, selle
tarbes juba Europa kohtutele teadust olla saadetud.

Seda oli Joosep ootnud. Wärisewa käega panni ta firja
käest ja wotas kohtu käsku, ehk tema teendrid. Mõne tunni
pärast astus kohtu käskjalg poodi ja palus Joosepit Ameri-
maa konsoli juurde tulla. Joosep läks. Konsol wõtis teda
lahkeste wastu ja mõne sõna wahetuse järele küsis ta, kas
Joosep Amerikamaa wõlga maksja wõib ja tahab. Joosep
andis wastuseks, et ta midagi wõlga sääl maal teinud ei ole
ja ühtegi ka maksja ei wõi.

Siis pean mina oma maa rahwa õiguse pärimist kohtude
käte andma, ütles konsul.

Ja mina annan poodi wõtmed, kauba raamatud, reh-
nungid ka täna kohtu käte, tehku kohus siis, mis ta õige
tunneb olewad.

Joosep läks kontori, maksis kõige oma alla usutud
teendritele palgad wälja ja käskis neid iga tund walmis olla
oma teenistust maha jätma, sest nende peremees olla surnud.
Kui teendrid nutšiwad suure häälega, ja mitmed küsisiwad:
Kui peremees surnud, miks pärast ei wõta siis tema poeg wa-
listust enda käte ja ei toimeta kauba asju edasi.

Selle peale ei olnud Joosep esimeses ehmatuses sugugi
mõelnud, ta rehjendas sugu järele ja mõtles: Amerikamaa
kahju ei tee meie kuba waja weel mitte waeseks ehk ta kül-
rü i müüri maha kisub, aga kas Wihelmi pojad ka midagi
kauba aemistest teawad! Ma pean jälle prauaga selle poost
rääkima.

Joosep tõtas praua juurde, aga teda ei lastud mite tema
jutule waid õeldi teda suremisel baige olema. Siis saatke tema
pojad minu juurde, minul on nendega väga rutuliste asjade
pärast rääkida ja nõu pidada.

Mõne minuri järele pa'uti Joosepit ühte kõrwalise kambri,
kus Riht ja Kaarel nutuste filmadega temale wastu tulid.

Wieie ema on väga raskestes haige, kaebas Rihtard, isa
surma s'num on ta meele nõdraks teinud, ta jamsib üsna.

Tohtri härra ütles küll meie troostiks seda pea üle minewad, ah peaks ta weel terweks saama!

See on wäga kurb, ütles Joosep, aga kes jääb teiest nüüd kauba aemise peremeheks, kelle käsku pean mina nüüd kuulma?

Rihard ärkas kui unest ning ütles pool toreda healega: Joosep teie jäete kui ennegi meie kaubamaja eesseisja, kunni mina ohjad oma käte wõtan.

Ja siis pean mina sandi kapi käte wõtma, lisas Joosep juurde.

Seda ei pruugi teil just mite, sest kui meie mite läbi ei peaks saama, siis wõite jo ise oma peremeheks hakata, sest teie tunnete kauplemisest enam kui mina, ja minu isa teenistuses on teil mõni hea tuhat rubla üle jäänud, musta pääwade jaoks.

Aga mis saab teie wennaist, sõsarest ja emast? küsis Joosep.

Need jääwad minu juurde. Wend kaib koolis ja saab siis sellaks mis ta tahab, ja sõsar nismuti.

Aga kui teie kauplemine peaks nurja minema, mis siis? kes koolitab siis wenda ja sõsart ja toidab emad? Ja päälegi olete alles weel poisikene.

Wimane sõna torfus uhke Riharile südamesse, ta astus kindla sammuga Josepi ligemale, ajas ennast fikiwarbul ja ütles: Poisikene ei ole mina enam mite ja tänasest pääwast peate teadma et ma oma kallil isa päri ja nüüd teie käsu andja olen. Tehke oma raamatud korda, homme wõtan ma oma fraami vastu.

Minu käest, auus Rihard, ei sa teie ühtegi vastu wõtta, waid linna kohtu käest. Kohus teifu minu ja teie wahel wahet, jumalaga Rihard.

Josep pööris selga ja tahtis toast wälja minna, sääl pidas Kaarel teda finni ja palus: Urmas Josep, tehke mis wõite, aga ärge meid Selmaga isa pärandusest wälja lükake.

Mis minu kohus teie eest teha on saab tehrud.

Josep tõttas kontori, aga leidis siir juba kohtu teenrid eest, kes teda ootaswad ja temale käsku andsid, kõik raamatud, rehningid, puhast raha je n. e. nende walitsuse alla anda.

Mis pidi nüüd Josep teggema? Kas raha summat ka ära andma ehk mitte, mis ta enda majasse kõrwale oli sa atnud. Ei anna mina ära, siis wõib mind mõni pärostpoole elus wargaks

arwata, ja annan ma ta ära, siis maksetakse kõik wõlad ja kes teab mis sugused rehnungid weel tõusewad ja minu auusa prouale ja tema lastel ei ole enam leiba suhu pista. Elgu mis on, ja sündigu mis tahab, aga raha summa minu majas ei pea mite sama. Aga ka minu näpud peawad sellest puhtad olema. Wistku mind armas Jumal. — Nüüd andis Joosep ühte walitust ja roodi kraami tõise järele käest ära.

Puhta raha summa oli kümme tuhat. Kohtu teenrid aga lootiswad sada tuhandid leidwad ja küsisiwad, kus siis Wilhelmi raha omerigi pidi seisma? Ei mina tea, minu hoole alla on ta niipalju raamatute järele uskunud. Kõik kohus seda öien-dab, aga ka teie Joosep peate ehk mõnegi summa eest wastama, kui Wilhemi kraam seda ei tasu, ütles kohtu ahwofat.

Mina wastan selle eest, mis minu käte on ustud ja mis raamatutes seisab, aga kõige pealt palun teid Amerika maa rehnungid dieti järele uurida, sest minule näitab terwe asi üks suur retus olema.

Praegu asusiwad Wilhemi pojad poodi ja lahwatanud näoga kogeles Rihard.

Mis teie, mo härrad, siin teete? Miskpäraast teie ilma minu lubata siie olete tunginud? Mina olen nüüd peremees ja tahan kõik oma isa asjad öientada. Minu ja mo ema nimel palun teid meid rahule jata ja mite meie asjade wahel tungida.

Meile on ülema kohtu poolt käsku antud teie wara kohtu wallisuse alla wõtta ja kohtu käest saate seda jälle oma käte. Kümne tuhandega ei woi meie mite wiis sadatuhat rubla fatta, seepäraast peame kõik kraami finni panema, wastas kohtu adwofat.

Minu isal oli miljonid, aga mite tuhandid, wastas Rihard. Joosep teab kus ta raha on. Tema peab meie wara eest wastama, sest minu isa on kõik tema hoole alla annud ja teda enam uskunud, kui minu emada ja mind.

Seda saab kohus meie wahel seletama, wastas Joosep rahulikult. Et teie isal aga ilmaski miljonid ei ole olnud, selle peale wõin mina kas oma pea anda. Mis minu käte ustud on, selle eest wastan ka mina.

Eiis olete mo isa raha kukrut hästi tühendanud wastas Rihart wihaselt.

Urge mind ilma aegu pahantage ega oma keelt kurjaste pruukige, wastas Joosep. See wara mis siin seisab ei ole mite üfsünda teie waia nõnda sama ka teie wenna ja sõsara

ja auustud kohtu wanemad, tehke iga ühele õigust ja jagu, sest nüüd olete teie isa asemel ja mina tahan iga asja juures wahiks olla, et kõik korra järele jagatud saab ja siis auus Rihard alustage kauplemist ehk muud midagi, kuidas süda kutsub.

Eugijatele aga olgu tähenduseks, et Wilhelmi kauba tallitus mite selli waid Amerikamaa konsuli palwe peale kohtu poolest perrati alla pandi, aga ka Joosepile oli see wiisi ameti käest äraandmine kõige soowitam. Iga üks arwas Wilhelmit furnud olema ja ta wara üle pidi aru tehtut saama.

Kolme päewa järele oli kaupmehe Wilhelmi kraam wiimse nõela pakini ülesse kirjutud ja nüüd alustas õiguse järele tallitus. Zeitungide läbi kutsuti kõiki, kelle kadunud Wilhelmise midagi maksja ehk tema warast midagi pärida pidi olema, ennast ühe aasta aea sees ülesse andma, pääle selle ei olla enam kellegil õigust midagi pärida ja kes midagi ära salganud, langewad kohtu alla.

Pool maailma kõlas sellest kuu'utusest ja igas maakonnas räägiti selle üle. Meie jätame wõla pärijaid ja maksjaid ennast kohtule ülesse andma ja waatame kuidas mõnes muus kohas selle wahel ajal elati.

IV.

Mõisa praua.

Talwe külm raskus õues ja fundis iga ühte inimest warju paika otsima. Rikaste abjud kuumastiwad ja saatsiwad sooja kiiresid wastu külma seinu ja waesed inimesed mässisid ennast oma hilibude sisse. Ka loomad pugesisid sügawa metsatesse samla ehk heina kuhjade alla warju paika, mõned koguni inimeste hoonete ligikale. Talwe külm pigistas iga ühte.

Gestimaal ühes suures mõisas istus kessealine praua siidi riidega ja kalli fuledega pehmeks tehtud sohwa peal ja foris Prantsusemaa zeitungi lehtesid. Suure kullatud jalgega laua peal auuras hõbe tee masin ja kõige kallimad joogi asjad katsiwad lauda. Seinte peal, mis igal pool siidi riidega üle olid tõmmatud, ripusiwad kullatud raamide sees mitmed kallid fuijud ja lae al ripus kullatud kroon lühter, kelle peal praegu

mõni tosin küindlaid põlesiwad ja maja pääwa walgufega walgunstasiwad. Praua kambri lüüsiwad kolm ust tõište ruumitesse, mis ka iga pidi würsiliku iluga täitetud olid. Ega inimene, kes siin mõned tunnid elas, wõis öölda: Paradisis ei wõi enam paremad elu olla. Kord forra järele rüüpas praua lehkawad tee märga ja ümises siin juures: Aga kus jääb ta nii kaugeks! Juba kellu neli pidi ta siia jõudma ja nüüd on aea näitaja juba kuus. Ega neil ometigi midagi õnnetust tee peal ei peaks juhtunud olema. Aga see on tühi kartus. Gesti maa ei ole mite Sialia ega Ungru maa, kus wargad ja rööwliid tee käijaid waritsewad, waid siin on kuldne rahu maa, ise äraniis meie sugule.

Aga kus jääb mo ootatud loomake! Rõnda pomises mõisa lest praua, kui toa tüdruk sisse astus ja ütles: Armuline praua, kutsari Hans on kodu. Ta palub prauad wäga aea wiivitamise eest, neil olla tee peal suur õnnetus juhtunud.

Mis õnnetus jälle? ütles praua pool pahaselt.

Kange külмага olla raud rabetaks ja saani tiisel katki läinud, seda parandades olla neil aega läinud. Muud wiga pole neil ühtegi juhtunud.

Hea kül, ütle, Mart, see linnast tulija peab kohe minu juurde tulema.

Ta waene poisikene näitab puhtast ära kohmetanud olema, wastas toa tüdruk.

Seda parem, saab siin sooja ja wõib ka siin teed juua. Aga auulik praua! ega teie ometigi teda oma landa wõta! Mine, mine, mis sinul sellega tegemist.

Toa tüdruk jooksis kasku täitma ja urises: Tega õelam, nüüd hakab ta juba talupojatega ühes lauas sööma! Mardi juurde jõudes ütles ta: Praua käsib sind kohe oma juurde tulla.

Mart tõmbas sugu puhtamad riided selga, filitas prad ja astus siis, fooli tunnistus käes, praua kambri, teretas teda wäga alandlikult ja andis tema käele suud.

Di, kui kenast noorest mehest sa oled sirgunud, ütles praua rõõmsaste, näita aga nüüd fooli tunnistus ette.

Mart andis paberid praua kätte ja jäi wagusalt eemale seisma.

Praua luges neid läbi ja ütles siis: Mart, see on mehine, jälle üks pulk kõrgemale ja ühe aasta pärast wiist fool läbi, aga mis siis saab?

Seda teab armuline praua kõige paremine, ma olen ju teie kõige alam ori.

Kuida oled oma riietega läbi saanud? ma näen sul on täna peenemad hilbud ümber kui mina sinule teha olen astunud, kust oled neid saanud?

Nuuline proua, need riided on minule üks tundmata inimene kinkinud, kui mina ühel pääwal foolist kodu tulin, leitsin neid oma kambri eest ja ka selle kirja! Nende sõnadega andis ta ühe kirja praua käte.

Praua luges kõwa healega: Nuustud Kuuse härra! Kantke neid riidid ühe tundmata inimese aunts, kes Teie wirta õpimist ja Teie waesid riidid mite ei arwanud üks tõise kõrwa sündimad, ärge aga nende sees sugugi suureliseks saage, waid mõelge et naad üks kord jälle wanaks saawad. Mul on hea meel Teid ka ükskord korra perast riides näha.

Teid teretades

Tundmata.

Wäga lõbus, et sa oma peris praua eest ühtegi warjul ei hoia, ma tahan sulle nüüd sugu paremaid riidid kinkida, sest esimese gymnastumi fooli laps peab ka korra järele riides käima. Ka sinu fooli aeg saab nii kaugele pitkendud, kunni sa selle fooli läbi oled käinud, siis annan sulle teada mis sinust saab.

Kell üheksa on juures saalis minu perele jõulu puu, kus ka sina wõid juures olla. Mine nüüd toa tüdrukute juurde ja palu endale teed ja muud teha kinnitust.

Mart andis weel kord praua käele suud ja astus sirge tugewa sammudega toast wälja, omas südames mõtles ta aga: Ori ja isa ori, ei muud midagi, mis aitab mo kreeka ja Ladina, Hebreä ja muud keeled, kui orja ahelad mo käsli siduwad. Nasta pärast olen mina kes teab mis augu täitja ja siis jumalaga kõik mo ehitus. Pisarad tulid tahmata ta silmi ja ta õhkas: Oh Jumal, so poeg on kõiki inimesi ühte wiisi armastanud, aita ka minu kõdikuid lahri peasta ja tõsta mind inimese olekusse — üks Jumal wõib mind priiks teha, wägiwõib ja oma jõud on siin tübine. Selsamal ajal mõtles praua: Oh kui kene peris inimene minul on. Rõõmuga waatan ma ta otsa ja wõin iga rütlile kiidelda, et minul kõige targemad orjad on. Lahti ei saa ta sellest mite, ehk temal juba himu selle järele südames idaneb, aga ori ta on ja seks

ta jäeb ja sellega on jut otsas. Aga ta on priskeks meheks paisunud, ja võib iga rüütli pojaga omas tarkuses ühe wääriline olla ja kui ma noorem oleks, waataks ma wist punastawa palgedega ühe niisuguse nooruse ja ruhtuse otsa. Kolm aastad on mööda, kui mo armas abikaasa surma suhu kulus, mitmed kofilased on minul olnud, aga parem jäen ma oma priiusesse, kui ma ennast weel abielu karmitsasse siduda lasen, olgu siis et Kullamaa Wüürst mind kosib. See on wees mo meele järele, rüütel esimeses ridas. Praua jäi siin juures sügawa mõtlemisse ja jäi selle olekusse, kunni toa tüdruk tuppa astus ja täadas, et Jõulupuu walmis olla.

Praua ärkas ülesse, pomises mõned aru saamata sõnad ja lubas kohe Jõulupuule tulla, andis käsku kuuendlad põlema panna.

Suures saalis oli terve mõisa pere koos ja iga üks ootas suure kingituste järele.

Kellu üheksa astus praua Jõulupuu juurde, laskis juures seisjal rahwal ühe jõulu laulu laulda ja jagas siis iga ühele ameti ja orjuse järele andid. Kõige enam rõõmustasidwad ennast opman, aedamees, kirjutaja ja kuba, sest raha oli nende meelest kõige suurem kingitus ja igaüks mõtles prauale seda jälle omas tegudes sada wõrra kätte tasuda.

Mardile kinkis praua ülikonna täie kallist kilewid ja lubas seda rätsepal warsti walmis teha. Mart oli otsata rõõmus, aga weel suurem oleks ta rõõm olnud, kui praua temale priiuse kirja oleks kinkinud, aga priidusest ei olnud täna õhtu kuskil juttu, ehk küll see, kelle auuks tänane õhtu pühitsedi, iga inimest ühte wiisi oli armastanud. Jõulupuu rahwale jagati magusaid kookisid ja lõpetadi õhtud waimuliku lauluga, ning iga üks läks omale poole, mõned õnnistasidwad, aga tõised saeatasidwad prauad omas südamel. Esimeste hulgas oli ka meie Mart, kes südamest oma heategijad armastas ja temale taewalikku õnne ülewelt maha palus.

Sellamal õhtul palus Mart prauat, teda tema wane-mate juure külastamiseks minna lubada, kes kaks wersta mõisast laugel elasidwad. Esite näitis palwe prauale sugu wastu meelt olema, aga wiimaks lubas ta teda selle kinnitamiseks, et ta esimese püha lõuneks jälle tagasi tuleks. Mart tõmbas riided selga ja pool joostes tõttas ta isa õnnikese poole, kus kaks südant juba ammu pitkil filmil ootasidwad.

Wana Kuuse toas põles peeru tungal tule rinnas ja worsti otsufene sirises kerisfel. Wanemad laulsiwad suure healega: Ma tulen taewast ülewelt! Mart kuulas ukse taga kunni esimene salm oisa lõpis ja astus siis rõõmust wärisewa südamega sündimese majasse. Mardi ema kargas pengi pealt ülesse, tõmbas poega oma wastu rindu ja ütles rõõmust wärisewa healega: Mihkel, eks ma õõlnud, Mart tuleb meid weel täna õhtu vaatama! Aga ja loomake oled üsna külmetanud!

Mart tõmbas ilma sõna lausumata isa käest finni ja andis käele suud.

Aga Triinu, kui pitkaks Mart juba weninud. Noor härja walmis, wõta aga müts peast ja hoia eest nurka.

Ärge armsad wanemad niisugusid kõnesid kuulutage, ma olen ju teie poeg ja lihane laps.

Oled küll, aga meie waewast ja walust ei tunne sina ühtegi, ütles isa.

Poeg, see on meile weel täna aru saamata, kuidas mõisa praua sinu wastu nii armuline on, aga meid hirmsaste piinab, ütles ema.

Kuida piinab siis teid armsad wanemad praua?

Eks sa tea armas poeg, et meie iga nädalas kuus pääwa mõisa peame tegema, mina kolm ja sinu isa kolm. O poeg, mõisa töö on põrgu töö! Dyman ja kubjas karjuwad hommikust õhtuni: Tehke ja tehke, mis teie jälle wedelete ja kõige meie kärmuse eest saame weel piitsa. Isal on weel praegugi selg paistetanud minewase nädala kubja kapi hoobidest, kes teda wiina kõõgis elaja kombel oli peksnud. Meie kodune töö on warguse töö, meie käest ei küsi keegi, kas meil haganad wõi hõled kohus on, kui aga töö mõisas tehtud saab.

Ära armas poeg ka meie rahwa nulgijaks saa, ütles isa põlewa wihas silmadega.

Aga miks pärast sa armas isa prauale oma peksmist ei kaebanud? küsis Mart.

Prauale ehk oma seina palgidele kaebada on üks puhas, ja iga kaebamine toob uut naha täit ühes.

Süis on teie elu täieste hirmus, wastas Mart.

Hirmus küll, aga kuhu peame elawa hingega põgenema, surm ei taha meid ja ise ennast surmata on ka hirmus, muud kui waewle edasi, ütles isa.

Mina tahan prouale teie waewast jugu rääkida ehk ta fergitab teie elu ütles Mart.

Ära seda tee, armas poeg, wastas ema, praua saab wiha-
setks ja siis on ka sino head pääwad otsas. Opi mis sa mõid
ja kui täieste õpinud oled, siis katsu meie waewa, kui mõid,
wähendada.

Mardi südames keerlesiwad sadanded mõtlemised. Kubja
oleks ta Siberi saatnud, mõisa maa tase tallanud ja kõik Gesti
rahwast nende werepaelust pääsnud, aga mis mõis ta üksik
teha. Oma ahastust maitis ta wiimaks südame põhja, kus ta
aeg acalt kõiki werd paksuks wärwis ja oma heategijad prau-
ad inimese olekust Mardi meelest wälja lükas.

Nutuse näoga tõi ema panni kereselt worstidega, seadis
leiba lauale ja palus poega toitu wõtma, böldes: Katsu ka
meie leiba, on kül haganane, aga paremad ei ole meie elus
weel näinud ja seda leiba olled fina ka kuus aastad söönud.

Mart istus lauale, aga siin ei olnud taldrifuid ei nugasid
ega kahwliksid, muud kui puupeaga püs ja mõned puust lõua-
puud ehk lusikad. Van' worstitega seisis kesk lauda, tema kõr-
was taari kann ja leiwa päts, wiimne enam hagan kui wilja
tera. Worst maitis Mardi suupärast, aga lib ei läinud
üle keele pera ehk ta seda kül tuhat korda kuus ümber pööris.
Raheteistkümnne aastane harjutus puhta leimaga oli suud pee-
nema nahaga ehitunud, sest Mart oli mõnda arma korda wane-
mate juurde lubatud ja siiski mõneks tunniks. Täna õhtu sei-
siis wanemate õnnetu elu elawalt ta silma ees ja ta tõutas
omas südames kindlaste neid pea sellest elust wälja fiskuda,
kui see ka ta elu maksaks. Kuida Mardi ta mõtlemiste täit-
mine korda läks, same edespidi kuulda. Peale õhtu söögi aeti
weel mitmest juhtumistest juttu ja wiimaks kaesutas üle tubu
ja isa kasutas Marti une hõlma.

Kui ta hommiku ülesse härkas, aeas ta filmad pärani
ega uskund enne ennast isa majas olema, kui ema temaga
jutule hakas. Dõfine unenägu seisis elawalt ta silma ees.

Ta oli unes Amerika maal, kus ta oma armsa Selma
isad ühes suures kõrbes magawad nägi. Ta riided olid sadan-
dest tülist foku hõmmeldud ja jalgest tillus weri. Mart tõm-
bas malga käte ja lodi ühe hoobiga kurjema kaarna maha,
aga tõine tõstis ennast kurjaste kronksudes luhwti ruumisse ja
kadus tema filma ringist. Mart tõstis kaupmest maast ülesse

ja kandis teda omas seljas kõrbest wälja, aga tee peal tahsivad kaks lõukoera neid mõllemid lõhti tiskuda, aga üks kofkas wõtis neid noka wahela ja kandis neid läbi luhtwi ühe suure lille põllu peale, kus Selma ja Alma neid ootasivad. Mõlemad nutsiwad fibetaste isa õnnetuse üle, kes pool surnud omas walus maas wingerdas. Selma punus wiimaks lilledest weikse wanniku ja pani seda Mardi pähe isa päästmisse eest, kelle juures ka Mardile pisarad filmi tuliwad. Mart oli tõeste nutnud, sest ta filmad oliwad weel märjad.

Mart ei olnud kül ebausklik, aga ta mõtles: Kui Pibli raamatu järele unenäud wanal ajal tulewaid juhtumisi ette tähendasivad, miks pärast peaks siis minu elaw unenägu puhast ilma tähenduseta olema. Ta mõtles senna ja tänna, aga wiimaks pidi ta ometegi ütleva: Minu teed ei ole mitte Jumala teed, tema tahtmine sündku, aga oma une näule ei wõi mina ühtegi tähendust anda.

Jõulu esimene püha lahutas Marti jälle omist wane-matest, kes weeliste filmadega oma ainukese järele wahtsiwad ja temale kõik aialiku õnne omas südames soowisiwad, sest nende arwamise järele pidi Mart üks kord terwet proua warandust ja mõisad pärima ja neid ka siis orja elust päästma.

Kena lootus, aga raske ootus. —

VII.

Or i.

New-Orleani linn seisab palju lõune pool kui Eesti kubermang, mis pärast siin ka ilmad hoopis teised on kui meie maal.

Päikese kiired langewad pea otse maa pinna pääle ja soja mõetja näitab tihti üle 30 gradi. Siin päwa ael tööd teha ei ole mite kerge waid küüb tugewa ihu jõudu. Ühel suwifel wäga palawal pääwal, kus loodus otsegu andes seisis, tegiwad arwata sadda musta neegri orja puidraitudes tugewaste tööd. Sga kümnne musta järele seisis üks kubjas, piit piits käes, ja kui mõni must inimene sugu juhtus ümber watama, ehk pitkameisi kassa ligutama, siis wingus piits paljast selga

mööda ja mõnelgi jooksis veri mööda selga. Maa tül pidi mõne pääwaga igawest metsast puhastud ja puumilla puudega täis istunud saama. Ühe tugewa palgi kallal nähti ühte arwata wiiekümne aasta wanadust meest raiuma, aga igast löögist wõis ära tunda, et ta weel kaua niisugusega tööga harjunud ei olnud ja palawus tahtis teda iga silma pilk ära nõrgestada, siiski hoidis ta ennast ülewel ja liigutas jõudu mööda kässi. Mõni samm temmalt edemal käis ülewataja senna ja tanna ja firus fõrd ja lubas raiuja surnuks nuhelda, kui ta mite karmemast tööst ei tee. Raiuja käed nõrkewad wiimaks ometegi ära, ta kusus palgi fõrwa maha. Kui werejännuline tiiger fargas kubjas ta juurde, tambris teda jalgatega löi piitsaga aga fõif asjata, mees näitis surnu nägu. Kubjas farjus faks neegrid mehe juurde ja käsks fõera massa juurde fanda, aga teie elu tema eest kui teda ärafargata lasete.

Neegrid tõmbaswad surnu õlade peale ja fantswad elu majade poole.

Kes see mees oli wõib lugeja peagi arwata. Ei keegi muu, kui meie tuntud kaupmees Wilhelm, teda meie temast lahkudes ühte Kungur wangi kuntrifusse juttu sees jätsime.

Uga kuidas wõis Kungur Wilhelmit töösse sundida?

See asi sündis lühidelt ünda:

Wilhelm fobas omas firiwes fambriis fuhu teda wägiwaldselt weeti, kuidas lugejad weel mäletawad, igale poole aga ei leidnud muud kui iffa firiwefinu. Põrandale peal seisis õlgi, aga walgust ei tütinud fuskilti sisse. Wilhem wiskas ennast wiimaks põrandale ja mõtles: Kes on mind fira feldri aeanud ja mis sees fõif tähendab. Kõige mõtlemise wiimne otsus oli: Kungur, see furi loom, on mind fira wedaund ja tahab mind fäs oma orjaks teha, ehk lahti lastmisse palgaks fõif minu warandust enda firku neelda. Wiisfada tuhat rubla on juba tema nahas, ta fõatis laewadega puumillad fäs teab fuhu ja müüb neid jälle hinna eest ära ja annab firs ülesse et ta neid Europa maale on faatnud ja fäs teab weel mis. Uga kuidas päästan mina ennast omast wangist elust. Ta fargas kui meeletu ülesse, tambris palja jallega wastu uft ja faksus teda iga pidi lahti murda, aga see hirmitas tema ähwaratamise üle. Jälle wiskas ta ennast õlgede pääle ja ütles firkwa häälega: O raha ja tema ahnus! teie olete mind mo armsa Alma juurest, mo falli laste keskelt wõera maasse läfi-

tanud ja nüüd wangi ehk weel surma saatnud. Miskpäraſt ei kuulnud mina oma armsa abikaasa nõu ja ei jätnud reisi ette wõtmata. Kui õnnelik olin mina, aga kui õnnetu nüüd! Mis saab mo omakſteſt Europa maal? ja kes peästab mind tullide küüſiſt?

Korraga läks uks lahti ja Tonkus astus tule latern kääs ſiſſe. Üks neeger kandis weifſe laua koobasſe ja lüſas ukſe finni. Tonkus kääſis Wilhemit üleſte tõuſta, laua juurde aſtuda ja kirjutada, mis tema ette ütleb. Wilhelmi tõuſis üleſſe aga luida ehmatas ta ära, luida oma keha ſüſi muſta nägi olewad.

Mis mängu teie minu kui Europlasega mängite, küſis Wilhelm?

Pida lõuad, kätas Tonkus, Europlaste armuſt oled ſina nüüd maha kuſtutud ja meie ori ja kui ſina weel ühe sõna räägib, ſaawad piitſad ſo keha lõhkuma. Nende sõnadega lei Tonkus tulise hoobi mõõda Wilhelmi ſelga ja ütles: Säh ſee eſimene anne. Nüüd aga kirjuta.

Wilhemi ſüda kufus ſapi täis, kui lõukoer kargas ta Tonkuſſe kallale, kiſkus piitſa ta kääſi, wiſſas laua waſtu ſeina ja tule laterna ruhandeks tüſiks ja tahtis ukſe lahti murda, aga üks sõna ja kiſa Tonkuſe ſuult ſirutasid teda õlgede pääle ja ta känd ja jalad nõõriti kaheſt neegrift finni. Mõga nüüd, hirmitas Tonkus, kunni paremad mõted ſo ſeeks aſet wõtwad. Tuli toodi jälle ſüä ja Tonkus ladus oma kääga wiiskümwend piitſa hoop mõõda Wilhelmi ſelga, kus liha tüfid wälja kargaswad, lüſas ſiis ukſe finni ja jättis waſti kaupmeest were ſiſſe wingerdama. Mõne tunni päraſt tõi üks tugew neeger tüki leiba ja kapa täie wet ſiſſe, kallas wiina üle Wilhelmi hawade, nõõris ta känd lahti ja ütles: Maſſa kääſima ſind ſüä, juna ja rõõmus olla. Wilhelm tahtis püſti tõuſta, aga ta jalad olid weel kaniſas. Ütle oma Maſſale, et ta parem mind täna tapab, kui weel homſeks hoiab, mina olen Europlane.

Europlane, Europlane, pomisēs neeger, lüſas ukſe finni ja kõiſ jäi jälle furnu hauna wagaduſeks.

Wilhelm nõõris omad jalad lahti, aga jänu ja ta ſelg waewaswad teda hiamſaſte. Ta kotas wee kapa järle ja rüüpas mõne lonſu wet. Weſi oli imeliſu maoga, ta katiſus tüki leiba, ſüüa ſeda tundmiſt ſuult kaotada, aga korraga kufus ta õlgede peale ja jäi magama.

Kui kaua Wilhelm magas, on tal weel täna täadmata, aga kui ta filmad lahti tegi, leidis ta ennast Konfusse küüsis, kes teda kui taku koonelt raputas ja siin juures kisendas: Must loom, maast ülesse ja tööle.

Wilhelm aeas ennast ülesse, aga ta selg walutas hirm-
sasta ja astus Konfusse järele. Dues tõmbasivad kaks neegrid
temale õhukele sõrgi selga ja wedasivad teda oma järele puu-
willa weskile, kus ta wõlu maasina wahela aeama pidi.

Töö ei olnud ise enesest mite raske, aga Wilhelmil puh-
tast arjumata. Ura põgenemine oli siin ilm wõitmata, sest
kümme fond ueegrid tegiwad siin tööd ja kolmele nende hulgast
oli surmaga ahwaritud Wilhelmi järele wahtida. Iga õõ
magas ta tugewa uksede taga, kust pääsemine wõimata oli.
Kungrut ega Konfust ei näinud ta filmad sugugi ja keegi
inimene Maailmas ei küsinud tema järele. Nenda wältas aeg
üle poole aasta mööda. Ühel pääwal saiwad kõik orjad kasku
metsa raiduma minna. Selle üle rõõmustas Wilhelm otsata
ja mõtles oma pääsmise tunni tulnud olema, aga ta petis
ennast ega tunnud Amerika maa orja elu weel dieti. Suba
esimene pääw pool haige segane lõpetas ta ihu rammu metsas
ja tõisel pääwal kufus ta surma moodi minestusse, kuidas seda
päätuksi alustuses kuulside. —

Neegrid kantsiwad Wilhelmi otse koke Kunguru juurde,
kes parajalt omas rohu aedas pääwa künde warja fatusse all
sobwa pääl ennast sirutas ja aeawiteks mõnesugusid weiksid
maalisid wahtis, ja säätsiwad fahwatanud nägu maasla poole.
Kungur waatas wedi aega teraselt Wilhelmi otia ning kisendas
siis: Põrgulised, kes wn teile luba annud minu juurde ühe
surnu orjaga tungida. Wisake tedda kus kurat! Orjad wäri-
seiwad, tombasiwad Wilhelmi õlale ja tahsivad oma teed
minna, sääl farjus Kungur: Tooge ta koer siia, pange rohu
pääle ja kallake külma wet ta pääle.

Käsk täiteti filma pilkuga. Kahe pange külma wee järele
aeas Wilhelm filmad lahti aga kui Kungurt oma ees nägi
waasiwad naad jälle finni. Kungur aga käskis tedda wangi
majasse wedada ja õlgede pääle puhkama panna. Iseenele
aga ütles ta: Rahju et ta ei kärwanud, oleks siis temast
lahti olnud. Surmata ma teda just ei tahaks, ta on minule
kõige ennam raba sisse toonud. Wiisjadda tuhat tema käest,
ja kuusjadda tuhat tema puuwillade eest teeb koku üks miljon

üks sadda tuhat. Ule pea on siis minu raha summa kolm miljoni kolm sada tuhat. Sellega võiks juba rahul olla, aga enne kümment miljoni ei tahaks mina istantifu maha jätta. Juba ma oleks enam miljonite peremees, kui mitte Tonkuse raibe raha ei raiskaks ja pääle Wilhelmi püüdmist on ta otse kui meelest ära. Aga pea peab ta senna waotud saama, kus kuud ega pääwa näha ei ole. On inimeste werd küllalt walanud, ja tema weri peab ka walatud saama. Kungru südame tunnistus aga lisas juurde: Ja sinu weri temaga. Kungur kahwatas ära. Sel filmapilgul astus Tonkus Kungru juurde ja ütles: Kolm musta looma langesiwad täna puu raiasmikus.

Üks jäi puu alla, kaks wõtis päike ja Europlane on ilma minu teadmata ka pool surnud sinu juurde weetud. Olen ülewaatajat, kes seda julgenud teha, ta ametist lahti lastnud ja puid raiduma pannud, aga kus on Europlane?

Puhkab wangi hoones, oli lühikene wastus.

Siis pean tema juurde minema ja nuiat ühes wõtma, eks ole kõige parem nõu.

Pida suu, kätatas Kungur. Europlane jääb tänasest pääwast minu walitsuse alla.

Di mis hea Massa, hirwitas Tonkus, kes mõne tuhande raha tõiwad, saiwad kohe nuiaga igawese hobbi, aga kes miljonid toob saab hoitud.

Pida lõuad, must koer, fisesdas Kungur, ma lasen sind weel täna wõllasse tõmmata.

Täna Massa, Tonkus seeras jala päält ümber ja kadus metsa poole. Nõnda oli ta juba tihti Kungrut ahwardama kuulnud ja enam kui wiis korda oli ta julgenud niisama ära minna.

Kungur wahtis temale kassi filmadega järele, wiiskas ennast aga pea jälle sohwa peale ja magas poole tunni pärast, kui ei oleks midagi enne näha ega kuulda olnud.

Tonkus aga oli täna kui meelest ära, ta pefsis iga orja, kes wastu tuli, tampis jalgega ja ahwardas rusikat taewa poole tõstes Kungrule tänast ahwardamist kätte tasuda, aga Europlane pidi enne maa päält kaotatud saama. Mõne tunni pärast seeras Tonkus jälle rohu aeda tagasi, aga kuida imetles ta Kungrut magamast leidwad. Üks hoop ja ta on maa-ilmast kadunud, ümises Tonkus. Silmist wälkus tuli, juba seisiwad sõrmed kiwi külges Kungru pää luud purustuma,

aga see tõusis äkilselt ülesse, aegutas ja küsis lahke häälega: Armas Tonkus, kui kaugele on täna töö jõudnud?

Just nii kaugele, et veel aega üle jääb mind wõllasse puua, wastas Tonkus terawalt.

No siis mine ja käsi ennast wõllasse tõmmata, aga homme sõidame New Orleangi, kus sa ilma eluta veel kümme pudelikud weini wõid juua.

Tonkus keeras ennast kui wurr jalge pääl ümber ja hõiskas: Lõõri taari trummi, homme saab rummi, hõisa! elagu Massa! Aga lubage mulle Europlase suud igaweste finni sulguda?

Täna mitte, armas Tonkus, waid seda pead sina ilma minu täadmata tegema.

Ah, ah, ah! — See on hea, nüüd on minul luba käes. Omas südames mõtles ta aga: Europlane, so wiimne õõ on veel siin maailmas waewalda, homme oled sa juba paradisis, säääl wõid sa karata ja oma meele järele elada. Massa ei pea sellest ühtegi täadma. Täna õhtu tahan veel Europlast näha ja homme hommiku kannawad teda orjad mulla põue.

Kuri inimene mõtleb ükfinda kurja pääle, aga tihti walisfeb üks ülem olek kurja üle ja kääneb juhtumisi oma tahtmise järele. Tonkus tõttas õhtu wangi majasse ja tahtis siin waest kaupmeest ja nüüdsel päris orja piinata ja temale testamendi ehk tunnistuse kirja kirjutada fundida, kus ta tema warandusest veel omale wõis pärida. Tule laternaga astus ta wangi maja poole, aga imetses hoopis, et siin ühtegi wahi ees ei leidnud. Ta tõmbas ukse raudadest usti ja see tuli lahri, aga wangi majas ei leidnud ta ühtegi elawat looma, veel vähem Europlast.

Kui wihale ärritud metsaline jooksis Tonkus tormi kella juurde, teda ükfinda neegrite ära põgenemise pärast helistadi ja lodi teda nii waljuste, et arwata poole tunni pärast terwe Kungur orjade hulk koos oli ja Kungur ise ka nende hulgas helistamise põhja järele waljuste päris.

Haige musikoer on wangist põgenenud, kiskendas Tonkus. Neegrid, kus olete teie teda pannud. Tooge teda siia, ehk ma poon teid kõiki wõllasse.

Orjad, kes Wilhelmit wangi hoonesse olid wiinud, toodi ette. Need aga ütlesid: Massa käskis meid orja senna wisata ja siis oma tööle minna. Seda oleme meie teinud ja ka

päale selle tööle läinud. Wisake neid koeri kannatuse keldrisse, need on kõik ühes nõus olnud, kiskendas Tonkus. Armu, armu, palusiwad orjad, aga juba seuti neid kinni ja kanti keldrisse.

Kannatuse kelder oli kõige orjadele kõige hirmsam paif Kungru istandikus. Üks paif, kus inimene okas naha päale palja ihuga wisati ja kui ta ennast liigutas, siis torkiswad raud terawad naelad igalt poolt ihu sisse. Seda nuhtlust jagati ükfinda ära põgenejate himmustajatele.

Koerad päästeti lahti ja päris inimese jaht algas enne kesket ööd.

Esite mõne wersta aeasiwad koerad tuhat nelja põgeneja jälgi, siis aga lõpesiwad inimese jäljed ära ja hobuse kabja asemel olid tunda. Tonkus, kes ise tulise hobuse selgas põgeneja järele kihutas, kirus maad ja taewast koku kui hobuse jälgi leidis. Koerad ei läinud enam vaigastfi ja öö pimeduses ei wõinud jälgi tunda, see pärast pidi siin öö forterid peetama ja homme jaht uueste algama. Tuli tehti ülesse ja puhati walgeni, aga esimese päikese kiirega algas taga aeamine uueste, aga kõik ilma asjata. Hobuse jala märgid kadusiwad wiimaks ühe jõe sisse ära ja wihaga pidi Tonkus ümber keerama ja oma ahastust Kungrule kaebama, kes ennemast poole omast warast oleks ära annud, kui ta põgenejat oleks kätte saanud. Tõtame New-Drleangi ja anname zeitungi läbi täada, et meil üks must loom ära on farganud, kül ehk siis teda weel kätte saame. Orjadele jagati töö kätte ja mõlemad mustad kaarnad, Kungur ja Tonkus, aeasiwad tuhat nelja linna poole, kus koke ära fargamine kuulutadi ja suur maks leidjale lubati. Aga pääwad läksiwad mööda, aga Wilhelmit ei tulnud kuskeltki enam Kungru küüsi.

Mis pean mina tegema, kui mo teod awalikuks tulewad, mõtles Kungur. Kõige parem on; mina müün oma istandiku ära, pistan raha tasku ja purjutan lõune poolse riigitesse, wõtan omale tõise nime ja siis otsigu mind Europa ehk Amerika koftud, kui palju nemad tahawad. Rifas olen mina, ja rifusega wõib maa pääl kõik saada.

VIII.

W a b a d u s.

Jää Jumalaga wõeras Amerika maa, päästa ennast waper Wilhelm ehk lange orja küttesse tagasi, minu meel mölgub koduse käigule, juhtumisi lunletama mis mo waimu wangitseb, kui magneti wägi raua fillukest, kes mu elule jõndu annab, kui kewadese päikese sojendns.

Elu kewade mölgub mo meeles ja äratub iduwa sees paisumisele, lille tupe seest pääwa paistele, liblikad lendamisele, mesilindu õietesse, kase lindu kaarikusse, böpiku ürgasse, rõõmu rägastilu, õnne õrele, lahkuist läwele, truust tulewaste tunni-tele, kannatust kamberisse, kurjust kuusikusse, armastust aga armastaja rinnatesse ja tapputamme tüwifu ümber.

Gesti maal on jälle kewade, talwine waew on kadunud ja loodus pruudi ehtes. Mured on talwe lumega kadunud ja igal pool rõõm ja õiskamine.

Uga ka meie Mart Kuuse kasuemat on teist korda kewade usse ees. Kullamaa Würst, mõni aasta lesest wanem, on filma tema pääle wiiskanud, kesja lood toime saanud ja pulma wasu walmistasse waljuste.

Praua on lese riided ära wiiskanud ja kui roosi õis õelitseb ta uueste, näo kui ka riiete poolest. Uga üks tõutus, üks kindel lubamine kaswab iga pääwaga suuremaks. Praua on omas südames tõutanud: Kui Kullamaa Würst mind kosib ja pulmad möödas on, pääb mo kaswandik pärispõlwest päästetud saama ja minu lulu pääl Tuara tarkuse linnas stuterima, kui aga igaweste lõitmine nurja peaks minema, finnita ka mina tema lõitkuid igaweste. —

Kes oli nüüd praua meele nüüd tõise tuulese pööranud? Wastus: Ei maud kui armastus. Kui noor neitsi oli ta Würsti südames kannud, see ka temale poolkaut oma südant awaldanud, aga maailma tuuled ja tormid olid neid lahutanud ja wanemate tahtmine noort õit wastu tahtmist selle puu külge sidunud, kuhu ta elades ei oleks pidanud seutud saama. Surm oli nüüd sidet katki lõiganud. Surm ka sündijaid äraforistanud, nüüd ei seienud enam ükski poigite armastuse ees, waid kaksikümnes Lehepuu pääw pidi armastajate sidemid igaweste lõitma, aga ka ühte kurwa südant kõige suurema rõõmuga lõitma.

Juba hommiku nimetatud püüal, nähti suurt tallitust ja liitumist mõisa dues. Igal pool rahwas kirjuti ehtes. Iga maja puhas, teed du peal lilledega ja kasebega ehitud. Mõisa maja liputega väljas poolt ja seest poolt pörandad kalli tefitega üle tõmmatud. Kunstlik kääsi oli iga maja riista kõige parema korra püüle jäänud. Kellu kümne aal kuulutas wahimees peidmehe tulekut. Auu wärawa all ootaswad teda mooselandid ja mäe pealt kuulutaswad suure tüki paugud rõõmsa püüa hakatust.

Poole tunni pärast oli terve mõisa hoow tõlatega täidetud ja majad kubiseswad Gesticimaa kõige ülemast rahwast.

Edune aal kuuldi mõisa majast rõõmsat hõiskamist ja mängimist ja suured tükid panid väljas seiswate kōrwad huu-gama, iga üks täadis, et laulatus möödas oli. Nüüd halustas õige pulma pidu ja selle eest oli Looja oma kuldse ilmaga kõige püält muretsenud. Sõõmisel ja joomisel rahwa hulgas ei näinud otsa tulema ja ritterid mängiswad platsi püäl wõitlemise mängusid, kus juures ka mõni hoopu sai, et mõnda püüa weel mälestas. Muudugi täada, ei teinud naad seda mite tühja kõhu ega kuuwa kurguga.

Ka meile tuntut Mart oli täna koolist kodu ja wiitis oma aega ritteri mängusid püält waadates, ehk rahwa rõõmu juures rõõmus olla. Laulatuse aal oli ta tõiste selja tagast tähtsjad tallitust waadanud, aga warsti jälle wälja pugunud, sest ta ei julgenud nii arutu hulga ritterite ees oma hea tegijate õnne uue kuuße soowima minna, maid ootas paremat aega.

Sõtu ees raugnes rahwas wähemale, ka noor paar lahutas ennast sugu tõistest eemale ja jalutas ennast lille aedas. Nüüd oli Mardil aeg õnne soowimisele. Tasakeste astus ta noorte inimeste järele ja kui need ümber pöörjüd seisis ta nende ees.

Kuupakkisult kummardades andis ta noore paarile poogna paberit ära, kus püüle wäga kunstlikult trüki moodi oli kirjutatud:

Priitahiliku armastust, kui kõige kōwemat abi elu alus müüri, katkimurdmata kannatust elu hoone seinteks ja elawat usutawad truust isekesks maja katuseks ju'geb mo kõige suuremate häätegitajatele elu otsani soowida.

Teile südamest tänulik ori

Mart Kuusk.

Proua mõtis paberi tänuliku filmadega vastu ja Mart musutus mõlemate käsi ja astus alandlikult kumardades eemale.

Mõlemad abielu pooled, lugesivad kirja. Waatasivad küsides tõine tõise otsa ja viimaks ütles Würst? Kes on see noor mees, kes nii kõwa maenitsusega kohe meie elu alustusel meid julgeb segada?

Armas mees, maenitseda ei ole ta meid wist sugugi tahtnud, waid oma südame päält meile seda kõige ülemat õnne elus soowida, ta on minu ori, seda ma armu poolest koolitanud olen.

Soo, soo, ma tahan kirja weel üks kord lugeda, tähed on nii kunstlikult siin üks tõisega kõitetud, et ma esite sõnadest palju aru ei saanud.

Ole hää ja kuule, ma loen Sulle ette:

Priitahtliku armastust, kui kõige tugewamat abi elu alus müüri on esimene soowimine.

Wäga kena ja südamelik, ütles Würst, tõiste sõnadega: Armastust mis ühegi sundimise all ei seisa, waid südamest südamesse woolab alus müüriks.

Ta muidugi mo filma tera, wastas praua, jäägu meie armastus elu otsani nii kindlaks kui täna, eks see ole suur õn.

Würst kinnitas ütlemist suu andmisega. Praua luges: Katki murdmata kannatust elu hoone seinteks, on tõine soowimine.

Weel parem: Ta tahab õõlda, ärge elu sees tõine tõise vastu faredaks saage, waid kui midagi wastu meelest sünnib, kohe lahkest seletada.

Ta muidugi mo süda, wastas praua.

Ta elawat ustawad truust ise keskis maja katuseks, on kolmas soowimine ja kõik kolm soowimist elu otsani.

Ta tahab õõlda, ütles Würst: Kui ka wale keeled meie wahel kes teab mis müürid tahawad ehitada, siis ärge uskuge seda, waid mõtelge üks tõisest seda kõige paremat maa pääl.

Ta muidugi mo elu, ütles praua, langes oma mehe kaela ja jälle puutusivad mokad koku. No kus ta jäeb, esimene asi ka armas.

Mõlemad waatasivad jälle paberi pääle.

Uga armas süda, ütles praua, terve maalimine on jälle üks elu pilt.

Kuidas nii, küsis Würst.

Waata sugu terasemalt. Esimeses ridas on iga täht iga sugustest lilledest kogu säätud, teise rida pääl juba okaid, lil-
lesid, leff paigas kõiksugused kistjad elajad, maod, wiimaste
ridades liblikad ja kõige wiimaks lehtedeta puud. Eks see ole
suur elu tähendus.

Tõsi, tõsi, ütles Würst, aga weel midagi uudist leian
mina kunstlikust tööst!

Mis siis? wastas praua.

Waata, kui meie terve pildi pääle korraga waatame, siis
seisawad suurte tähtedega sõnad: Paluge Jumalat ja tehke tööd!

Tõsi, tõsi! hüüdis praua, terve pilt on suur kunsti töö
ja väga hea paberi pääle maalitud, seepärast on minu soov-
mine, seda tööd kullase raami sisse klaasi alla panna ja meie
tulewase suurde saali ripuma panna.

Wäga häa nõu, aga mis anname tema andjale tagasi,
meele hääks? küsis Würst.

Temale kingin mina täna õhtu midagi, mis mulle lubad,
kunni kingituseni salajas pidada.

Olgu sinu tahtmine, mo õis, ütles Würst ja keerasiwad
kirjaga pulma maja poole tagasi.

Warsti kogusiwad palju ritteri piigasid ja prauasid kui ka
noori ja wanu ritterid noore paari ümber ja nüüd esite kiiteti
ja auustadi Mardi tööd ja osawat kunsti. Mart pidi ennast
kõigile näitama ja mitme kümne küsimise pääle wastust andma.
Üks wana härra ütles: Ma olen ikka bölnud ja ütlen weel
täna, et Eesti ehk Maa rahwa seas palju tarkuse juurt elab,
kui need aga saaks õieti koolitud ja noorest põlwest haritud,
kõige päält peaks neile aga priius kingitud saama, mis meie
neilt wõtnud oleme. Nende sõnade üle tõusis suur waidle-
mine ritterite hulgas ja lõpetas selle nõuga: Ma rahwas ei
tohi mite priiks saada, muidu koidame essiennast ahelasse.

Mart oli wiimist nõu kuulnud ja ohkas werise südamega:
Drja laps ja päris ori! Ahelad ja piitsad, need on so palgad!
— O, rahwas, mis oled sa oma Jumalale teinud, et ta sind
nii hirmsaste nuhtleb! —

Õhtul kogusiwad ennast kõik pulmalised suurde saali, kus
noorem rahwas kermeste koha keerutas ja wanemad weini
pudelite juures kaarta mängisiwad.

Korraga helistas üks teener kella ja terve rahwa hulk
wahtis üksi filmi noore praua pääle, kelle ees weike laetud

laud seisis ja laua juures meile tuntud Mart. Praua ütles kõwa häälega: Täna õhtu, kõige siia kogunud ritterite, nende abikaasade ja laste ees tunnistan mina oma pärisorja Mart Kuuske, Warustwere küla Kuuse Mihkli poega, keda mina siamaani Tallinna linnas, Gümnaasiumi koolis, kunni esimese klassini oma kulu pääl koolitanud olen ja minu kulu pääl ka Universitadi pääl koolitama saan, selle kirja läbi wabaks meheks. Mart tuius jalge pääl, sääl läks silme ees kirjaks ja ta mõtles ennast magusas nägemises olema, aga paber ta käes tunnistas tõt.

Ta langes praua ette maani maha ja tänas teda silma meega, aga lisas kohe juurde: Mind olete Teie wägewa sõna läbi wabaks teinud, aga ma wanemad ohtawad weel orja küttes. Päästke armuline praua ka neid, siis olen ma maa pääl õnnelik.

Praua seisis sugu kahewahel, siis ütles ta: Sinu wanemad on rumalad inimesed, kellel wabadusest ühtegi kasu ei tule, nemad ei mõista wabadusega elada. Ma tahan neile kergemat põlwe soetada, neid orjusest wälja pääl päästa, aga wabaks ei tohi mina neid teha, olgu siis, et kõik siin kogunud ritterid omad päris inimesed ka wabaks mõistawad, siis mõistan ka mina neid wabaks.

Wastu meeleline nutin jooksis läbi saali, ja Mardi wabaks saamine laideti enam kui kiideti.

Mine nüüd, waba inimene, ja pruugi seda meie auuks ja oma kasuks, aga häda sinule, kui sa julgesid seda wabadust meie kehata furjaste pruufida, ütles praua ja saatis Marti saalist wälja.

Wiimised sõnad äratastiwad igast ritteri suust kiitust, aga torkastiwad sügawaste Mardi südamesse, kelle külge isa maa, ema keel ja rahwa armastus aegamööda tugewaste juurdunud wad oliwad.

Rahwa hulgas wäljas mõtles Mart: Praua on mind täna wabaks meheks teinud, minule ka edespidi lubanud toeks olla ja mind weel õpetut meheks teha, aga mikspärast saatis ta mind kui waba inimest, wabade hulgast ära, ma oleks oma häätegija rõõmust ka rõõmsatega osa tahtnud wõtta. Ta wanemad tuliwad hooi pääl tema wastu. Armastuses surus ta neid oma wastu rindu ja ütles nutes: Wanemad, ma olen nüüd waba inimene, teie ahelad tahtsin mina ka puruks kis-

kuda, aga nende lülid on väga kõwad, aga teie elu on noor praua lubanud kergitada ja ma arwan ritteri praua peab sõna.

Mardi wanemad rõõmustasivad ennast enam selle sinume üle, kui Mart seda ette arwas ja tõine pääw sai nende rõõm weel suuremaks, kui kurbja läbi neile täadus anti, et nemad tänasest pääwast saadik oma elu õnsa otsani enam ei pidada mõisa wäljal tööd tegemas käima, waid rahulikult oma põllu tööst ennast toita. See oli Kuuse Mihklile ja tema wana moorile kõige ülem wanadus ja ka õnneliku elu alustus siin maailmas.

Pulmad lahkusiwad jälle koost, noor paar jäi mõnest nädalast weel mõisa ja reisis siis mõrtele maale, meie õnnelik Mart aga Tallinna ennast suure kooli wastu walmistama.

IX.

Ustaw sulane.

Uusjad lugijad mälestawad weel, et kaupmehe Wilhelmi warandus pitsati alla vandi, teda ennast aga furnute hulka arwati. See lõõk oli Almale iseäranis väga raske ja tahtis tema elu wõta. Üheksa nädalat magas ta soja tõbe woodis ja arstid ei täadnudwad tihti isegi, mis rohtu kirjutama pidiwad ehk mis haigest wiimaks saab. Aga nimetud aea pärast hakkas tõbine toibuma ja kofus väga pitkamest. Omast õnnelikust elust rääkis ta kui õõsifist une näust. Wanem poeg Richard oli koolist kodu jäänud, aga noorem Kaarel õpis edasi ja Selma nõnda samuti, aga õpimisel näitis igal pool poledik kullles olema, nõnda lihtsus ema haigus kui ka küsimine: Mis meist pärast saab, edasi astumise pääle waimulikus töös.

Kohtu poolest arg wõlgnifudele, kui ka maksjadele oli mõõdas ja nüüd tehti otsust. Et Amerika maa raberid väga õiges korras seiswad, kõik järele kuulamine ühtegi paremat walge ette ei toonud, siis makseti kõige päält fenna wõlg ära. See riisus aga juba mõne tuhandani kõiki Wilh. lmi warandust ära. Mõned muud maksimised neelasiwad weel üle jäänud warandust ja poodi kõige seintega sisse ja waele praua ja lastele ei jäänud muud üle, kui keskmisses suuruses elu maja. Kohtu fulud tegid omalt poolt ka auksu. Tohtri kulu ja aptegi

mafsud maffis feieZaeaniZefimene sell omast taskust ja rikamad inimesed kahetsefid langemist külma südamega, aga waesed nutfiwad libedaid filma pisaraid; sest Alma oli omas õnne põlwees nende pääle tihti täie käega mõelnud.

Alma oli pea jälle endise terwise juures, sääl tuli Joosep, kes ennast ühe tõise kaupmehe orjusse oli annud, ühel pääwal Alma juurde ja palus temaga nelja filma al rääkida. Praua wõtis teda lahkest wastu ja kaebas oma oleku üle.

Uuus praua, teie mälestade weel, et teie minule käsku andsite, enda warandusest niipalju päästa kui võimalik, seda olen mina ka truuste täitnud. Oma raamatuide järele olen mina kõik summad ära annud, aga teie abikaasa uskus minu kätte weel enam ja seda toon mina täna teile, ma arwan, kui sellega targu ümber käite, saab ta teid ja teie lapsi nii kaugele awitama, kui lapsed iseenele leiba jõudwad teenida. Teie kauba maja ei oleks see summa enam pääsnud, ega teie poeg Rihard, kes kauplemisest ühtegi weel ei mõista, selle summaga ka midagi wõinud teha, siin on kolmkümmend tuhat rubla intressi kandjaid paberid, kes aastas 1200 rubla intressi andwad. Ma arwan, et sellega wõite läbi aeada ja kui üks teie lastest kaupmeheks on wälja õpinud, mis ametisse neil mõlemil himu on, siis jagage kapitali nende wahel, aga iga ühele ühe wõrs.

Teie teete mind täna õnnelikuks, armas Joosep, ütles praua hiilgawa silmadega.

Tasa, tasa, ütles Joosep, sest loost ei tohi keegi pääle teie ja minu hinge täada, muidu saadate mind mõnesuguste nimele alla ja ise ennast kaa.

See on tõsi, wastas praua, maailm on tige ja kawal ja kawalust wõidab üksi kawalus. Tänan teid! aga kas olete oma palga ka ära rehjendanud? küsis Alma.

Seda küll mitte, aga jätke see tulewaste pääwade pääle maffa, mina olen pois mees ja minu orjus kannab nii palju mulle tasku, et weel sugu üle jääb. Teie käest pole ka palju minul saada, üksinda wiimse aasta palk, tuhat rubla.

Wõtke see siit juurest ära, palus Alma.

Urge mind ilma aegu waewake, waid kuulge. Ühel siit linna weiksel kaupmehel oli teie kadunud abikaasale kaks tuhat rubla maffa, ta tahtis ennast kohtu ees ülesse anda, aga et raha ilma wekslita temale sõbra poolest oli laenatud, siis küsis

ta minu käest esite nõu, mis ta tegema pidi. Mina käskisin teda üsna waguſi olla ja kui kõik kára möödas ja tema jõu sees on, seda raha teile ära anda. Seda tema ka lubas ja ſiin on tunnistused, et ta teile see nimetud ſumma wõlgu on ja seda raha kahe aasta sees, tuhat rubla korraga makſta lubab. Üks neist weksliteſt uſkuge minu käte; ſiis olete ka oma wõla minu juures makſnud.

Alma tänas wana ſelli ſüdamelikult ja ſuowis naljatades temale pää head, tõist poolt ja rahuliku elu.

Tänaſ ſelle eest, aga minu jagu jääb igawest wanaks neitsiks, mina ennast abielu kütetesſe ei taha määſida, aga teile annan weel lahkudes ühe hää nõu.

Ja ſee on? küſis Alma.

Teie jätke oma tarwitufeſs mõned weikſed ſambrid ja üürige suurem jagu maja wälja, ſee toob teile aastas tüti raha ſiſſe ja teie iſe elate wäheſema kulugu.

Suba ſelle pääle olen iſegi mõelnud, aga kes on minule ſiin juures abiks?

Teie faks poega ja ilus tüttar. Rahju aga, et Rihard fooliſt wäljas on ja oma aega muidu wiidab, kui ta enam fooliſ ei taha õpida, ſiis pange teda kaupmehe juurde õpima.

Ka ſelle pooleſt olen juba nõu pidanud, aga Rihard tahaks parem peremees kui õpipois olla.

Seda ärge lubage, enne peäb ta kauba aeamiſt põhjani tundma ja ſiis peremeheſ hakama.

Aga mis ſaab Kaarliſt? küſis Joosep.

Kaarel tahab kõigeſt wäeſt ahwokatiks ſtudirida! waſtas praua.

Ahwokatiks, aae — miſs mitte kaupmeheſ.

Seda põlgab ta ſüdamest ja et minul teie abi läbi jälle põhi all on, ſiis tahan tema tahtmiſt täita.

Wõi ahwokatiks, — Joosep niſutas äla nukafiſ, ſeſt tema arwamiſe järele pidi kaupmehe elu kõige kullasem ja iga ühe kõige juurem püüdmine ſeſs ſaada ülem warandus olema. Eks ta ole: Iga üks omaga, ſant waene kotiga!

Sumal antſu teie laſtele hääb õnne ja laſku nende käſi hääſti käia, minu waſtu oli teie abikaasa eſimene mees, rahju et ta nõnda õnnetu ſurma pidi ſaama, mina enam niisugust peremeest ei ſaa.

Teie olete küll peremehe kaotanud, aga mina kõige oma

hallima waranduse. Ka selle raha wiskaks mina enesest ära, kui ma teda weel elawalt näha saaksin. Alma filmad tülustiwad wet ja Joosep pidi jutu tõise tuulele pööрма.

Täna käis meie poodis üks wana poolne maa mees ja jutustas Kullamaa mõisniku noorest prauast imelikult tüki: Ta olla oma kulu pääl ühte noort talupoega poega meie linnas koolitanud ja see pois pidada nüüd kes täab kui suureks meheks saama. Praua olla temale ka wabadust kinkinud ja tema wanematele prii elu, söögu ja joogu, ja elgu rõõmus.

Mis selle poisi nimi oli? küsis Alma.

Wanamees ütles teda Kuuse Mihkli poja olema, Warustwere külast, muud ei täadnud ta ühtegi öölda, poisi nimi olla Mart. Ega ometigi see, kes ka ennemalt teie juures tihti käis ja Kaarlika suur sõber näitas olema.

Ei tää, wõib olla; oleks waese poisile üsna soowida, wastas Alma.

Joosep tegi jutule otsa, ja Alma tänu pisarad saatfiwad teda lahkudes.

Joosep oli tõeste igas tükis oma leiwa wanemate wastu truud ja iga kopik nende warast arwas ta wõera olema ja nende himmustust kõige suuremaks warguseks. Meie pääwadel aga pääwad kaupmehed filmad ees ja taga olema, ja mõnikord tõmbawad abilised filme wahelt tüki oma nahka, ja teewad lollikad järele waatajad mõne aastaga pangrotiks. Siglaisti mehi on nüüd vähem maailmas kui enne wanast, sest meie pääwadel tahab iga üks rikaks saada, aga et rahwa arw iga pääwaga maailmas kasvab, siis ei wõi üguse tee pääl mitte igaüks rikaks saada. Üleüldis aga ööldud, on meie aeg iga pidi rikam, kui wana aeg, ka wargadest.

Joosep oli mõne sammuga majast laugel, kui Selma ema kambri jooksis, ta kaela ümbert kinni hakis ja wärisewa häälega hüüdis: Ta on waba, ta on waba ja saab Tartu linnas studerima!

Kes on waba! Tütar mis sul wiga? Sa wärised? Mis on sinuga süündinud? küsis ema.

Ema, ta on waba! nüüd olen mina rõõmus!

Kes Selma? Kes on waba?

Suud andes emale ütles tütar weel üks kord: Ta on waba! Mo päästja Mart on waba ja saab Tartus studerima!

Kust sina seda tääd? On ta siin olnud?

Peaks ta meile tulema, ta waba käie anraks ma suud, ja fui ema lubad, ka tema suule.

Uga tütar, mis so meeles on?

Mo meeles on Mart ja tema wabadus!

Uga kust oled tema wabadusest siis täadust saanud?

Ah ema! ta on minule kirjutanud, säh loe, siin on ta kiri. (Siendale: Glaks mo isa weel?)

Ema luges kirja ja ütles siis rõõmsa healega: Mardile on suur õn juhtunud ja wõib teda kuulsaks meheks ehk weel teha.

Uga armas ema, kutsu teda, ehk palu Kaarli läbi teda mõneks õhtuks jälle meile, ta on ju lühikest aega weel meie linnas, ütles tütar paluja häälega.

Kül ma seda teen, wastas ema. Ise enese juures mõtles ta aga mõnda muud, mis ka ehk lugijad siin juures mõtlewad.

Rihard astus tuppa. Ema waatas mureliku näoga ta otsa ja küsis: Armas poeg, kus sa nüüd olid?

Räisin mööda linna jalutamas, oli lühikene wastus.

Kas oled ka mõelnud, mis sinust jaama pääl?

Mis minust siis enam saama pääl, fui meie warandus kõik wõeraste nahas on, ja kes tääl fui palju sell Joosep ka ära neelas, ütles poeg pool pahaselt.

Ära tee patu, Joosepi wastu, fui kõik nii õiglased inimesed oleksiwad, fui meie wana Joosep, seisaks meie kauba aemine weel korras. Nüüd on ta aga fõrd langenud ja teie peate ette wõtma, oma jalge pääl leiba teenida. Mis ameti pääle sa nüüd kõige paremast mõtled?

Kaupmeheks tahan mina saada, aga kobe peremeheks!

Ei armas poeg, enne peäd sulane olema ja siis pere meheks saama, muidu ei mõista sa sulastega ümber käia!

Kauplemisel ei ole suurt kunsti, oleks mull mõni tuhat raha olema, siis asutaks weel täna kauplemist ja oleks esimene kaupmees linnas.

Ära enese pääle nii julgeste ehita, palju on seda enne sinu teinud, aga nende koda seisis liiwa pääl ja niisuguste meeste langemine on suur.

Mis peäd siis armas ema tegema?

Mina pean sinule kõhta kuulama, ja ma arwan, see ei ole mulle mite raske, sest ma tunnen weel mõnda tugewat kaupmeest siin linnas.

Ema, armas ema! Saada mind parem ühte mõera linna, siin linnas naerab mind iga uulitsa pois.

Kui sina õiglane mees oled ja oma kohut täieste täidad, ei sa sind üfski naerma, waid iga üfs auustusega so otsa waatama.

Olgu siis sinu tahtmine, kuula minule kohta, olgu kus tahes. On kimi kord mäest alla weeremas, siis pääb ta wiimaks orus ometegi ennast finnitama.

Wäga fena, aga sina peäd orust mäe otsa ronima ja õpipõisiks meistriks saama.

Meistriks! senna puudub raha, ma arwan, et sul armas ema palju enam üle ei ole jäänud?

Üle ei ole midagi meie langemisest jäänud, kui see maja, aga ka see toidab meid. Meie jääme kahte kambri elama ja anname tõised kambrid, tallid, tõlla hooned ja weel muud kõrwalised majad üiri pääle, ja need teewad aastas ka mõne rubla sisse. Siis on meil weel mõne kopiku eest hõbe ja fuld asju, neid teeme ka rahaks, sellega foolitan wenda ja sõfart ja muretsen sugu ka sinu eest.

Minu eest, armas ema, minul on faks terwet fät ja jalga, mina tahan tänasest pääwast ise oma eest muretseda, aga rikaks pean mina saama.

Ära poeg rikust abnuse waral püüa, siis langed kurja fiufatuste sisse. On sinul aga õnne, siis saa rikaks, selle wastu ei ole minul ühtegi ütlemist, aga waata, sellega Kaarel foolist kodu poole tuleb?

Kelle muuga, kui Mardiga! mina ei mõista, kuidas tema nõnda talupoja kaelas ripub.

Mart on ju nüüd waba mees ja saab Tartus fluderima. Wiist sea karjuseks? wastas Rihard wihaselt.

Rihard, Rihard, sa oled kõige oma õpimise juures weel alles puhastamata fangefaelne inimene. Tasfud tühja täis, aga hari uhkusest ifka weel punane.

Rihard läks tõisi kambriksse, sest wend Kaarel astus Mardiga sisse.

Mart teretas prauat alandlikult ja palus andeks, et ilma lubata julgenud katukse alla ronida, trööstis mõne sõnaga leske ja ütles siis: Täna tulin teid wiimast korda nägema ja teie lahkuse ja hää tegemiste eest minu wastu tänama.

Kullamaa Würssti käest sain mõne pääwa eest firja, kus

tema oma praua, minu kõige suurem hää tegija nimel mind palub, wargaste kunni poole aasta otsani tubliste õpida ja siis temaga Amerikamaale reisida.

Tema onu, üks põhjatu rikas wana pois, olla saäl ära furnud ja testamendi järele lõik warandust Würsti pärida jäänud. Seda warandust tahab tema nüüd minna ära tooma ja mina peän teda saatma ja temale abiks minema. Teie kohta on minul aasta eest wäga tähtjas unenägu olnud, kes teab, mis teed weel Jumalal teiega on. Minu arwamise järele ei ole teie abikaasa mitte furnud, waid Amerikamaal mõne kurja inimese wõrgus. Juhtun ma teda saäl leidma, siis olge julged, et ma teda ka saält ühes toon. Würst lubab pääle selle reisi minu studerimise kulu kuhjaga maksta, ja see saab tema rifuse juures weikene asi olema.

See oli mesi praua wõkadele. Nõõmuga ütles ta: Armas Kuuse härra, kuulake Amerikamaal nii palju kui võimalik mo mehe järele, ja kui teda leiate, mis kül wist enam võimalik ei ole, siis tahan teile kõik oma järele jäädawad warandust weel kinkida.

Ärge, auus praua, enda werd nenda keema aeage, aga mis ma selle poolt kuulda wõin ja silma juhtub, tahan ma teie kasuks läbi uurida, jääge siis jumalaga. Mart paksus kät lahkimiseks, aga praua tõmbas teda tugewaste kät pidi suurde saali ja ütles: Jääge minu wõeraks täna õhtuni ja jagage minu kurpdust tüki aega. Selma on weel koolis ja tahab ka teiega jumalaga jätta.

Nuulit praua, minul on palju õpida, wastas Mart.

Jääge, jääge täna mo wõeraks, kui wähegi võimalik, palus praua, wõiste silmadega.

Mardi süda lõi pehmeks, ta mõtles järele, homseks ei ei olnud midagi enam õpida, see pärast ütles ta: Kui teie minule luba annate, siis tahan see kord teie tahtmisi täita, aga ärge minu üle pahandage, kui mina omas kõnes teile mite nii lõbus aea wiitja ei ole, kui seda soowite.

Mart, mõtle ennast kodu oma wanemate juures ja elanõndasama, siis oled sa meile kõige armsam.

Selma astus uksest sisse, filmas Marti, wiskas kooli asjad laua pääle, üle riided seina pääle, ja tormas Marti juurde, tõmbas kae pihku, ja enne kui Mart weel midagi sai

ööbda, matsatas musu mööda kät ja hõiskas: Tere jälle nägemast, mo päästja.

Mart seisis kui küpsnud wäht neiu ees, ega saanud sõna suust.

Tulge nüüd lapsed lõunele, ütles ema, ja Selma tõmbas Marti kät pidi söögi turpa ja siin pidi ta just tema wastu istuma. Rihard oli laua juures ime külm, seda sülem Kaarel, ema ja Selma. Wiimne punastas tahtmata iga waatamise ja iga wastuse pääle. Kas see armastus oli, jääb lugijale teada ja tunda.

Pääle söögi jalutawad noored rahwas ennaft lilli aeras, sest ilm oli ütle mata kena. Jaani kuu on Gesti maal rõõmu ja tõeste ütsinda suwe kuu, kus taimed täies kaswu wõimus taewa poole tõttawad, ja kõige ilusamad lilled õitsewad.

Teie reisite siis Amerikamaale? alustas Selma jutu.

Nõnda on minu kasu wanemote tahtmine.

Peaks teie jälle õnnelikult tagasi jõudma, palju on senna maale purjutanuwad, aga ka mitmed magawad mere põhjas oma wiimist und, ütles Selma lahkeste.

Kerge ei ole reis mitte foguni, aga ta toob minule palju kasu. Kõik mis mina siia aeani geograhwia raamatuidest sest wõerast maast kuulnud olen, saan mina nüüd oma filmaga näha, ja wõin siis sellest ka jutustada. Kes kaugel käinud, on ka midagi näinud. Lahkumine on minul aga hoopis raske, aga jälle nägemine pääle selle seda südame liikum.

Meie linnast lahkute wiisi rõõmuga, ütles Selma.

Seda mite, just siit lahkun mina kõige kurblikumalt.

Teie ema lahkus minu wastu on minule ütle mata südameesse tunginud, ja ka teie enda pääle olen mina tihti mõelnud, ja teile omas südames kõik waimuliku ja ihuliku hääd siin maailmas soowinud.

Urge waletage, ütles Selma punastades, minu pääle olete kõige wähem mõelnud, kõige enam olete oma raamatuide pääle mõelnud, muidu ei oleks teie nii usina aega kõigest foolis mööda jõudnud, wastas Selma.

Seda olen mina küllalt teinud, aga wahel kõige tuge wama õpimise juures seisis teie nägu mo silme ees, kuida teie minu, kui ühe orja poisikese wastu, nii lahke olite.

Drja põlw on nüüd möödas, wastas Selma, ja ma olen teid kui tarfa inimest tundma õpinud ja ka tihti teie nägu

meeles kannud, aga minu päästmisest saadik wee surmast, ja ristikese finkimise pääwast, ei ole päära mööda läinud, kus mina teid waimus ei ole näinud. Kirjutage mulle ka Amerika maalt, ja kui ükskord student olete, mõelge ka weikse Selma pääle.

Ei on minu käsi, teie tahtmist täidan ma rõõmuga. Nüüd olete aga weel noor, aga kui teie wanemaks saate, siis ehk waatate põlastawa filmadega nüüdsse aja pääle, kus ühe talupoja lapsega mõne nalja sõna wahetasite.

Mart, Mart! ära ise ennast nõnda põrmu põhja litsu ja minu ees ennast nõnda alandage, teie ehk saate ükskord kahetsema, et ühe langenud kaupmehe lapsega fogemata kofku juhtusite, ja tema teie tarkuse õpimise tundisid segas. Mina aga ei häbene ennast kellegi ees, sellest et teie minuga rääkinud olete. See rist seisab minu juures kõige suurema auu sees ja sellega ka teie nimi.

Uead saawad teie nüüdsed arwamist muutma, ja ka minu nime teie südamest maha kustutama, kuhu ta fogemata on juhtunud.

Ei eladeski, saage targaks meheks, ehk elage põrmu sees roomates, kofige endale kõige armsam ja ilusam piiga meie sugu hulgast ja elage õnnelikust, aga oma wiimse hinge tõmbamisega mõisen ma teie pääle.

Mart tõmbas neitsi käe oma kätte ja surus teda oma uulede külge, oleks ta tohtinud, siis oleks ta sedasama ka ta suuga teinud, aga nüüd oli wäga wara üht tupest pugewad roosi wõera mõtlemisele äratada. Kui fergemeelelifel wiisil mitmed noored hinged üks tõist rikuwad ja tulewast elu õnne enne ta sündimist hauda kannawad, taadwad need kõige paremast rääkida, kes juba lapse põlwes ennast üks tõisele lubasid, aga pärast poolses elus filma otsas tõine tõist näha ei wõinud, ehk ühel pool tuline armastus põles ja tõisel pool pakane külm eatas.

Mart armastas Selmat ta lahuse pärast ja Selma Marti ta lõbusa wiiside kui ka päästmise pärast, aga wiimsele ei olnud weel meeldegi tulnud, fõrd Marti naeseks saada, ehk Mart küll juba seda mõelnud oli, aga neid mõtid jälle surmas. Alma praua astus laste juurde.

Selma fargas ta wastu, andis talle suud ja ütles: Armast ema, Mart lahkeb täna meiteest, tema on seda risti

minule mälestuseks finfinud, aga mis annan mina temale lah-
tumise mälestuseks? Kui sa lubaks, annaks ma temale selle
sõrmuse, mis sina minule mo sündimise pääwaks kinkisid.

See ei sünni Mardi sõrme, wastas Alma.

Selma tõmbas sõrmuse sõrmest, wõtis Mardi sõrmed
pikku ja waata, wiimse sõrme pääle oli sõrmus kui loodud.

Sõrmus oli fullast ja wäga kunstilikult tehtud, sees pool
kirjutud: Ara mind unusta.

Selma, see sõrmus peab sulle meelde tuletama, et sa
oma emat ära ei unusta ja nüüd tahad sina teda juba sõr-
mest wistata ja mind ka unustada.

Ei armas ema, sind ei unusta ma eladeski, aga mis
pean mina Mardile mälestuseks andma?

Ärge ennaft minu pärast waewake, wastas Mart. Teie
lahkus ei kustu eladeski minu meelest.

Minul on weel üks niisugune sõrmus, ütles Alma, keda
ma sinu sõbra Mariele tahtsin kinkida, seda wõid Mardile
mälestuseks anda.

Siis anna, armas ema, seda minule, aga see jääb Mar-
dile ja Mariele tellime uue, ütles Selma emale tase kõrwa sisse.

Olgu siis, mis ma sinuga teen, wastas ema lahkelt.

Mart, kandke seda sõrmust minu mälestuseks!

Seda ei anna mo süda, teie armsamad ehted ära wedada.
Selma wõtte teda tagasi!

Hoiuke teda, Selma! on weel üks niisugune, mis ta
kahega teeb, wastas Alma, tõmbas taskust toosi wälja ja pis-
tis tõi niisama suguse sõrmuse tütre sõrme.

Mart tänas mälestuse cest ja wiitis oma aega lõbusa jutu
aramisega õhtuni.

Lahkudes surus Alma filma weega Mardi kät, andis
temale Kungru adressi ja palus wõeral maal, kui senna poole
juhtub, Wilhelmil kadumist kuulata ja ka, ehk weel kuskil ta
keha leitud oleks. Ka Selma nutis kibedaste ja jumalaga
jättes surus ta palawas armastuses Marti enna rinna wastu
ja esinisti korda tundis Mart oma uulete pääl magust musu
matsatamad. Muidugi ei seisnud Mardi filmad siin juures
kuiwad ega käed rusikas, waid filma wesi woolas Selma
pääle ja ta käed surustasiwad noort hinge niisama suguses
armastuses enda rinna wastu.

Pool tuikutes läks Mart oma korteris poole ja enam kui kümme korda pööris ta ennast ümber ja vaatas armsa maja poole. See eneses aga mõtles ta: Lahkuma, jah lahkuma peame meie! Lahkumine on esimesest kunni viimse lahkumiseni valu. Laps lahkus wanematest waluga, sugulane tihti sugulasest, sõber sõbrast, mees naesest, surm lahutab waluga, aga kõige suurem valu on südamele, kui ta armsamast lahkuma peab, mis ta südant viimse juuredeni on ümber mäsfinud, teda soendab, kosutab, kaswatab, talle jõudu annab iga tormi wastu laenetes wõidelda, iga metsalibega mehiselt rammu katkuda; sünnib niisugune lahkumine igaweste, siis haawab ta ka südant surmale. Minu lahkumine on üürifene, aasta pärast näen sind Selma jälle, kui ülemine wägi kõik wiletsust kõrwale hoiab. Ja wiletsus ja õnnetus, teie kaksik lapsid luurite iga inimese kannul ja püüate neile kannitsa roosi ehtes tal jalga siduda ja teda oma tööru tõmmata. Tihti näitab, kui oleks suur Jumal inimest omaks waewamise mängu asjaks maailma kera pääle omast riigist wälja wisanud ja kui ta juba wiletsuse töörgus ennast nautumaks on õerunud, teda wiimaks mulla sisse mädanema wiskab igaweste kadumisele.

On aga Jumal oma küllest tüü ära annud kaduma põrnu sisse, siis saab tema ka selle seest üks kord oma jälle nõudma ja seda jagu oma külge jälle finnitama. Tulgu siis minu pääle mis tuleb, üks ülem walitsus warjab ometigi mo üle ja saadab mo tee rada oma tahtmise järele. Walitse ja ülem tahtmine lootuses ka mo armsa Selma üle ja sada meid üks kord rõõmu aasaje jälle kogu, kui mitte kaduwas, siis kadumata põlwes. Jää jumalaga mo Selma, jää jumalaga warssi mo tarkuse hallika linn, jää jumalaga iga armas paik, üks ülem tahtmine lahutab mind teitest.

Niisuguste mõtlemistega jõudis Mart oma kambri. Maja peremees aga tõi temale weel ühe kirja, mis üks kutsar temale oli ära annud. Kirja sees leidis Mart et ta koolist lahkumise pääwaga, ka reisi wastu Amerikamaale walmis pidi olema ja senna pääwani oli weel üks nädal aega.

Jää siis jumalaga mo lehkaw isamaa, mo orja küttes õhkawad kaa wennad ja sõsarad, ka teile loidab ükskord pääwa tõus ja lõhub teie udu ahelad. Raugel ei wõi ta enam olla ja igaweste ei kesta ükski maapääle olek. Mis inimeete käd ja

mõtted ette toonud, taotawad ka jälle inimeste inimeste käed ja mõtlemised ja igal ilmlikul asjal tuleb omal ajal ots, aga armastus on otsata nii kui ruum põhjata.

X.

Juhtumised.

Kuida pääsis Wilhelm wangi hoonest ja kuhu ta jäi ja aset leidis? küsib mõni lugija.

Orjad kandsiwad teda pool surnud wangi majasse, wiisid teda maa pääle maha ja põbrasiwad oma tööle tagasi. Kende kubjas küsis kohe Wilhelmi järele aga orjad kostisid: Wõeras mees Massa wahi all. Sellega oli jut otsas ja töö jooksis oma soodu edasi.

Wilhelm aga ärkas warsti elule, aegs ennast püsti ja leidis ukse lahti ja ei kedagi inimese hinge ligidal. Ta puges majast wälja ja põõris omad sammud põhja poole. Suure kiirusega, nii kui ta jõud kandsis, jooksis ta esite edasi, leidis wiimaks ühe hobuse wäljalt söömast, püüdis teda finni ja aegs sellega nüüd tuhat nelja ikka põhja poole. Warsti tuli temale jögi wastu ja ta sõitis ratsal mööda jõe kallast wee sees edasi kunni ühte madalamad kohta leidis läbi sõita. Iga silma pilk arwas ta tagaajajad enda kannul olema, aga pääw weeris Amariku hõlma aga ühtegi hinge ei näinud tema. Ta loom näitis hoopis wäsinud olema, seepärast pani ta teda sööma ja wiiskas ennast puu alla sugu puhkama. Magus uni tuli ta pääle ja kui ta jälle ülesse ärkas, ei olnud looma enam kuskilgi näha. Ta oli terve öö wagusalt puhunud. Ta jammus nüüd enam hommiku poole arwates mõne küla ehk ükspäi istandiku ligidale juhtuda ja oma libedat janu ja nälja mõne armulise inimese läbi kustutada wõima, aga ta ei leidnud siin ühtegi inimesi looma. Mõne metsa linnu nägi ta lendawad ja rohi kattis lagedad maad. Eduna aegs nägi ta suitsu kaugele hommiku pool ülesse tõuswad, ta sammus wiimse jõuga ligemale, warsti seisid ta ümber mitmed ratsa Indianialased, ja wedasid teda tahtmata oma tule juurde. Siin magasidwad mehed ja naesed, lapsed ja noored rahwas maa pääl

puude wilus ja tule nääi pöörati mitmest mehest liha tüki ümber, mis lõuna söögiks valmistadi. Ta wangi wõtjad panid temale mitmed küsimised ette, kelle pääle Wilhelm ühtegi wastata ei wõinud, et ta nende keelt sugugi ei mõistnud. Wilhelm näitas käre et tal janu ja nälga on. Warsi toodi temale puu koorest riistaga wet ja anti tük liha, mis pääle Wilhelm ennast tänulikult kummardas ja ennast pääle koha finnituse puuwarju puhkama wiskas. Shtu poole tõusiwad kõik ülesse ja nüüd nähti imetsemine nende juures suur olema. Wiimaks tuli ometigi üks mees Wilhelmi juurde, kes sugu tema keelt oskas ja sellele seletas ta oma õnnetust, sai aga wastuseks, et ta nüüd nende juurde peab jääma ja neid teenima, kui ta aga ennast tahaks lahti päästa selle läbi endale surma saada. Meie ülem on walge rahwaga alalises wae-nus ja iga nende orja ehk neid ennast, kui neid kätte saab, paneb ta orjusse. Wilhelm seletas neile, et ta koha tahaks nende maalt ära reisida ja neile ühtegi kahju teha, aga kõik seletus jäi kuulmata, ta pidi warsi puid tuleesse wedama ja liha küpsutama. Jahi pääl noole kimbused wedama ja maha las-tud elajaid nulgama. Ta täitis kõik wäga osawalt ja sai warsi neist nähtawalt kiititud. Nõnda elas ta otse lõbust elu, aga ei tohtinud nende juurest kuhugi minna.

Ühel pääwal weeti üht walget Europlast leeri, aga Wilhelmi suureks kurwastuseks sai ta tule ääres pea surmatud ja tuhaks põletud, kus juures iga mees taewa prole näitas ja iga walge inimesele sedasama otse soowis. Wilhelmit ei pida-nuwad Indianlased mitte walgeks, waid Ahwrikamaa mustaks inimeseks, sest Kungru wärw oli teda tõeste negriks ümber muutnud ja musta inimeste wastu olid naad tihti wäga armu-lised. Wega mööda õpis Wilhelm nende keelt ja sai oma tar-fuse pärast nendest auustud, sest ta aitas mitmed wigalist nende hädast. Oma koha hoidis Wilhelm puhastamast ja wär-wis nagu ja ihu liikmed weel raswa ja nõde läbi mustemaks. Shtas ennast linnu suledega, mis juures ta jälle oma wangi-wõtjate kiitust teenis. Ühel pääwal valmistadi kibedaste otsegu sõda wastu. Mehed punusiwad elaja soolikatest wibu nõõrisid, naesed lõikasiwad noolesid ja lapsed kõitsiwad neid kimbutesse. Hobused sõõdeti tugewaste. Shtu heitsiwad kõik puhkama, aga kui tõisel hommilul Wilhelm ülesse ärkas, polnud enam mehi ta juures kui kaks, kes temale ära seletasiwad, et nende

wennad walgid lindu püüdma läinuwad ja tõisel pääwal alles tagasi pööravad.

Raesed ulusiwad tantfides tihti tule ümber, wehkle siwad nugadega, otsugu tahaks naad luhwi sees midagi tapa. Nende ootus ei olnud ka asjata. Tõisel pääwal nähti korraka tolmur lõune poolt tõuswad, nüüd oli käre ja diskamine suur. Warsti weeti kahetsa walged inimest tule äärde, tõmmati pää nahk juukstega tüfis iga ühel maha, löödi neid siis surnuks ja põletadi tulega tuhaks, kus juures naesed ja lapsed tantfisiwad ja mehed kui ennegi käed taewa poole hoitsiwad ja kõige walge rahwale seda sama otse soowisiwad. Oma ülema kaisu pääle jäeti aga weel sellisamal pääwal elu ase maha ja tõtati enam hommiku poole ühe paksu metsa lähedale. Wilhelmi lootus põgenemisele kaswis metskä nähes, aga ta pidi lootust jälle kaotama, kui metsast õhtu eel weel sadande kaupa Indiaanlasi tule ümber kogusiwad ja oma rõõwimise ametist kiitlesiwad. Mintu tuld põlesiwad, wahid sääti ümber laagri ja siis mindi puhkama. Tõisel pääwal valmistadi jälle sõda wastu, aga ei mitte lõunse poole, waid hommiku poole. Wilhelmi küsimise pääle, kus juures ta ka wihasi nagu walge rahwa wastu tegi, kui kangel walge rahwas siit elada, sai ta wastuseks: Nii kangel kui hobone lõuneni jooksta jõuab. Selle järele ei wõinud istandikud siit mitte kangel olla ja ta põgenemise lootus kaswis jälle. Ta palus ennast ka ühes wõtta ja lubas walgete wastu tugewaste tapelda, aga pidi ülema kaisu pääle naeste juurde jääma ja tagasi tulijatele hästi palju liha walmis küpsetama. Täna jäiwad jälle mõned mehed otse kui tema wahiks tule juurde ja naesed tegiwad endisid tempusid tule ümber. Kolmandamal pääwal tuliwad küll mõned sõtta läinud mehed jälle tagasi, aga tõid täädust, et naesed koke pidid kõige warandusega mõni pennikoormad maad suurde leerisse tulema, kus mehed sõda saaki jagama jäänuwad. Kui metsalised jooksiwad nüüd naesed hoisates ümber tule, wehkle siwad nugadega ja hõikasiwad tihti: Ohio, uhai! Mis need sõnad tähendawad ei wõinud Wilhelm täada. Pääle selle sidusiwad naad kõik asjad ja liha tüfid endale turja pääle ja kui ane kari jooksis naeste korpus läbi lagestiku ratsa meeste järele. Wilhelm pidi nendega ühes minema.

Suure laagri juures wõeti naise suure kisaga wastu ja mõned walged inimesed jätsiwad selle ilmale jumalaga. Aga

Indiaanlastele tulid ka warsi fibedad pääwad. Mõne pääwa pärast selle wõidu, aeti neid kui linnupoegi taga ja Wilhelm fattus walge inimeste wangi.

Esite arwati teda neegri orja olema ja taheti wõllasse tõmmata, aga kui ta oma elu lugu sugu s  gawamolt t   da andis, päästeti teda lahti ja lubati t  ma tulewiku eest muretse da. Amerika lapsed pidasiwad sõna. Ta saateti mõne wangiga New-Yorki linna ja kästi teda wene konsulile ära anda, kes tema elu lugu pidi läbi uurima ja temale wõeral maal digust saatma. Kui ta aga walelik pe  ks olema ja ehk Indiaanlaste n  umees, siis teda selle järele trahwitama. Wilhelm s  damas tõusis suur lootus p   stamise peale. New-Yorki linnas w  tis wene konsul teda lahkeste wastu, kuulas kõik tema elu lugu läbi ja lubas järele kuulamist käsile wõta, Wilhelm pidi aga senniks wahi alla jääma. Konsul   tles: Kui teie asi t  e põhja p   l seisab, siis wõite julge olla, et teie piinajad wõrku satuwad, aga häda teile, kui üks sõna teie kaebtuses wale on. Tunneb teid siin linnas mõni inimene?

Wilhelm nimetas mõned kaupmeeste nimed, kes temaga enne k  riade kui ka lühikest aega suu sõnaga tutwad olnud. Neid toodi warri ette, aga iga üks ütles seda orja pett  sse olema, sest kaupmees, kellest see ennast teha tahta, olla juba nelja aasta eest laewadega tükis mere p   l orsa leidnud ja sellel pett  isel olla hoopis tõine nägu.   ks ütles walja sõnaga: Tõmmake koer wõllasse, kes endale wale läbi rikust tahab soetada ja meie maad teotada!

Wilhelmi s  da paisus selle   hwarduse üle, tugewa sõnaga ütles ta: H  benege ennast, niisugusid sõnu kuulutumast. Kolme aasta eest istusin mina teiega s   l ja s   l trahteris ja j  in pudel peenet wiina, ning rääkisime nendest ja muist asjust, kus juures teie minu igaweseks sõbraks lubasite jääda ja nüüd, kus mina   nnetuselt paljaks riisunud olen, tahate mind wõllasse tõmmata.

Kaupmees waatas põlastawa n  ga Wilhelm i orsa, p   ris ennast konsoli poole ja ütles: Reist asjust, mis ta siin praegu kõneleb, olen kül üksinda oma armsa kadunud kaupmehega k  nelelud, aga wist on see kõri loom käsil l  h  dal olud ja meie jutu päält kuulunud, selle inimese juures ei leia mina ühtegi, mis teda kadunud kaupmehega kuidagi wiisi ühendaks. Sumalaga mo auus härra!

Nüüd küsis konsul mitme wene maa asjade järele ja leidis oma wangi kõige asjadega tutwa olewad, mis läbi ta omas ette wõtmises finnitud sai ja Wilhelmit wahi alla käst jätta, kunni ta tema järele enam saab kuulama. Konsul kirjutas selle pärast New-Orleangi, nõudis Kungru järele ja palus kohtuid järele kuulata, kas tal orjasid ära ei oleks farganud.

Mõne pääwa järele sai ta wastuse, kus kaupmees Wilhelm laewade õnnetus ja tema surm finnitadi, ka, et istaniku isandal Kungrul, nii ja nii sugustega märgitega ori olla ära jooksnud ja kui seda kuskilt leida oleks, siis nõnda hädad olla ja teda New-Orleani kohtudele ära anda, kus ta jälle oma peremehele ära saab antud. Ka hea palg Kungru poolt oli lubatud, mis mõndagi ehk oleks õnnelikuks teinud, sest kuus tuhat tollardid ei sada mitte iga pääw igaühele majasse, aga just see suur summa pani konsolit kõige enam mõtlema, et siin suurem petus walitseb. Kust pidi ta aga õiget otsust saama? Säälsuhtus üks kogemata asi pääwa ette.

Ühel pääwal tuli meile tuntud Kullamaa Würst wene konsuli juurde ja palus teda, temale oma onu waranduse dienduses sugu abiks olla, keda Amerikamaa kohtud juba walitseda ja temale tüfida mitmes asjus walet teha. Konsul lubas iga pidi oma abi. Sutu lõpetusel küsis konsul, kas Würst mitte kolme aasta eest ära upunud Tallinna kaupmeest ei peaks ennemast näinud olema. Mina ei tunne teda mitte dieti, wastas Würst, aga minul on üks teener ühes, kes teda wäga hästi tunneb, ja teda siit maalt orse taga otsib. Wäga bää, ütles konsul rõõmsa healega, wiitke siin oma aega ja böolge, kus teie teener on, keda ma kohe siia kutsun. Ta ootab mind wäljas maja ees, wastas Würst ja wõib kohe siin olla.

Mart astus konsuli saali. Kas teie tunnete kaupmeest Wilhelmit, kes arwata kolme aasta eest ära upus? küsis konsul. Kui oma isa, wastas Mart, kas olete teda kuskil näinud, teie teete mind õnnelikuks, kui teda weel leidma peäksite.

Wilhelm astus orja riidis kabe wahi all fisse. Kas tunnete seda meest? küsis konsul Martilt. Wilhelm! hüüdis Mart.

Mart kuust, wastas Wilhelm, kust olete teie mo hingel siia jõudnud, nüüd olen ma päästetud.

Mart ja Wilhelm langesivad üksikse kaela ja nutsivad rõõmu pisaraid ja päält waatajatel tungiswad ka filmad märjaks.

Mart, mis teeb mo armas abikaasa? mis mo tütar Selma? mis mo pojad? mis mo pood?

Teie omassed on kõik terwisel ja ootawad teid annugi kodu, aga mis olete teie teinud, et nüüd wahi al seisate ja kui neegri ori wälja näete?

Mitte midagi, mitte midagi, waid kõik seda õnnetust on mo raha ahnus ja istandik Kungur mo pääle toonuwad.

Kõige päält lubage minule, auulik konsul herra, et ma ennast puhastada wõiksin ja inimese wiisil riidid saan, siis näete, et ma üksti pettis ei ole.

Konsul saatis wahid ära ja andis oma teenrile käsku, Wilhelmi puhastamises abiks olla.

Mõne tunni pärast astus Wilhelm jälle konsuli ette, aga nüüd ei tunnud konsul enam teda. Endisest neegri orjast polnud ühtegi järele jäänud. Ihu nahk oli walge ja riided forralised.

Ärge pange pahaks, auus kaupmehe herra, et ma teid kohe ehiotsa ei uskunud, wabandas konsul, meil tuleb tihti petisid ette, kes pärast ometigi jälle lõnga sattuwad, ehk küll esite kes täab kui suured härrad ennast ütlewad olema. Zumalale, selle Würsti herra ja tema teenrile olete kõige suuremat tänu wõlgu oma rutulise päästmise eest, aga nüüd lasen ma teie pääle lohtu mõistjat kaupmeest warsti siia tulla, saab näha, kas ta teid weel tunneb. Istuge tooli pääle ja ootke.

Mõne minuti pärast astus Zoopst, nõnda nimetas ennast kaupmees, kes mõne nädala eest Wilhelmit wõllasse puua palus, konsuli saali, aga kuidagi ehmatas mees, kui Wilhelmit oma ees seisma nägi.

Wilhelm, kust olete siia jõudnud, ja kes on teid mere põhjast päästnud? küsis Zoopst kät pakudes.

Wilhelm aga waatas kahwatanud näoga ta pääle ja ütles: Uuus tutwa, mo keha magab mulla põrmus, aga mo waim on praegu sinu ees. sina saatdid mind wõlla surma, häda sulle!

Zoopsti juuksed seisiswad hirmu pärast püsti, suure kisaga: Waim! waim — mina tema wõllasse saatja — tor-

mas Zoopst üksteist wälja kodu poole, ja konsul, Würost, Mart ja Wilhelm naeriswad, et lõhud wärisestiswad taga järele.

Nüüd on teie asi selgem, kui pääwa walguš, ütles konsul Wilhelmile, nüüd peame nõu pidama, kuidas teie piinajaid ja wara riisujaid wõrku saame. Kõige päält peame Kungrule kamitsa jalga siduma, sest teie jutu järele on tema teie õnnetuše isa!

Mis on minu warandusega sündinud? küsis Wilhelm kartlikult.

Urge ehmatage, auus kaupmees, ütles Mart. Teie warandus on Kungru furku jooksnud. Tema kirjade järele olete tema käest wiie sadande tuhande eest puu willu ostnud, seda raha siit maalt laenanud ja pärast tüfis puu willa laewadega mere põhja waonud. Teie kauba maja maksis seda summat siia maale ja ei wõinud enam edasi kaubelda. Teie abikaasa ja lapsed elawad weel järele jäänud weiksest warandusest teie omas majas, aga teie pood on ära müüdud ja kraam ka.

Kui kase toht näost walge, seisis Wilhelm ja wärises, hoop oli wäga raske kanda. Kungur ja Konsul, teie olete mind waeleks sandiks imenud ja weel päälegi orjaks muutnud! Nüüd on minul selge, miks pärast Konsul mind hirmuaste peksis, kui mina tema tahtmisi tema wongi hoones ei teinud, aga häda teile! Rusikas kättega ja wihast lõkendawa näoga seisis Wilhelm, kui tahaks ta oma waenlasi rusikatega pihuks jahwatada.

Tasa, tasa, ütles konsul. Teie ei jõua omast wäest siin maal ühtegi korda saata. Teie pääte endale päälegi tõise nime andma ja kuskil ütlema, et teie ära kadunud Wilhelm olete. Teie waenlased saawad aisu ninasse ja karsuwad teid siis kooz-tada, ehk põgenewad enne aegu pesast. Ma kahetsen, et siit kaupmeest teie juurde lätitasin, aga sellega ehk saame weel õigeks. Kõige päält peate minu wõeraks jääma ja ei ennast kuskil oma turwatele näitama, funni mina teie asja arutanud olen.

Wilhelm nägi ära, et konsulil fula õigus oli, lubas õigis tema käsku täita ja palus tema asja warsti õiendada, et ta jälle omakate juurde wõiks reisida.

Teie reisite meiega ühes, ütles Mart wähele, aga Würosti härral läheb ehk weel mõnda pääwa aega siin.

See on tõsi, ütles Würost, teie jääte fenniks siia, funni

minu ja teie asi seletud on ja siis palkame laewa ja purjutame ühes kodu maale. Sügise on pääle tulemas ja temaga ka tormid, siis on minu arwamise järele kõige parem, kui Paastu kuu sees Europamaa peole purjutame. Siis on ilmad wagusad. Kirjutage omakstele, et weel elate, siis on nende kurbus lõpetud.

Lubage kirjutust minu hoole alla, palus Mart. Teie ehk teete nende südant weel enam walutama.

Kirjutage, armas Mart, aga wäga mõistlikult, palus Wilhelm. Omas südames oleks ta aga walguse wäel Europasse lennanud ja oma armsamaid wastu rindu surunud.

Konsul andis weel selsamal päawal Wilhelmi asja Amerikamaa walitsuse hoolele, kes kõhe kirja New-Orleangi läkitas, istandiku isandat ja Konfust palusiwad New-Yorki töttata, kus üks nende orjadesest kinni seista.

Meie waatame aga selle wahel ajal sugu Europamaal Alma majas asjade järele, mis siin sündis ja siis jälle mõral maal juhtumisi.

XI.

I r u u s.

Kullamaa Würlst sõitis laewaga Jaani pääwa aegus Amerikamaale ja temaga ühes Mart. Marti saatiswad Alma, Selma ja Kaarel laewa pääle. Kõigile näitas lastumine raske olema, iseäranis Selmale. Wõistis filmadega waatas ta laewa järele, kunni see filma ringist wee määle wajuks ja omas südames palus ta taewa isat head ilma anda ja õnnetust kangel hoida ja Marti jälle üksford termises kodu saata.

Lapsed, minge nüüd jälle kodu, ütles Alma, mina tahan Rihardi juurde minna ja tema leiwa wanema käest järele küsida, kuidas tema käsi käib.

Kaarel wõitis Selma käe alla ja tallutas kodu poole. Tee peal tõusis nende wahel kõne, Selma küsis: Kaarel, miks pärast armastad sina Marti?

Ta oli koolis minu wastu kõige õiglasema meelega ja kui mina kuidagi wiisi hädasse juhtusin, siis aitas tema mind kõhe wälja. Oma elu oleks ta minu eest jätanud, kui seda

tarwis oleks olnud. Ta oli mo sõber suu ees ja selja taga. Mõndagi tundi ajasime meie Jumala looduses üks teisega juttu ja sääl juures mõttsime tihti üks teisega kaelast kinni ja lubasime eluks ajaks sõbraks jääda. Mina saan ehk tulewal Jaani pääwal fooliga walmis ja lähen studerima ja tema minuga ühes. Sõsar, see on imelik, kuidas meie just ühes suure fooli pääle astume ja meie jääme ka sääl sõbraks.

Kas Mart ka minust sinuga midagi on rääkinud? küsis Selma.

Tihti, wäga tihti on ta sinu järele küsinud ja sulle minu läbi terwisid lätitanud. Wiimast korda loos olles, ütles ta mulle midagi, aga palus seda mitte sinule öölda.

Pai wend, ütle minule seda, palus Selma.

Sõber pääb sõbrale truud olema ja tema saladust pühaks pidama.

Aga sa oled ju minu wend, ja oma sõsarale wõid sa ju kõik fuidame päält öölda.

Ei foguni, armas sõsar. Sõbrade wahel on suurem armastus ja tugewam kindlus, kui wenna ja sõsara wahel, ja kui mina sulle praegu Marti saladust wälja puistaksin, siis ei oleks sinul sellen ühtegi rõõmu, waid ehk weel kurbtust, sees pärast jätta mind selles waewamata ja armasta teda, kui mind, siis käid sa kõige õigemal teel.

Sa kardad, et ma tema saladust kõigile kuulutan, aga wend, mina mõistan suud pidada.

Uksford tahan mina sulle seda öölda, wastas Kaarel, aga täna foguni. Aga Selma, ütle mulle ometigi, mis kaup mehe Mustkuke poeg sinust tahab, ta küsib iga pääw, kui ma tema poobist mööda lähen, naerdes sinu järele, saadab sulle terwised ja palub mind, ennast sinuga tutwaks teha ja teda ema juures ka tutwustada.

Mustkuke poeg on sugu pääst nõder, muud midagi, kui ta sind jälle waewab, siis ütle temale, et tal minuga ühtegi tegemist ei ole ja et ma tema häbemata kirja pärast teda oma ema läbi tahan kohtu kätte ära anda.

On tema sulle kirjutanud?

Ja muidugi. Ta liidab kirja sees oma rikust, häid hobusid, uhkid tõldasid, suuri majasid, mis pääle tema wanemate surma kõik tema pärida jääda, ja lubab mind wiimaks omale prauaks kosida.

Siis oleb sa ju õnnega koos, wastas Kaarel pilkades. Häbene ennaft wend, otfigu Mustkuf endale oma wääri- lisi, aga jätku waesti last pilkamata, päälegi ei ole mina tema päris ori, kellele ta furd käsku annab walmis olla, tema pilli järele tantsuma. Selle wiisiga ei sa ta ühtegi pruuti, weel wähem mind ja mina olen weel alles laps.

Palju sinu sugusid lapsi on juba täitsa pruudid, siis ei oleks sugugi ime, kui sa Musta noore kufe wastu sugu heldem oleks ja tema sõbrust sõbralikumalt wastutaksid. Mustkuf saab igalt poolt endale pruuniseid, aga iga tütarlaps ei sa Musta- kufe peidmeheks ja päälegi ei ole ta sugugi inetu ega rumal mees. Sirge kui õis, karmas kui wäik, ilus kui Apsalom, rikas kui Krösus, tark kui Saalomon.

Uga kawal kui Reinuwader, wastas Selma, wend wii teda täna weel turule ja müü teda kabe kopiku eest ära, mina ei nutta mite pisarat tema pärast. Rahju aga, et mo wend Rihard wana Kufe karistuse all seisab. Ja kes teab, ehk on Rihard noore Kufele tera noka wahela tahtnud topida, ise ei seleta ta ometigi nokida.

Tera noka wahela?

Ja, mina peän teraks olema ja ennaft purustada lastma. Uga mikspärast mõtleb sa Rihardi pääle?

Rihard mõtleb üfsinda rifuse pääle ja tahaks minu läbi Mustakufe kuld teri nokida ja oma pugu ka täita, ta wihtab armaštust ilma kullata, kui kaapsaid ilma lihata. — Peaks Mart mo isat weel leidma ja teda kodu tooma, wend, ma oleks kõige õnnelikum tütarlaps maa pääl. Mustkuf pühfigu aga minust aegsaste nok puhtaks.

Armas sõsar, mõtle ometigi, et meie nüüd waesed oleme, ütles Kaarel.

Raha poolest küll, wend, aga siiski rikamad kui kümme Mustkufe.

Kunda nõnda?

Musta kufe raha külles ksendab waeste weri taewa poole ja noore Kufe südame tunnistus ei ole mitte puhas, waata terawast ta otša, kuida ta enda kawalad ussi silmad maha lööb. Ja peab jo kui Sultan tihti elama, aga jätame tühja wilja pea parem peksmata. Millal lubas Mart Amerikamaalt tagasi tulla?

Tagasi tuleb ei ole ta oma teada, kui Bürst oma tallistustega walmis saab, siis tulewad naad tagasi.

Kas tema aga kirjutada lubas?

Nii pea kui ta Amerikamaale on jõudnud, läkitab ta kohe minule kirja ja annab teada, kuidas nende reis mere pääl läinud ja mis ta wõeras maal kõige esite näinud.

Mäita siis minule ka kirja?

Esite loen ise läbi ja kui midagi sõbrade saladust sees ei seis, siis annan sulle kohe lugeda.

Ea oled ikka mo kallid wend. Rahju et Rihard wäga rumal, uhke ja külm minu wastu on.

Rihard ei oleks sinu wastu sugugi külm, aga miks parest pead ja Mardiga suurt sõbrust? Tema wihkab jo Marii!

Ah sest tuleb Rihardi külmus, oo — aga mina ei wõi oma südame tahtmise wastu ühtegi teha. Mart on mo elu pääsija ja mina tema kõige suurem wõlglane. Ja päälegi saab temast Looja abiga wist kuulus ja tark mees, kelle sõprusest mina wist ei pruugi hābeneta. Eks ole nõnda, armas wend!

Aga sina oled jo kaupmehe tütar ja tema talupoja poeg, wastas Kaarel.

Ega talupoja poeg siis lojus ei ole, wastas Selma, waid inimene ja inimestega, päälegi risti inimestega peab jo armas tuses elatama, on meie usu alustaja õpetanud, ja talupoja seisus on kõige wanem maailmas ja kõige tõiste seisuste aluskiwi.

Aga meie ja tema seisuse wahel on suur wahe, wastas Kaarel.

Ei muud wahet sugugi minu armamise järele, kui talupoja seisus on rumal ja meie seisus sugu targem. Meie seisust õpetakse lapsi põlwest koolides, aga nende seisust ei õpeta kegi, waid kuidas loodus neid külwanud. nõnda nemad ka looduses kaswawad. Kui nende seisust nõnda sama haritaks, mis armad wend, kas naad siis meist rumalambad oleks? Tarkus on kõige suurem wahe tegija, armas wend, ja et Mart meitest mõlemist targem on, siis prame meie weel mõne pääwa leiba sööma ja kooli penkisid waewama, enne kui temaga ühe wärliseks saame. Tema on tarkuse läbi meie seisuse ja ära pahanda, ku ma julgen ööida, üle meie seisuse astunud.

See on tõsi armas sõsar, ma tahtsin sinu armamise aga selle poolt teada saada. Mina ei tee inimeste wahel muidu sugugi wahet kui nende tarkuse läbi ja üks fõrd tuleb aeg

Kus enam ei küsita, misjagusest seisastest sa oled, waid kui palju sa foolis ja kodu õpinud oled ja kui suurt ja laialist hädust ja inimese hulgale tood, ehk saadat.

Müüd esite tunnen sind, et sa mo wend oled, Rihard ei tunne ise ennast, see pärast mõtleb ta ennast juba taewasse kaswanud olema, aga ta on weel alles taim inimese olekus ja kui ta paremast ennast tundma ei õpi, siis kaswab temast fibu-witsa oks, kel lojast ilusad oied on külge loodud, aga iga ühte haawab, kes ta ligi juhtub.

Sa näed jälle pinda wenna filmas, aga palki oma filmas ei pane sa tähelegi, wastas Kaarel.

Eks ta nõnda ole armas wend, meie luua ja nuustiku ritterid pühime ifka enne tõiste maja pörandad ja afnad puh-taks ja upume tihti oma pörandate muda sisse ja wahime läbi tahmaste ruutude; see wiga on meie looduse ise wiis! Õnnis, kes seda looduse ise wiisi jõuab ahelas hoida, aga õnnetu, kes teda weel kaswatab.

Sa oled jälle suurt töt rääkinud, armas sõsar, ja kui sa oma mõtlemise järele elad, siis soowiks ka mina üks kord niisugusega eluks ajaks ühendud saada.

Jätame enneaegsed ühenduse mõted weel südame põhja kosuma ja waatame kuidas Sooja meie lilleaeda fenaste on ehitanud.

Tõsi armas sõsar, aga mis sa südamele teed, kui kord ka peaaend tulewaste pääwade poole saadab ja pimetuse orus walgustuid radasid otsib. Meie elu teerada on suure liikuwa tefiga finni pandud, iga sammuga püiame waheteki finni tabada ja fenna taha waatata, aga ta kadub meie eest ja fni teda arwame kate saanud olema ja üles tõstame, on tema taga põhjatu sügawus, kuhu meie sisse kukume ja igaweste kadume ja meie järel tulijad otsiwad meid asjata.

Asjata, armas wend, ei otsi naad meid mitte, waid naad langewad aega mööda fenna samma sügawusse ja leiawad meid jälle. —

Olgu siis sinu arwamise järele, aga jõe siia tappu (humala) lojasse pääwa warju, ma toon toast raamatu ja tahan sulle midagi uudist ette lugeda.

Kaarel jooksis tuppa, Selma istus pengi pääle, lastis pea kääle nõale ja mõtles: Sügawusse langen ka mina üks kord, aga üksi wahetefi taga aeada ei tahaks mina ka mitte,

fes saap aga minuga ühes jooksuma, fes mind toetama fui mina nõrken. Humala wart toetab rida ehk loojast loodud yuu, fes aga mind, ja efs ma fa üks toe tarvitaja ei ole.

Noor Mustkuf pakub ennast minule toeks, aga mis aitab tugi, fui iga tuul teda wõib ümber lükata. Parem siis toeta mõõda maad rohu taimi finni hoides keerlelda, ja langemise eest julge olla, fui nõrga ridwa ehk pehastanud puu külles, kus iga pääw karius langemisele südant waewab.

Mis saladust ou Mart Kaarlile ütelnud, tahab tema minu toeks saada, ja ei julge seda minule awaldada, wõi wihkab tema mind omas südames ja armastab ühte tõist. Tule aga Mart ja kõida mind üks kord enda külge, ole sa peale talupoja poeg, so rinnus tussub armastaw süda ja so peaaues keerlewad tugewad tahtmise sooned täieliseks inimeseks saada, neid olekuid arwan mina ülemaks, fui kulla hunnikuid. — Taganed sa aga minust, siis soowin sulle head õnne elu teerad l ja jäen üksinda maailma laanesse.

Tasakesi astus Alma tütre ligi ja küsis: Selma! mis sul wiga, et sa oma pead pihus hoiad?

Selma waatas ema otsa, nägi ta näo fahwatanud ja feha wärisema, ning ütles: Armas ema, minul ei ole ühtegi wiga, aga finul on midagi juhtunud, mis mite õige ei ole. —

Ei midagi, tütar, käisin Mustakufe juures poja Rihardi järele küsimas, aga. —

Ema, armas ema! tule Sumal appi!

Ära kisenda, tütar, juba läheb üle!

Dled Mustakufe poolt midagi meele haigust ühes toonud? küsis Selma.

Sumal hoia meid tema eest, ta tahab meid terwelt ära neelda, wastas ema kartlikult.

Sind armas ema?

Ei mind üksinda, waid sind ja kõit mo wiimist maa-päälisi tuge!

Mind ema! mind — —

Just sind — —

Meil ei ole Mustakufega ühtegi tegemist, fahju et sa Rihardi tema juurde õpima panid, ütles Selma.

Wäga fahju, oleks mina seda ennemast hingest täädnud, mis nüüd, siis oleks Rihard weel kas praegu kodu olnud, Mustkuf näiris minu armsa Wilhelmi reisimisest saadit minu

fõige suurem heategija ja aitaja olema, aga nüüd, nüüd tean, et ta minu fõigefuurem naenlane on.

Mis Mustkuf siis meitest tahab? armas ema?

Mis tema tahab ei wõi ma sulle weel õõlda, sa oled alles laps ja ei wõi niifuguste asjade wahel weel wahet teha. Loe armas ema fida kirjja!

Ema luges Mustakufe poja armastufe kirjja läbi, waatas oma tütre orsa ja küsis: Mis sina mõtled sellest kirjast?

Mis mina armas ema mõtlen, Must noorkuf on wist fõrd hästi weini joonud ja punase nina ja kirjja silmadega kes teab kellele tahtnud kirjutada, aga fogemata minu nime mõne tõise nime eest kirjja fiese ja pääle kirjutanud ja kui ta seda kirjja kaine pääga on kirjutanud, siis puundub temal üks meel ja kolme ehk nelja meelelisega ei ole minul ühtegi tegemist.

Sa siiski armas tütar saawad naad meile palju kurpiust ja meele aigust sünnitama, wana Kuf on poja nõus sinu pärast ja kui sa seda üks fõrd kuulda ei wõtaks, siis tahab wana Kuf meiega kohut kää ja meie warast kolmkümend tuhat rubla weel pärida, seda wõrt wekslid olla weel maksmata.

Kui temal weel wekslid meie maja pääl on ja ta neid õigel ajal kohtu ette ei ole üles näitnud, siis wõib ta nendega oma piipu põlema süütata. Meil ei ole armas ema enam kellelgile maksa, seda on kohus tunnistanud ja kohtu orsusse pääle wõime julged olla.

Wäga tõsi tütar, aga rahaga feeratakse wäga tihti õigufe teed wiltu rõõpatesse ja lülatakse fõige õnnelikumad inimesed õnnetusse. Glaks mo armas mees weel, siis ei oleks meil ühtegi karta.

Uga mis pärast karisid, wärisesid ja tahtsid ära nõrkeda? armas ema!

Mustkuf oli täna esite minu wastu wäga lahke, aega mõõda feeras jutu sinu peale, kui lõbus see oleks kui meie lapsed üks tõise abiks saaksiwad ja wiimaks julges ta minule ühe fõndrahti ette panna, feda ma alla kirjutama pidin, kui ma paberid läbi lugefin, sain fõhe aru, et siin midagi kawa, lust salajas walitseb, ma ei kirjutanud mitte. See üle sai ta hirmus wihaseks, lubas mind kirifu sandiks muuta ja fõit meie warandust pärida. Sa julges minust kinni hakata ja mind wägise sundida, aga õnneks juhtus üks wõeras hõrra fõntorisfe tulema ja mina pääsesin wõrgust.

Häbemata inimene, õhkas Selma, siis saatis ta Rihardi koele ära! —

Rihardi lubas ta kaks ahelas viis aastat kinni pidada, ehk on Rihard veel ta kosja nõus.

Aga mina olen alles viistõistkümmend aastat wana, wastas Selma.

Just selle pärast, ta tahab sind kondrahti läbi finnitada ja oma külge siduda. —

Aga mina olen wäga waene? wastas Selma.

Seda ja kül oled, aga kes täab mis kawalus veel selle taga warjul seisab?

Kuarel kargas rõõmsa meelega nende keskele ja ütles: Oled kül sõsar kaua mind ootnud, aga toa tüdruk oli raamatu kogemata minu riide tasku pistnud, seepärast otsisin teda tüki aega. Aga ema, sa oled näust kahwatanud.

Ema seletas Selmaga rõõidu tänast juhtumist.

Toho furi loom, hüüdis Kaarel, see oli tüki rõõwli ametist. Mustkuk tahab meie maja endale pärida ja selle pärast tahtis sinu käest kae kirja, mis läbi temal hõlpus meid neelda oleks olnud, aga Sumal on meid hoidnud ja Rihard peab tema küüsi pääsema. Minu hooleks jägo see tallitus. Sumalaga armas ema ja sõsar, mina tahan Musta kukele näidata, et veel majas meeste rahwast elab.

Ära pista pead tulle, palus ema, aga juba oli Kaarel kadunud.

Kaarel jooksis kõige päält kohtuse, kus nende isa waranduse asi oli seletud ja palus oma ema nimme, endale tunnistuse anda, et neil ühegi inimesele enam midagi maksa ei ole. Kohu herra täitis noore mehe palwet, walmistas protokollide järele tunnistuse oma käega walmis, kirjutas alla ja kaskis seda kahtlul faas mõistjatel teha.

Kõik täitsiwad kasku rõõmuga, aga ühe kirjutaja filmist luges Kaarel wiha wälfumist ja ta mokad pomisesiwad: Kes kurat on teda täna just siia ajanud.

Kaarel tänas kohu wanemid ja tõttas otse Mustakuke kontori-se.

Mustkuk kirjutas ja luges raha. —

Mis teie soowite? küsis ta sugu aja pärast?

Teie olete mõne tunni eest minu armast ema sundinud ühte kirja — —

Noormees, ma pallun teid ufsest wälja minna! ütles Mustkuf pool wihaselt.

Meie pääme teile 30,000 rubla wõlgu olema, fui se tõsi on tahan mina maffa, ütles Kaarel tõsiselt.

Istuge, auus noor mees, ütles Mustkuf lahkest.

Tänan, aga kus on teie tunnistus, et neid teile wõtgo oleme?

Siin auus noor mees, nende sõnadega wiskas Mustkuf kolm wekslid laua pääle iga üks 10,000 rubla suur.

Wäga ilus, aga näitage mulle ka kirja mis mo ema pidi alla kirjutama.

Mustkuf, naeratas, tõmbas pultist paberi ja wiskas Karli ette. —

Kaarel tõmbas wekslid ja kirja pihku ja kui wälk oli ta ufsest wäljas ja jooksis, fui oleks temal tuhat tega ajajad taga. Esite ehmatas Mustkuf sugu, aga siis kisendas ta, et taewas ja maa kõlas: Wargad rõõwliid, api! api!

Terwe ligidal sellide kari jooksis koku, ja iga üks küsis: Kus on rõõwliid?

Minge pörgolised püütke Kaarelt Tõnnisohn finni, ta warastas minul 30,000 rubla ära.

Teie jamsite, naeris wanem sell!

Püütke, püütke ta finni, ehk ma aan teid kõiki, kes täab kus Kurat. Politseile andke kohe täadust, ta pääb finni püütud saama.

Kaarel jooksis otse senna kohtusse, kus mõne tunni eest tunnistuse sai ja andis wekslid ja paberi kohtu härrale ära, ning seletas kuidas ta neid hõlpsaste kätte olla saanud ja awal- et need wekslid waled olla ja Mustkuf neid tahta õnnetu- maks teha.

Kohtuhärra luges kirja läbi, nifutas pääga, ja ütles: Siin taga seisab küll suur kawalus, aga, et teie oma lubaga neid kirjasid olete ära toonud, selle eest pääte nüüd wahi alla jääma. Mina aga annan Musta kukele kohe täada et ta pa- berid siin on.

Uga kuidas pidin mina siis neid paberid siis teie kätte saama? küsis Kaarel.

Teie oleks pidanud kaebama, wastas härra.

Ta siis oleks paberid ammugi kadunud olnud ja mina weel enam süüalune, wastas Kaarel.

Dot, oot noor mees, teie asi saab warsti selletud, ütles

Kohtu härra, üks teener saadeti Mustkuke järele kohtu käsuga filmapilt wiibimata kohtusse tulla.

Kaarel aga seletas selle ajal kohtuhärrale ema hommikust juhtumist Mustakuke juures ja tema häfilist nõu, mis temal siia maani forda läinud. Jutu lõpetuseks astus Mustkuk kohtu tuppa, filmas Kaarlit ja ütles vihaga: Auusad härrad, pange seda warast raudu, minu kulu pääle, mõne tunni wõi minuti eest warastlas ta minult 30,000 rubla eest wekslid ja ühe kirja ära, tänu politseile, kes teda juba ette toonud.

Siin on teie wekslid, aga miks pärast ei ole teie neid termini pääwal kohtule ära andnud?

Miks ma ära ei ole annud, ütles Mustkuk, kus midagi enam wõta ei ole, on kunningas ka oma õiguse kaotanud! Palun tühje paljaid paberid ära anda?

Tühjad paljad paberid need sugugi ei ole, waid teie nõuate oma kirja läbi täit maksu ehk Selmat oma pojale abikaasaks, päälegi ei ole politsei nende wägise wõtjad meie kätte toonud, waid ta ise ja Kaarel tunnistab, et need wekslid walled olla.

Mustkuk nägu lõi lumivalgeks ja ta fokeles: Need wekslid on õiged ja Wilhelmi käega kirjutud, see kiri aga paljas nalja katses.

Kiisugused nalja katsed on meie hulgas sääduse järele foguni keeldud, seepärast jääb kiri kui wekslid siia, kunni meie põhjani selle asja läbi uurime, aga nende äratoojad peame meie õigeks mõistma, sest muud teed teie küüfist pääseda ei jäänud temal üle. Oleks ta nendega ära põgenenud, ehk neid ära kaotada püüdnud, siis oleks ta süü alune olnud, aga nüüd on ta oma eest wõidelnud ja kõigest süüist lahti. On need wekslid waled, siis on teie kauba maja uksest warsi kinni. Selle kirja eest ja Tõnnisohni proua ilma aegu kimbutamise eest, saab kohus teie pääle trahwi mõistma. Nüüd wõite minna.

Mustkuk pööris ümber ja sammus wilhas koeu poole, teepääl aga urises ta iseenesele: Wekslid ei wõi nad waleks aeada ja kirja lugu kisub adwokati warsi õigusega jälle nende käest wälja, tühi nali maksab siis mõni kümme kord rublasid ja tõised kaupmehed imestawad päälegi, et ma oma wekslid ei ole üles annud. Aga mine usu weel noort sugu, need on kawalamad, kui wana rebased, aga oot oot Kaarlike, sinu naha ma weel turule wiin ja need wekslid ja kiri on mõne pääwi pärast

jälle minu fastis, ehk minu ahjus, mispärast maksan siis kohtufirjutajatele ja advokalitele, aga seda julgem minul elada ja mõnda lehma lüpsa. Raha eest jookseb pool maailma tulle ehk wette, mis siis minu poole digus.

Kohtu härra aga wõtis weskliit ja paberid oma hoole alla ja firjutaja waatas weskiste filmadega nende järele.

Kaarel aga tõtas rõõmsa südamega kodu, kus ema ja sõsar parajalt kohwi aedas joid. Sun on kohu tunnistus armas ema, et sina kellegile enam wõlgo ei ole ja ka Rustafuke olen lõksu petnud ja tema wale weskliid kohtu hoole alla pannud.

Kuida nii? hüüdis mõlemad!

Kaarel seletas neile täädud juhtumist ja terve majafond rõõmustas ennast selle üle. Ema aga lisas juurde: Minu poja Rihardi elu lähab nüüd waeseks, ehk ta tuleb koguni jälle kodu, aga pääwad läksiwad pääwade ja nädalat nädalate järele mööda, aga Rihard ütles omal hää elu olema ja meile tuntud juhtumist ei kuulbut enam kuhki ega kahki.

Mõnda jõudis jälle Jõulu püha lätte. Jõulu laupäwal tõi posti firja kandja Kaarlile ühe firja, kui ta firja oli läbi lugenud, tantsis ta möda tuba ümber, hahas ema ja sõsare kaela, musutas neid ja ütles: Olge rõõmsad, olge rõõmsad, Mart kuulutab häid sõnumid!

Kas ta meie kadund talle leidnud!

Seda küll mitte, aga ta kuulutab häid sõnumid, ta loodab teda leidwad ja on juba tema jälgede püäl.

Kas isa siis tõeste weel elab? hüüdis Selma.

Mart arwab teda weel elama.

Näita firi sia, hüüdis ema!

Teile ei tohi mina firja näitata, seda on Mart kõwaste finnitanud.

Ura waewa mind ilma aegu armas poeg, ütle wälja ja loe ette, mis sääl sees seisab, ma olen küllalt fange, kõik kuulma mis ta sees seisab, ütles Alma.

Kuule siis: Meie isa elab ja saab warssi meie juures olema!

Jumal olgu tännatud, siis on kõik meie waew otsas, hüüdis Alma, oh pääks ta täna tulema!

Täna mitte, aga nii pea kui nende asjad wõeral maal seletud on, tuleb ta Mardiga ühes kodu.

Kus on ta ni kaua elanud, Kaarel;

Seda ei kirjuta Mart sugugi, waid ütleb teda koguni kogemata leidnud olevad ja terwe. Oma juhtumisi tahab ta ise üks kord meile jutustada. Ühte asja palub aga Mart wäga. Sellest koguni suud pidada ja ei kellegile täada anda et Wilhelm weel elus ja terwe on.

Alma langes tooli naale põlwede pääle ja tänas suure häälega Sumalat selle sõnume eest. — Mis ta süda aga tundis ei wõi kellegi sulg ülesse kirjutada waid jääb lugija oma tunda.

Shtu põles jõulu puu rõõmsate kessil ja Alma jagas rohke käega täna waestele ja leskedele mis neile iga ühele kõige enam tarwis läks ja need tänasiwad ja õnnistasiwad andjad oisfata.

XII.

Kohtu kuulamine ja purjutamine kodumaale.

Meie Wilhelm elas wene konsuli majas rahulist elu mõne pääwa. Ameerika maa kohtud lantsiwad tema asja eest suurt hoolt.

Kõige esite kirjutas üks kohtu teener Kungrule, et ta ühe tema orjadesst olla finni tabanud ja teda tahab hää hinna eest jälle tagasi anda, Kungur pääks aga warssi New-Yorki linna sõitma.

Kungur oli Wilhelmid pea unustanud ja mõtles mõne muu kurja jaagisse pääle, sääl aeas ametniku firi teda ometigi oma kahju mõtlema, mis ehk Wilhelmi läbi tõusta wõis ja suure nõupidamise järele Konfusega wõttis ta tee reisi ette ja tõttas New-Yorki linna.

Kirjutaja kohtu teener wõtis teda lahkest wastu ja lubas mõne tunni pärast tema orja ühes tuua. Kungrul ei olnud ühtegi kartust, sest orja kaup õitsis igol pool. Wilhelm pidi endale weel kord orja riided selga tõmbama, näo mustaks wärwima ja kohtu teenriga ühes minema. Aga kohtu teener pani waritsejaid igale poole et Kungur enam lõksust ei pääseks.

Wilhelm astus käsist ja jalust seutud wahi all Kungru ette ja kohtu terner küsis: Dns see must lojus teie oma?

Ja muidugi, vastas Kungur, see just seesama, auu wäärt mees, et teda finni olete tabanud, aga nüüd peab ta ka oma teenitud palka saama.

Mis palka teie temale maksate? küsis kohtu teener.

Esite saab ta kolm pääwa tugewaste nuheldud, kõigi orjade ees ja siis kui ta raibe weel elusse jääb, peab ka ahelas kõige rängemad tööd tegema.

Armu, armu massa, palus Wilhelm kawaluse wiisil!

Kasi koer! kisendas Kungur, orjad, neid oli temal kaks tüki ühes, kõitke ta kõwemast finni, tõstke teda wanfri peäle ja wiige teda minema, teile aga, auus mees, annan mina weel enam, kui minu käest nõudnud olete.

Sellega surus ta kohtu teenrile 100 tollardid pihku ja tegi tänades minekut, tema orjad nõõrisiwad Wilhelmit, kes juba kartma hakkas, et kohtu teener teda tõeste jälle Kungru küüsi müüb, aga sell filmapiigul kargasiwad hulk soldatid tuppja ja enne kui Kungur sõna sai wälja öölda, oli tema ja ta orjad kätkest ja jalgest seutud põrandal.

Kes tohib Amerikamaal waba meest siduda, kisendas Kungur, ja päälegi tema orjade nähtawal?

Ei muud keegi, kui Amerikamaa kohus, ütles kohtu teener tasafelt. Teie olete selle kaupmehe Europamaalt oma wõrku efsitanud, teda paljaks riisunud ja orjaks teinud, siis nõuab Europa ja meie maa walisus, niisugusid rõõwliksid karistada.

Kui püssi kuulist südamesse puutunud, seisis Kungur oma kohtu mõistja ees ja wärises, aga warssi ütles ta: Wiige mind orjade hulgast eemale, minul on teiega sugu nelja filma al rääkimist.

Kohtu teener täitis seda palwet.

Kõrwalisest kambriis ütles Kungur: Mina olen suur süüalune Europlase pärast, aga wõitke sada tuhat tollardid ja päästke mind lahti. Ütelge, et mind kül olete finni tabanud, aga mina olen jälle lahti pääsenud. Esite kisendab maailm selle järele, aga mõne nädala pärast ei kuule sellest üfski.

Kohtu teener mõitles sugu järele, sada tuhat tollardid, seda ei teeninud iga inimene iga pääw, aga ta nägu läks tõsiseks ja ta ütles: Teie olete aga Europlasel 500,000 rubla ja kõik tema muu waranduse riisunud, kes maksab seda?

Ka mina, siin on miljon rublasid, wõitke endale pool ja makske minu nimel 600,000 rubla Europlasele, aga päästke

Amerika auu ja katte tema häbi finni. Ka minu mõlemad neegri orjad on teie, tehke nendega kuidagi tunnete, aga minu silma ei tohi naad enam tulla, sest naad on minu sidumist näinud.

Kohtu teener mõtles, luges raha järele, mis tõeste üks miljon oli, pistis teda oma kappi, sidus Kungru koidikud lahri ja ütles: aga nüüd ruttu meie linnast, ja lühas teda tõisest uksest läbi uulitsale. Täti aea pärast kisas ta: Appi, appi! ja kui sõdamehed tuppä astusivad, leidsivad naad kohtu teenrit põrandalt maast, kes ennast ütles Kungrust maha löödud olema. Aga Kungur oli kadunud. — Soldatid märkasid juba, kust poolt tuul puhus ja ei ligutanud jalgagi enam Kungru otsimisele, waid kohtu teener pistis iga ühele kümme tollardit pihku ja käskis orjad turule wiia ja neid ära müüa. Tõtas aga ise wene konsuli juurde, andis kuus sada tuhat rubla tema hoole alla ja palus neid Wilhelmile ära anda. Seda summat olla ta wägiwaltset wiisil Kungru käest ära wõtnud, aga ta ise olla wangist pääsenud. Konsul tegi küll omalt poolt kõik mis võimalik, et weel Kungrut kammitsasse panna, aga ükski wägi ei saanud teda enam wälja, waid mõne nädala pärast sai ta New-Orleangist firja, et Kungur olla kõik oma istandikud ära müünud, nõnda sama ka orjad ja olla ära lõunse poole maale purjutanud, ükski ei teada tema elu kohta.

Konsul andis raha Wilhelmile ära ja palus teda nii pea kui võimalik, Amerikamaalt ära purjutada. Et Kullamaa Würsti asjad ka diendud olid, siis ei olnud enam ühtegi wiivitust, waid üks Prantsusemaa laew wõitis kõigi enda sülle ja kandis neid tuule tiiwul kodu poole.

Wene konsul aga sai warsi pärast nende lahsumist ilma nimeta firja, kus temale 100,000 tollardid saaderi ja ränati, et Europlased Amerikamaa waba maa päält kadunud olla.

Kohtu teener aga wõitis ennast mõne nädala pärast ameerikast lahri ja ostis endale istandiku, kus ta kui päris orja pidaja piitsaga walitses.

Kungur oli aga tõeste üle pää laela oma istandikud rahaks teinud ja Lõune-Amerikasse põgenenud, aga tema ära reisirimise pääwal leiti Tonsus läbi lastud rinnaga wälja päält. Et ta neegri ori oli, ei kaebanud keegi tema järele, waid wistati kui koera raibe auks. Kes inimese werd ara walab,

selle weri saab inimese läbi jälle ära walatud, ütleb Piibel, kas see sõna tõeks läheb, saab tulewik kuulutama.

Meie reisijad aga purjutasidwad Märtsi ehk Päästu kuu sees Europamaa poole ja puhusidwad iga õhtu jutu mõnesuguste juhumistest. Siin ei seisnud ükski wahel sein nende wahel, waid mõisnik, kaupmees ja talupoeg istusidwad ühes laudas, sõidwad ühte toitu ja jõidwad ühte sugust jooki, siin oli üksinda inimene ja Europlane pea asi. Laewa liiper, kui ka madrused, ei teadnud sugugi, kui rikad ehk wärsed inimesed reisijad olid, waid pidasidwad neid üksinda reisijateks ja nii sugusid oli weel mõni kümme laewa peal ja Kullamaa Würost ei näitnud oma rikust kuskilgi, waid ennemast oma wärsust ja see on iga reisijale enam õnneks kui õnnetuseks. Oleks laewa rahwas teadnud, et nende reisijatel üle mitme miljoni raha kättes seisis, siis oleks wist mõnegi süda raha järele wet jooksema hakanud ja kurat kurja nõu südamesse sünnitanud, aga kõik kolm reisijawad kodaniku nime al ja kodanikute passidega ja mõnigi, kel nõnda palju kopsikaid taskus oli, kui Würostil ja Wilhelmil rublasid, peeti palju rikama's kui neid.

Mitmed pääwad oli tuul ja meri reisijate sõbrad, aga ka nende rammu pidi jäädawad mälestust nende südamesse rõhkuma.

Kümnemal pääwal pääle ära reisimist, puhus walju õhtu tuul, kapten käsks kõik purjud ülesse tõmmata, mis pea sündis, sest selle laewa, kui ka iga ühe peal, on sõna kuu mine pea asi ja kiire käsu täitmine tema sõber, puudub üks nendest, siis võib kõige weiksem maru kõige kõwemat laewa purustada.

Laew lendas pääsufese kombel läbi laenete ja mõnigi reisija rõõmustas omas südames, rutulise kodu poole jõudmise üle. Kaptein andis käskusid, käskude järele ja tuul wingus ifa waljumast. Korraga kõlas: pooled purjud maha, aga enne kui asi weel täieste tallitud oli, kõlas: kõik purjud maha. Si mite üksi madrused, waid ka reisijad tegiwad wäsimata tööd ja enne weerant tundi ei olnud „Bibika“, nõnda oli laewa nimi, peal ühte purjugi enam näha. Wesi mahutas wastu laewa ja firiku torni kõrgused laened lõiwad tihti üle laewa lae. Mite hamba al ei olnud ühelgi inimesel kuiwa. Kõige suurem töö oli nüüd tüüri juures, sest laew pidi laened risti läbi lõikama, külje peal oleks naad teda koke ümber wisanud

ja mere põhja matnuwad. Meie kolm reisijad nähti iga üks ise suguse olekuga täitetud olema.

Kaupmees Wilhelm ohkas tihti, palus abi ülewelt mõne walju sõnaga ja aitas siin ja sääl, kus teda just tarwis oli. Kullamaa Würost seisis al laewa ruumis kaljuse näoga, otsegu tahaks ta surmaga wõidelda ja teda ära wõita. Mart naeratas tihti, kui laened õige möllasiwad ja igal pool kui ammu õpinud madrus. Oma mõtete poolt oli jälle iga üks ise teel. Wilhelm waatas oma elu lugu läbi ja walmistas ennast iga weise reisi wastu. Taewa isa ei taha mind enam õnnelik olla laske, ta igawene nõu on, mind siit ilmast ära kutsuda. Ela kurbduses, mo armas Alma, õnnistus hingagu so pääl, mo armas Selma, mo poegi õnnista nõnda, kuidas sina iga ühele arwad tarwis olema.

Kullamaa Würost mõtles oma raha kastide pääle ja kui ta laew peaks huka minema, ja ta ise kuidagi surmasti pääsema, kuidas ta siis oma warandust weel wõis saada. Ühe tõutuse luban ma sulle loodus, ütles ta tõsise waimuetusega. Pääsen mina mere hädast, siis tahan oma alamatele isaks olla ja kirikule ta seespõidised ehted kingida. Surm, kui sa mo elu wägise tahad, siis wõta teda, sa oled ülem ritteer kui mina, aga sinu ees ei wõrise ma koguni.

Mardil ei olnud surma sugugi meeles, waid ta kuulas iga sõna kapteni käsku ja aitas kus wõimalik, ehk kül sääl juures mõnda korda seliti kulus. Ometigi õhtu pimetusel mõtles ta: Mõlla kül meri ja wahuta laened, armastuse Sumal kannab mind ometigi armuõnne rinna wastu. Ma ei usu mitte ühe piinaja Sumala sisse, waid ühe armastaja, ja see armastaja Sumal, ehk ta kül täna oma wäge näitab, ei taha ometigi minu armastust purustada. Sa waata imet, otsegu oleks üks ülem olek neid mõtmeid lugenud ja tuulele ja tormile öölnud: nüüd on kül, jäi ilm aeg aealt waiõsemaks, tähed sõrasiwad taewa wõlwis ja iga mees hingas rahulikust rinnast.

Tänu Sumalale, hüüdis kapten, niisugust pääwa ei ole mina oma kümne aastase mere teenistuses weel elanud, aga meie oleme ka enam kui kahe pääwa teed edasi jõudnud. Kehed minge nüüd puhkama, kolm teineteist jääwad öö wahiti pidama ja saatwad nelja tunni pärast jälle wabitud.

Enne magama minekut surus kapten weel Mardil kätt ja ütles: Noor mees, teie olete kui päris laewa meheks loodud,

teie wäsimata ja sõna pääl abi, on ka minu laewa mehi wapruses hoidnud, muidu ehk hingaksime kõik mere põhjas. Reid sõnu kuulis Kullamaa Würlst ja kirjutas neid oma südamesse, kus naad wist omal ajal wilja kantsiwad.

Laew Biblikas lendas nüüd pääw pääwa järele kiireste Gestimaa ranna ligedamale ja ühel Jaani kuu esimeste pääwade homikul kõlas hurah hõiskamine kolmest häälest: Tallinna, Tallinna! Mis siin Wilhelmi süda sees ütles, ei wõi minu fulg ülesse kirjutada, aga ta esimene töö isa maa pinnal oli, et ta ema mulda filma weega niisutas ja ema maale suund andis.

IX.

Jaani pääw on homme, kõlas igas majas, Jaani pääw hõiskatiwad lapsed, nüüd sõidame linnast wälja lullesse jalutama. Jah, Jaani pääwne aeg on Eeesti maal kõige ilusam aeg. Looduse kärner on oma töö lõpetanud ja jalutab ennast rõõmsa rahwa hulgas ümber, kes tema tööd ühest suust kiitwad. Nüüd on loodus kõige suuremas ehtes, ta pidab oma iga aastast pulma pääwa. Nädal ehk kaks kannab noorik weel pulma ehtid ja paneb siis neid kirstu ja kapi kõrwale ja tõmbab egapääwasid töö ridid selga, kunni wiimaks walge rüüd täitsa naest kuulutab, kes waewaga oma muret tugewa talwe eest kinni kattab.

Jaani pääwa laubase rõõmu hulgas kõlab aga Tallinnas sõnum: Üks Amerika laew tubakaga täidetud ja mõne reisiaga on sadamasse tulnud, see helin tungib ka Alma majasse, kes täna lõpendawa palgega, oma mõnda aastat seisnud nooriku fleiti jälle on selga tõmmanud, otse kui ootaks ta teist pulma pääwa tulema. Lapsed, hõikab ta, lähme sadamasse jalutama ja Amerika wee lindu teretama, ehk toob ta meile head sõnumid. Kohe on Selma ja Kaarel walmis ema saatma.

Sadamas leiawad naad kül laewa, aga ükski ei wõi neile sääl täädust anda, kes reisijad olnud ja kuhu naad läinuwad. Wahid ei lasa neid ka laewa peale astuda ja nõnda peawad jälle murelikult teed kodu poole astuma.

Suba eemalt näewad nemad kaks meest oma rohu aedas ennast jalutama. Kes need on, küsib Alma? Selma teraw film on Marti juba tunnud ja kui noor hirm hüüab ta ema:

see on Mart ja Kullamaa Würl ja joofseb kiirel sammul, tufsuwa rinnaga Mardi wastu. Armastuses rõhuvad noored hinged ennast üks tõise wastu, armastuses surub Selma tuge- waft suud suu pääle, aga lõtwuwa põlwetega seisab Alma nende kõrwas ja ootab Mardi suust rõõmu ehk leina sõnumid. Mart surub ka Almat oma rinna wastu ja ütleb:

Teie abikaasa Wilhelm saadab teile palju termisid ja lubab teid warsti waatama tulla.

Kus ta on, kisedab Alma, kus ta on, ärge mind enam kaemine waewake, kus ta on?

Sel filma pilgul astub Wilhelm pöõsa tagast wälja ja laotab omad käed laiali oma abikaasat ja lapsi wastu wõtma. Olen ma taewas, wõi so rinna ääres? küsib Alma.

Mo rinna ääres, wastab Wilhelm, ja nüüd ei sõida ma enam teie juurest ära.

Kullamaa Würl seisis pijarail filmil õnnelikude keskel ja kui esimene jälle nägemise hoog mööda oli, teretas ka tema iga ühte armsaste.

Nüüd ei olnud küsimisel ega wastamisel enam otsa. Ka Würlsti paluti õhtuni ehk tõise pääwani nende juurde jääda, aga juba peale ihu finnituse, palus ta ennast lahkuda laske ja tõtas oma warandust laewa pealt oma majasse raud uksede taha wedama. Ka teda ootas armastaja süda, kes juba mõnda nädalat oma mehe järele, wee pinna poole wahtis. Täna oli ka tema Jaani õhtu ja kaugel reisija wõitis armastajat prauat oma sülle.

Juba tõisel pääwal kõlas linn sõnumest: Kadunud kaup- mees Wilhelm on jälle kodu. Sõbrad rõõmustasiwad ja tõtasiwad Wilhelmid teretama, aga mõnedgi wärisesiwad ja nende wiimaste hulgas ka wana ja noor Mustkuk.

Jaani pääwa rõõm pidi aga ka Selmale ja Mardile rõõmu pääwaks muundetud saama.

Õhtu poole tuli Kullamaa Würl oma prauaga Wilhelmi juurde ja palus teda oma prauaga sugu nelja filma al rääkida. Lühidelt ütles Kullamaa praua: Minu kasu poeg Mart on teie tütre peale filma wiskanud ja ma tean ka, et teie tütar teda kindlaste armastab, lubage neid täna üks tõisele ja mina tahan oma mehega selle eest hoolt kanda, et nende käsi hästi käib ihulikus elus.

Kui noored rahwad ise üks teisega lepiwad, siis ei ole meil ühtegi selle wastu, wastasiwad mõlemad kaupmehe rahwas. Pähme siis kihlusele, ütles praua ja tõmbas mõlemid kaupmehe rahwast noore rahwa juurde, kes rohu aedas üks teisega jutu puhusiwad.

Praua wõtis Selma käest finni ja ütles: Minu kasu poeg, Mart Kuust, tahab teid auus preili omale abikaasaks walitseda, kas lubate nüüd ka minu kuulmisel temale truu olla, kunni ta Tartu suure kooli pealt tagasi pöörab. Mart seisis kui kase toht näost walge ja Selma wärises kui aawa leht. Andke wastust, palus praua. Selma waatas küsides Marti oisa ja kui ta teda ikka kohkunud nägi, ütles ta: Auus praua, teie teete meiega suurt nalja, meie oleme kül mõnda korda üks teisega rääkinud, aga niisugusest asjast weel sugugi. Puna tõusis Mardi filmi ja ta tõmbas Selma parema käe pihku, surus teda oma wastu suud ja wärisewa healega küsis ta: Olge head ja andke prauale õiget wastust, ma olen teid iga tund, weest päästmisest jaadik, südames kannud ja tahan teid tõeste omaks abikaasaks, kui teie aga lubate. Selma langes Mardi kaendla ja ütles: Sinu olen ma, sind tahan ma armastada ja auustada.

Longege siis oma wanemate ette maha, ütles Kullamaa praua, ja paluge neilt nende õnnistust.

Wilhelm ja Alma laotasid omad käed wälja ja õnnistasiwad oma lapsi, seda sama tegiwad ka Mardi kasu wanemad ja nüüd ei olnud rõõmul tänasel pääwal oisa.

Augusti kuu pääwades sõitis Mart Kuust Tartu ning hahas ahwokatit ameti päale ennast walmistama. Kullamaa härra ja praua olid mõlemad tema eest lapselikult muretsenud. Neli aastat tuuris õpimine suures koolis ja wiimne eksam kulus Taani vääwaga selja taha. Ka Selma oli nüüd täitsa inimene ja wõtis oma peidmeest armastuses wastu. Wilhelmi käsi käis jälle tubliste, ta oli oma endise poodi tagasi otnud ja tugewaste kauboga täitnud. Kuustkut kõige oma pojaga oli aga kohtu wõrku satunud ja mitmeki kelmistiku tüfid nendest walge ette tulnud, mis läbi naad oma nime kaotasiwad. Wilhelmi wanem poeg Rihard, jätis aega pidi oma kõrki waimu maha ja elas isaga rahulikult kaubeldes. Noorem poeg Kaarel oli aga Mardi kõige suurem südame sõber, kellega naad ühes Taara tarkuse linnas tarkuse idusid südamesse istu-

tasivad, mis tulewikus puuks kaswastivad ja mõlemile rohkestele wilja kandstivad. Naad ei olnud neli aastat mite õlle, wiina ega suhkru poodides istunud, waid lampi tuld hästi põletanud ja oma pead mite wiina waimuga, waid raamatuide sisuga täitunud ja iga pidi sügawad mõtlemisse põhja pea ajutesse pannud ja prohwestrate ehk suure looli õpetajate külw ei olnud mite kiwile põhja pääle kukunud, waid hää maa pinda, kus ta sada wõrra seemet jälle kandis. Kaarel oli tohtri ametit õpinud ja kui noor tohter iga pidi ametile tugew leitud.

Ühel pääwal kutsus Kullamaa Würl Marti oma ete ja ütles: Armas kasupoeg, meie tund on lahkumisele tulnud. Mis minu praua teie wastu on teinud, seda olete temale tänu wõlgu, ta on teid talu poja lapsest õpetud inimeste hulka ja peris orjast prii inimeseks tõstnud, see pärast peate ka iga pidi edespäi püüdma prii inimese sugu hoida toetada ja nende õigused kinnitada. Üks paha tuul puhub praegust läbi Euroopamaa. Orjad tahwad iga pool härrad olla ja nende waltsejad orjaks muuta, ära seda mõtet oma sees kaswata, ehk teie olete korraga Gesti pinna päält kadunud.

Pääb Gesti rahwas siis igaweste orjaks jääma? küsis Mart.

Juba see küsimine on üks wale mõte teie sees ja iga tegu, seda mõtet awaldada, on Tühja maa reisi wäärt. Hoiuke iga pidi omad mõtet lufus, ehk ma ütlen weel teile, teie kaote Gesti pinna päält.

Ma tean nüüd, mis mo kohus teha on, kui ma oma elu armsaks pean.

See on wehine jut ja nüüd teen oma tõutusi ka teie wastu tõeks. Siin selle paberiga tunnistan mina teid wana Normanni maja omanikuks. Majas saate kõik leidma, mis teile tarwis läheb esimeseks alustuseks. Selle kirjaga saate Rubermangu walitsuse juures kohta, mis teile aastas täitsa leiba sisse toob. Selle kirja läbi annab minu praua teile oma poolt lapse jagu, ehk kolm tuhat rubla. Kui pulmad teed, siis kutsu meid mõlemid pulma ja siis näita oma tänu minu praua wastu ülesse, enne ei taha ta teid enam näha.

Würl läks tõisi kambri ja jätis ifa kohkunud Marti wastu mõtmise tupa.

Korraga õstus praua Mardi ete ja ütles lübilise teretanise järele: Armas Mart, nüüd on minu tõutus Jumala wastu täitetud, et ma sinust õpetud meest pidin tegema, aga ära minule seda häbi tee, et ma endale ja meie rütli sugule peksu witsa oleks kaswatanud, luba mulle seda Jumala ees, meie poole hoida, siis saab so kästi hästi kaima, aga nii pea, kui sa oma rahwa poole hoiad, oled sina kadunud. Tõuta mulle seda kät andes. Mart lahutas hoopis ära, ta oli omas südames Gesti maa tulewast õnne armastuses kaisutanud ja tema õnnetust sadande piigiga läbi pistnud ja nüüd pidi ta oma südame tahtmise wastu lubuma. Selma seisis ta ees murelikult, praua otsa waadates andis ta kät. Praua aga ütles: Ma mõistan kui palju walu see tund sulle teeb, aga mina ei wõi paremast parata, mina pean seda tõutust sinu käest nõudma, jõe jumalaga. Mart surus tugewa musu praua kae peale ja kaks pisarat niisutasiwad praua kät. Mart lahkus tänades omist wanemitest ja tõas oma armukese wastu rinda, ning kuulutas temale, mis õn temal Würsti ja oma kasu ema juures olnud.

Mõne kuu pärast peeti Tallinnas, kaupmehe Tonnisohni juures suurelikud pulmad. Kaupmehe ainufene tütar Selma sai ahwokatit Mardi Kuusele prauaks ja noor paar sõitis juba peale pulma õhtut oma majasse. Siin wõtis neid üks paar wanu Gesti laisi õnnistamise sõnadega wastu ja siidis, fulges noor praua langes talu naese wastu rindu ja surus teda armastuses enda wastu ja seda sama tegi ka Mart. Kes seda oleks uskunud, hõiskas hiilgawa silmadega wana ema. Mart oli omi wanemid maalt pulma toonud, aga naad ei tulnud pidu peale mitte, waid ütlesiwad: Mis meie waesed talu inimised sakste hulgas teeme. Omas uues majas elasiwad naad poja juures kaks pääwa ja pöörsiwad jälle oma külasse tagasi. Neil ei maitsnud linna elu sugugi.

Mart ja Selma elasiwad õnneliku elu ja Mart teenis pulk pulgalt kõrgemale, ta tegi oma rahwale head kui wõis ja kui Keiser Aleksander I. orja jutad Gesti laste kätte ümbert katti lõikas, hingas ka Mart lahkemalt oma laste hulgas.

Lõpetuseks pean lugijaid veel kord Amerika pinna pääle wiima.

Istandiku isand Kungur elas Lõuna-Amerikamaal omast warandusest, tegi veel mõnda furja ja ülekohut, aga ühe reisi püäl fargasiwad rõõwolid tema kallale, wõtsiwad ta juures kandiwad raha, sidusiwad teda wiimaks puu külge kinni ja wiieft kuulist purustud, heitis ta hinge.

Kes inimese werd ära walab, selle veri peab jälle inimeste läbi ära walatud saama, ohlas ta hinge heites. Ta ei olnud üksi Tonkust surmanud, waid veel palju muid inimesi.

Kõidetud 28.veebr.1981.

